

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav českých dějin

Tereza Uvízlová

**Proměny krajiny a obyvatelstva v českém pohraničí po roce 1945
se zaměřením na Hrubý Jeseník**

Changes in Landscape and Population in the Czech Borderlands after 1945 with
a Focus on the Hrubý Jeseník Area

Diplomová práce

Vedoucí práce: prof. PhDr. Jan Rychlík, DrSc.

Praha 2020

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu práce, panu profesoru Rychlíkovi za jeho vstřícnost a podnětné připomínky. Mé poděkování dále patří pracovníkům navštívených archivů, zejména pak archivářům ze Státního okresního archivu Bruntál a Šumperk a paní Jitce Vaculové z Nové Vsi, která mi nezištně poskytla získané materiály k tématu. V neposlední řadě moc děkuji svým blízkým za jejich trvalou podporu.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne

Abstrakt

Diplomová práce s názvem Proměny krajiny a obyvatelstva v českém pohraničí po roce 1945 se zaměřením na Hrubý Jeseník se zabývá popisem a zkoumáním proměn pohraničních oblastí naší vlasti od konce druhé světové války přibližně do roku 1960. Jedná se o souhrn složitých událostí a na sebe navazujících procesů. Hlavními podtématy jsou odsun původního obyvatelstva pohraničí a osídlování obyvatelstvem nově příchozím. Ostatní procesy, které zde probíhaly, na tato dvě podtémata navazují nebo s nimi přímo souvisí. Práce se dotýká nucené kolektivizace, zanikání lidských obydlí, změn krajiny, státních orgánů, které pohraniční politiku řídily, skupin obyvatelstva, které do pohraničí přesídlily, zpětné migrace z pohraničí, dosídlovacích snah v 50. letech a dalších.

Další část práce přibližuje čtenáři poválečné poměry v oblasti Hrubého Jeseníku, tedy v okresech Bruntál, Rýmařov, Jeseník a Šumperk. Na Jesenícku se hned po válce, ale i dlouhodobě projevoval a projevuje, více než v ostatních pohraničních oblastech, neúspěch osídlovací politiky. Kapitola věnovaná Hrubému Jeseníku tedy přináší i hlavní důvody, proč je region dodnes nedostatečně obydlen a proč prošel tak zásadními změnami.

Proměna obyvatelstva a života v podhorské vesnici je demonstrována na příkladu obce Dolní Moravice v samostatné kapitole v závěrečné části práce.

V práci je čerpáno z množství různorodých pramenů a literatury. Archivní výzkum proběhl ve státních okresních archivech v oblasti Hrubého Jeseníku, ale i v Národním archivu a Státním oblastním archivu v Opavě. Dále byl využit dobový tisk a informační brožury a v neposlední řadě mnoho kvalitních prací historiků a badatelů.

Klíčová slova

pohraničí, Sudety, Hrubý Jeseník, odsun, krajina, obyvatelstvo, osídlování

Abstract

The thesis “Changes in Landscape and Population in the Czech Borderlands after 1945 with a Focus on the Hrubý Jeseník Area” describes and looks into transformations of our country’s borderlands from the end of World War II to circa 1960. The thesis summarizes a series of complex events and processes. Key subtopics include the expulsion of former inhabitants and the settlement of newcomers. Tied or directly linked to these two subtopics are various other processes that took place in the area. The thesis touches upon forced collectivization, the disappearance of human dwellings, landscape changes, the state authorities that implemented borderlands policy, population groups moved to this area, the return migration from the borderlands, the settlement efforts in the 1950s, etc.

Another part of the thesis expounds post-war circumstances in the Hrubý Jeseník area, i.e. in the districts of Bruntál, Rýmařov, Jeseník, and Šumperk. Since after the war, the failure of the settlement policy has had immediate and long-term consequences for this region, even more so than in other border areas. The chapter about Hrubý Jeseník presents the main reasons of the region’s sparse population and profound transformations.

Changes in the population and life of a foothill village are illustrated with an example of Dolní Moravice in a separate chapter in the concluding part of the thesis.

Various historical sources and literature are used throughout the text. The archival research was conducted in several state district archives in the Hrubý Jeseník area, but also in the National Archives and in the State Regional Archives in Opava. Newspapers and brochures from the researched period were used, too, as well as many academic publications by historians and other researchers.

Keywords

borderlands, Sudetenland, Hrubý Jeseník, High Ash Mountains, expulsion, landscape, population, settlement

Obsah

Úvod	9
1. Historický kontext	13
1.1 Před rokem 1945	13
1.2 Vývoj po válce	18
1.3 Migrace obyvatelstva	19
2. Vysídlení	21
2.1 Právní náležitosti	21
2.2 Správní orgány	23
2.3 Průběh vysídlení	24
3. Osídlování	30
3.1 Právní náležitosti a správní orgány	31
3.2 Průběh osídlování	35
3.3 Propaganda	38
3.4 Vyvlastňování, pozemková reforma a národní správci	41
3.5 Osídlenci z vnitrozemí a ze zahraničí	45
3.5.1 Reemigranti	46
3.5.2 Vztah starousedlíků a novoosídlenců	51
3.6 Sociální aspekty a hospodářská situace	54
3.7 Obnovení života v pohraničí	56
4. Další zásadní změny, ke kterým v pohraničí došlo	58
4.1 Obce, osady, samoty	58
4.2 Vojenské prostory, ostraha hranic	59
5. Vývoj a změny v oblasti Hrubého Jeseníku	62
5.1 Stručně k osídlení a vývoji před koncem druhé světové války	64
5.2 Konec války a první kroky po válce	65
5.3 Vysídlení	66
5.4 Osídlování	69
5.5 Politický a kulturní vývoj	72
5.6 Zemědělství a průmysl	73
5.7 Další zásadní změny	78

5.8 Dosídlování	80
5.9 Neúspěchy osídlovací politiky	83
6. Změny pohraničí na příkladu obce Dolní Moravice	88
6.1 Stručně k historii obce	88
6.2 Závěrečná fáze války a odsun	91
6.3 Osídlování	93
6.4 Dosídlování	96
Závěr	99
Seznam použitých pramenů a literatury	102
Přílohy	115

Seznam zkratek

FNO	Fond národní obnovy
JZD	Jednotné zemědělské družstvo
NA	Národní archiv
SdP	Sudetendeutsche Partei
SOA	Státní oblastní archiv
SOkA	Státní okresní archiv
SNB	Sbor národní bezpečnosti

Úvod

Témata, jako je odsun Němců, osídlovací snahy po roce 1945 nebo opuštěné a zdevastované pohraničí, jsou doposud stále živá a zaslouží si naši pozornost. Jsou to témata do jisté míry kontroverzní a vzbuzují emoce už od dob svého vzniku.

Po skončení největšího světového konfliktu v lidské historii, druhé světové války, mezi lety 1945-1951 probíhal v českých zemích naprosto bezprecedentní pohyb osob, především v pohraničí.¹ K četným přesunům docházelo až do 60. let, ale ne tak intenzivně jako v prvních letech po válce. Své domovy změnilo, přistěhovalo se nebo naopak odešlo na šest milionů osob. Největší část tvořili vysídlení Němci, těch bylo okolo tří milionů. Kromě nich pak počítáme přibližně dva miliony příchozích ze zahraničí, případně ze Slovenska jako reemigranti nebo jako novoosídlenci, kteří se chopili nabídnuté příležitosti.² K přesunům obyvatelstva nedocházelo pouze na našem území, jednalo o fenomén nejméně celoevropské úrovně. Válka uvedla do pohybu desítky milionů lidí.

Pohyb osob zapříčinil mnoho vedlejších jevů, které do té doby neměly obdoby. Pokles počtu obyvatel způsobil například nutnost reorganizovat a změnit některá výrobní odvětví, způsobil zanikání celých obcí. To s sebou zase neslo obrovské změny rázu krajiny. Je těžké rozpoznat, které změny bezprostředně souvisejí s pohybem obyvatelstva a ke kterým by přirozeně došlo tak či tak. Můžeme se domnívat, že například mechanizace zemědělské výroby a zanikání malých podniků na úkor větších by sem došlo, jen o něco později.

Proměny pohraničí jsou tedy způsobeny vnitropolitickou i mezinárodněpolitickou situací, jakož i jinými okolnostmi nenavázanými na působení člověka. Práce si klade za cíl hlavní změny a jejich důvody uvést a zapracovat do kontextu. V první části seznámí čtenáře se stručnými dějinnými událostmi, které s obsahem práce přímo souvisejí – kdo byli původní

---

¹ **Československé pohraničí** chápeme jako území ležící podél hranic se sousedním Polskem, Německem a Rakouskem, které bylo po staletí osídleno převážně německy mluvícím obyvatelstvem. Toto území nikdy netvořilo kompaktní celek ani po stránce geografické, kulturní či národnostní.

² ARBURG, Adrian von a Tomáš STANĚK, ed. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951: dokumenty z českých archivů*. Středokluky: Zdeněk Susa, 2010. S. 10.

obyvatelé pohraničí, jak se vyvíjela situace po vzniku samostatného Československa, po odtržení Sudet, za Protektorátu a dále po skončení druhé světové války. Poté následuje část věnovaná všeobecným proměnám pohraničí, která obsáhne odsun Němců a osídlování,³ tedy jaká byla nařízení na celostátní úrovni, kdo měl tyto úkony na starost, kdo za ně byl zodpovědný. Po odsunu přišlo více než patnáctileté velmi dynamické období, ve které došlo ke snahám o osídlování a následně ke zpětné migraci a dalším navazujícím změnám. Svou roli v tomto období hrálo uchopení moci komunistickou stranou a následná kolektivizace. Poté se práce zaměří hlouběji na změny, procesy a události v oblasti Hrubého Jeseníku.

Souhrnných prací bylo na toto téma sepsáno už mnoho, ale některým regionům a jejich vývoji po odsunu německého obyvatelstva zatím nebyla věnována dostatečná pozornost. Rozhodla jsem se zkoumat změny krajiny a vývoj obyvatelstva po roce 1945 v oblasti pohoří Hrubého Jeseníku, protože zatím co například Šumavě či jižní Moravě už bylo několik prací věnováno, severní Moravě a části Slezska se ještě nikdo podrobněji nevěnoval. Pohoří bylo dříve rozděleno mezi čtyři politické okresy, pod okres Jeseník, Bruntál, Rýmařov a Šumperk. Jeseníky dodnes zůstávají poněkud mrtvým regionem, což vypovídá o tom, že se nepodařilo Jeseníky osídlit tak, aby stav odpovídal stavu před rokem 1938. Po válce region začal pustnout a strádat a upadá bez zřejmé příčiny do dnešních dní. Jak tedy osídlovací snahy v tomto regionu probíhaly a co mohlo být příčinou jejich neúspěchu? Nespornou výhodou pro dnešního návštěvníka této oblasti je, že člověk zde ustoupil přírodě, která by se s plným osídlením jistě nemohla rozrůst do své současné divoké podoby, která láká k turistice a rekreaci.

Protože existuje mnoho zajímavých archivních pramenů, které se vztahují ke konkrétním obcím. Ráda bych popsala na příkladu obce Dolní Moravice, která by se dala považovat za typickou pro tuto oblast, jak probíhalo doosídlování a rozebrala změny více do hloubky.

V diplomové práci jsem po archivním výzkumu použila prameny ze státních okresních archivů z oblasti Hrubého Jeseníku, ze Státního oblastního archivu v Opavě, k vypracování všeobecné kapitoly jsem navštívila Národní archiv, kde jsem prozkoumala především fondy ministerstva vnitra a Fondu národní obnovy.

---

³ Pojem *osídlování* se v dobových dokumentech a v názvech institucí (např. Osídlovací úřad) psal s krátkým *i*. Podle dnešního pravopisu jej píšeme s dlouhým *i*.

Hojně jsem čerpala také ze sekundární literatury. K hlavním autorům, kteří se věnovali tématům odsunu Němců, osídlování pohraničí a dalším změnám patří Tomáš Staněk,⁴ Adrian von Arburg,⁵ Andreas Wiedemann⁶ a další. Tématu změn v pohraničí a demoličním akcím po druhé světové válce se věnuje především historik David Kovařík.⁷

Snažila jsem se o co nejpestřejší výběr pramenů a literatury. Jako pramen mi posloužily také záznamy z konferencí, ročenky archivů, ale také dobový tisk a publikace.⁸ Publikace vznikající souběžně s událostmi nebo krátce po nich jsou silně zasaženy dobovou propagandou. Nedají se z nich čerpat hodnotící postoje, protože podléhali zájmům KSČ. Já jsem je v práci na některých místech využila jako citace dobového diskurzu nebo jsem z nich čerpala nesporná fakta.

---

⁴ STANĚK, Tomáš. *Německá menšina v českých zemích 1948-1989*. Praha: ISE, Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1993.

STANĚK, Tomáš. *Odsun Němců z Československa 1945-1947*. Praha: Academia, 1991.

STANĚK, Tomáš. *Poválečné "excesy" v českých zemích v roce 1945 a jejich vyšetřování*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny, 2005.

⁵ ARBURG, Adrian von a Tomáš STANĚK, ed. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951*. Středokluky: Zdeněk Susa, 2010, 2011.

⁶ WIEDEMANN, Andreas. *"Pojď s námi budovat pohraničí!": osídlování a proměna obyvatelstva bývalých Sudet 1945-1952*. Přeložil Petr DVORÁČEK. Praha: Prostor, 2016.

⁷ KOVAŘÍK, David. *Proměny českého pohraničí v letech 1958-1960: demoliční akce v českém pohraničí se zřetelem k vývoji od roku 1945*. Brno: Prius, 2006.

⁸ Např.: *Volné domky pro nové dosídlence v roce 1957 v okresech Bruntál, Jeseník, Rýmařov*. Olomouc, Odbor pracovních sil rady KNV Olomouc, 1957.

Osídlování. Věstník Osídlovacího úřadu a Fondu národní obnovy. 25. března 1948, ročník II., č. 22, s. 1138.

Zkoumání oblasti Hrubého Jeseníku v období od roku 1945 až 1960 se věnovali například František Spurný,⁹ Otakar Káňa,¹⁰ Jana Hradilová¹¹ a další.

Kapitola týkající se Dolní Moravice je doplněna citacemi z kronik třech obcí, které pod ni spadají. Archivní materiály jsem našla ve Státním oblastním archivu Bruntál a ve Státním oblastním archivu Opava. Pomohla mi i ročenka¹² vydaná v roce 2008, a v neposlední řadě konzultace s paní Jitkou Vaculovou, která se zabývá historií Dolní Moravice a jejího okolí.

Jako problematickou hodnotím snahu o generalizaci některých výstupů. Všechny případy, ať už se jedná o vznik JZD, příchod osídlenců nebo třeba ekonomické dopady, jsou jedinečné a je těžké vyvozovat všeobecné závěry. V práci jsem se snažila informovat čtenáře o tom, kdy se jedná o generalizaci a kdy se jedná o zajímavý příklad, který se nedá všeobecně aplikovat.

---

⁹ Publikoval ve Vlastivědných svornících Šumperska. Např.: *Severní Morava: vlastivědný sborník*. Sv. 12. Šumperk, Vlastivědný ústav v Šumperku, 1966.

¹⁰ KÁŇA, Otakar. *Historické proměny pohraničí: vývoj pohraničních okresů Jeseník, Rýmařov, Bruntál a Krnov po roce 1945*. Ostrava: Profil, 1976.

¹¹ HRADILOVÁ, Jana. *Odsun Němců z Frývaldova po roce 1945 ve světle českých pramenů a literatury*. Jeseník: Vlastivědné muzeum Jesenicka, 1996.

¹² CEPEK, Josef a Ľubica MEZEROVÁ. *Historie a současnost Dolní Moravice*. Dolní Moravice: Obec Dolní Moravice, 2008.

1. Historický kontext

1.1 Před rokem 1945

Na úvod tématu vysídlení Němců a jejich následnému nahrazení novým obyvatelstvem a dalším změnám v pohraničí je vhodné zmínit některé historické reálie, které nechají proměny pohraničí zapadnout do kontextu.

Česká republika je od ostatních států oddělena přirozenou hranicí, kterou tvoří povětšinou pohoří. Jen na jihu Moravy a ve Slezsku najdeme hraniční čáru procházející v nížinatém terénu.

Známým faktem je, že tzv. Sudety obývaly od pradávna převážně Němci. Méně se ví o tom, kdy a za jakých podmínek sem dorazili. Masověji se sem osídlenci z různých německy mluvících zemí začali stěhovat v 11. století a migrace vyvrcholila ve století 13. Jejich příchod měl několik důvodů. Jejich původní domovina se začala vlivem nárůstu populace přelidňovat a oni tak potřebovali expandovat někam, kde je pro ně dostatek prostoru. Jejich příchod byl výhodný i pro českého panovníka a šlechtu. Velmi řídké osídlené území okolo hranic státu totiž nemohlo přinášet žádné zisky. Tradice Němců v českém pohraničí tak sahá několik století hluboko, těžko se o nich tedy dá mluvit jako o cizincích nebo dobyvatelích.¹³

Přibližně od počátku 17. století pomalu docházelo k většímu rozvoji ekonomické skladby v pohraničí než v převážně zemědělském vnitrozemí. Tamější Němci se orientovali především na sklářský a textilní průmysl. Důvodem může být absence jazykové bariéry s německými obchodníky a z toho plynoucí know-how pro rozšiřování kapitálu a vznik továren a podniků. Některé Němci osídlené pohraniční oblasti, především ty, které neležely u saských hranic a byly položeny ve vyšších nadmořských výškách, se i nadále orientovaly na zemědělskou výrobu. Rozvojem železnice a parní energetiky však přicházeli i rozvinutější pohraniční oblasti o svůj náskok. Ekonomicky výnosnějším se tak stávalo vnitrozemí a v pohraničních regionech

---

¹³ KOVAŘÍK, David. Příchod prvních Němců. *Speciál časopisu Živá historie*. 2/2019, s. 8-10.

některá větší sídla, kam vedla železnice a jejich bezprostřední okolí (např. Liberecko, Ašsko, Trutnovsko).¹⁴

Velmi důležitou událostí, která ovlivnila změny v pohraničí po roce 1945, je vznik Československé republiky.¹⁵

Třímilionová německá menšina se tak ocitla na území, kde majoritou nyní byly dva v Rakousku-Uhersku menšinové národy, Češi a Slováci. Ocitla se ve státě, který používal jazyk, kterému nerozuměla a cítila se z různých důvodů utlačována. Od počátku tzv. sudetští Němci usilovali o odtržení Sudet od Československa a připojení k Říši. Ještě v roce 1918 vyhlásili vznik čtyř provincií: Deutschböhmen na severu a západě Čech se sídlem v Liberci, Böhmerwaldgau se správním centrem v Českém Krumlově, rozkládající se na Šumavě a v jižních Čechách, Deutschsüdmähren na jižní Moravě se správním střediskem ve Znojmě a naposledy Sudetenland na severní Moravě a v části Slezska se sídlem v Opavě. Provincie byly ještě v roce 1918 obsazeny československou armádou. Jasno bylo v územních otázkách od jednání na konferenci v Paříži, kde vznikly dvě zásadní dohody. Versailleská smlouva potvrzovala hranice s Německem a Saint-Garmainská garantovala jižní hranici s Rakouskem. Druhou jmenovanou k Československu přibýlo území Valticka a Vitorazska. Na konferenci velvyslanců dohodových mocností ve Spa v červenci 1920 byla připojena část Hlučínska a rozděleno Těšínsko na polskou a českou část.¹⁶

---

¹⁴ MACHAČOVÁ, Jana a Jiří MATĚJČEK. *Dlouhodobé tendence ekonomického vývoje a jejich vliv na sociální pozice národnostních menšin v českých zemích do roku 1945*. In *Národnostní menšiny a jejich sociální pozice ve střední Evropě: sborník z mezinárodní vědecké konference konané ve dnech 5.-6. 10. 1999 ve Slezském ústavu Slezského zemského muzea v Opavě*. Opava: Slezský ústav SZM, 1999. S. 22, 23.

¹⁵ NOSKOVÁ, Helena. *Migrace, národní stát a národnostní menšiny v poválečném Československu*. In *Československo na rozhraní dvou epoch nesvobody: sborník z konference k 60. výročí konce druhé světové války*. Praha: Národní archiv, 2005. S. 228.

¹⁶ PÁNEK, Jaroslav a Oldřich TŮMA. *Dějiny českých zemí*. Vydání druhé, doplněné. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2018. S. 411-413.

Dle sčítání obyvatel v roce 1930 žilo na území Československa celkem 14 730 000 osob s československou státní příslušností,¹⁷ přičemž 3 200 000 z nich se hlásilo k německé národnosti.¹⁸ V českých zemích tvořili v pohraničí Němci 95% obyvatelstva. Na celém českém území bylo jejich zastoupení více než 29%.¹⁹

Meziválečná politická reprezentace, i přes konflikty, které v souvislosti s Němci řešila, neuvažovala o „očišťení“ a vytvoření národnostního státu. „*Uvažovala v rozměrech prostého národního sobectví – jak na prvním místě zajistit prosperitu svému národu (...) a vnitrozemí.*“²⁰ Proto není divu, že se čeští Němci čím dál, tím více upínali k extrémní pravici²¹ a uvítali invenci Sudetoněmecké strany. Postupem času se situace více a více vyostřovala a Sudetoněmecká strana přišla s poněkud extrémním řešením, totiž s programem odtržení Sudet od Československa. Požadavkům německé menšiny kvůli udržení celistvosti území a zachování republiky nebylo možné vyhovět. K významnějším jednáním a navrhovaným ústupkům ze strany československé vlády došlo až na sklonku 30. let 20. století, kdy to napjatá situace vyžadovala natolik, že téma nebylo možné dále ignorovat.

Napjatou atmosféru mezi Čechy a českými Němci ještě více prohloubila Mnichovská dohoda podepsaná v září 1938. Československo jí přišlo o svá pohraniční území většinou obývaná Němci. Územní ztráty pak upřesnil česko-německý protokol z 20. listopadu 1938, který

---

¹⁷ **Státní příslušnost** (v tomto kontextu se dá použít i státní občanství): Na osobu se vztahují práva i povinnosti daného státu. Státní příslušnost si člověk nemůže svobodně volit, znamená příslušnost k určitému státu.

URL <<https://www.pravopiscesky.cz/statni-prislusnost-pra-1143-9190.html>> [citováno 7. ledna 2020]

¹⁸ **Národnost:** Národnost si člověk může svobodně vybrat. Znamená sounáležitost k určité skupině lidí, ztotožnění se s jejím národním příběhem, kulturou a tradicemi.

URL <<https://cs.wikipedia.org/wiki/N%C3%A1rodnost>> [citováno 7. ledna 2020]

¹⁹ ARBURG, Adrian von a Tomáš STANĚK, ed. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951: Češi a Němci do roku 1945. Úvod k edici*. Díl I. Středokluky: Zdeněk Susa, 2011. S. 31.

²⁰ NOSKOVÁ, Helena. *Migrace, národní stát a národnostní menšiny v poválečném Československu*. In *Československo na rozhraní dvou epoch nesvobody: sborník z konference k 60. výročí konce druhé světové války*. Praha: Národní archiv, 2005. S. 228.

²¹ NOVOTNÝ, Lukáš. *Německá menšina a česko-německé vztahy*. In *Československo na rozhraní dvou epoch nesvobody: sborník z konference k 60. výročí konce druhé světové války*. Praha: Národní archiv, 2005. S. 233.

potvrdil domněnky o tom, že Německu nejde pouze o území většinově osídlená Němci. Hitler si totiž navíc uzurpoval i několik set obcí mezi hraničním pásem a vnitrozemím, které byly obývány převážně Čechy. Československo navíc přišlo o českou část Těšínska, kterou obsadilo Polsko.²² V roce 1930 žilo na územích v roce 1938 obsazených Německem 2 820 000 až 2 853 000 osob s německou a 720 000 až 740 000 osob s českou národností. Určení počtu osob, které po Mnichovu z pohraničí odešly, je poměrně složité. V květnu roku 1939 bylo provedeno sčítání lidu v Sudetech, ovšem bez oblastí při bavorských a rakouských hranicích, které ukázalo, že zde žilo asi 294 000 Čechů. Novější odhady udávají číslo 357 000 až 394 000 pro celé Sudety, ale bez oblastí Těšínska. Na odtrženém území tak zůstalo okolo 319 000 Čechů. Důvodem tohoto nízkého počtu však není pouze odchod do vnitrozemí či do zahraničí, ale také přihlášení se některých Čechů²³ k německé národnosti.²⁴

Velká část odtrženého území patřila od jara 1939 k nově vzniklé Říšské župě Sudety se správním centrem v Liberci. Dětila se do třech správních obvodů, ústeckého, karlovarského a opavského. Ty byly dále děleny na okresy. Zbývající území, jako bylo Hlučínsko, Horní Slezsko, Těšínsko, jižní Morava, jihovýchodní Čechy a příhraniční pás táhnoucí se přes Šumavu, byla přiřčena k již existujícím říšskoněmeckým župám.²⁵

Počty českých a německých obyvatel na území Československa, případně v pohraničí v průběhu války je problematické určit, protože poslední sčítání lidu proběhlo v celém Československu v prosinci 1930 a v Říšské župě Sudety v roce 1939. Poté se demografické křivky zcela jistě proměňovaly. Důležitým faktorem, který změnu počtu obyvatel ovlivnil,

---

²² ARBURG, Adrian von a Tomáš STANĚK, ed. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951: Češi a Němci do roku 1945. Úvod k edici*. Díl I. Středokluky: Zdeněk Susa, 2011. S. 34.

²³ V tomto případě osob, které se hlásily k české národnosti při sčítání lidu v roce 1930.

Příloha č. 1: Hranice pohraničí a číselné údaje o obyvatelích.

²⁴ ARBURG, Adrian von a Tomáš STANĚK, ed. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951: Češi a Němci do roku 1945. Úvod k edici*. Díl I. Středokluky: Zdeněk Susa, 2011. S. 44.

²⁵ Území byla přiřčena k župám Oberbayern, Oberdonau a Niederdonau.

HLEDÍKOVÁ, Zdeňka, Jan JANÁK a. Jan DOBEŠ. *Dějiny správy v českých zemích: od počátků státu po současnost*. [1. vyd.]. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2005. S. 402, 403.

je stěhování. Po podepsání Mnichovské dohody došlo k rozsáhlým přesunům českého obyvatelstva do vnitrozemí, ale vliv mohla mít i hospodářská krize, která donutila obyvatele z chudších oblastí k přesídlení do měst nebo přesídlování nespokojených českých Němců do Německa či Rakouska. Odliv obyvatel proběhl v průběhu války na práci v továrnách v Německu, nejdříve dobrovolně, kdy od počátku války odjelo na 50 000 dělnic a dělníků, postupem času čím dál častěji nuceně.²⁶ Velké množství občanů bylo také umístěno do pracovních a koncentračních táborů,²⁷ někteří Němci odcházeli do armády, Češi utíkali za hranice a přidávali se k odboji.

Na okupovaném území žilo poměrně malé procento národnostních menšin. Zmíníme, že zde žilo okolo 30 000 osob židovského vyznání, ale pouze 7 000 z nich se přihlásilo k židovské národnosti. Největší židovské komunity žily v Mikulově a v Teplicích. V květnu roku 1939 však Němci v Sudetech zaevidovali pouze 2683 Židů, ostatní včas zareagovali vystěhováním. Kromě nich se v pohraničí nacházelo ještě přibližně 2 000 Romů a přibližně stejný počet Chorvatů.²⁸

V průběhu války se kompletně změnil systém státní správy. Pohraničí bylo rozděleno na župy, ty zase na venkovské nebo městské okresy. Navíc byl vytvořen úřad třech vládních prezidentů, v Ústí nad Labem, Karlových Varech a v Opavě, a úřad říšského místodržitele v Liberci.²⁹

Od roku 1943 přicházeli na území Sudet a do Protektorátu uprchlíci před bombardováním a před přibližující se východní frontou. Koncem dubna 1944 musely být vlivem postupu spojenců evakuovány téměř celé okresy Krnov a Opava a části okresů okolních (Jesenický, Bruntálský, Novojičínský, Moravskotřebovský). S evakuací bylo spojeno i ničení pozemních komunikací, mostů atd. Evakuace probíhala nuceně a není divu, že se jí někteří bránili –

---

²⁶ ARBURG, Adrian von a Tomáš STANĚK, ed. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951: Češi a Němci do roku 1945. Úvod k edici*. Díl I. Středokluky: Zdeněk Susa, 2011. S. 50.

²⁷ Na práci však byli posíláni i cizinci na české území. Jednalo se o válečné zajatce, dobrovolně nasazené ze zemí, které měly Německo za spojence (Slovensko, Itálie, Bulharsko, Rumunsko).

²⁸ ARBURG, Adrian von a Tomáš STANĚK, ed. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951: Češi a Němci do roku 1945. Úvod k edici*. Díl I. Středokluky: Zdeněk Susa, 2011. S. 41, 42.

²⁹ HLEDÍKOVÁ, Zdeňka, Jan JANÁK a Jan DOBEŠ. *Dějiny správy v českých zemích: od počátků státu po současnost*. [1. vyd.]. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2005. S. 402.

odchodem by riskovali ztrátu domova, majetku a vystavovali by se strastem spojeným s uprchlictvím.³⁰

V konečné etapě války se k uprchlickým proudům přidal nucený pohyb vězňů z koncentračních táborů. Akce známe pod názvem pochody smrti kvůli jejich bezohlednosti a krutosti. V Říšské župě Sudety se v poslední fázi války pohybovalo údajně na 50 až 90 tisíc válečných zajatců.³¹

Nejpočetnější skupinou, která v průběhu druhé světové války přišla o život, byli bezpochyby Židé. Odhady uvádějí, že obětí z Protektorátu a Sudet označených norimberskými rasovými zákony za Židy bylo až k 80 000. Přibližně 26 000 Židů se stihlo mezi lety 1939 a 1941 z Protektorátu vystěhovat. Další hromadně vyhlazovanou skupinou byli osoby označované za „Cikány“ nebo jejich míšence. V koncentračních táborech jich o život přišlo na 6 000 a vrátilo se jich jen něco přes 500. Dnešní Romové tak nejsou potomky Romů žijících zde před 80 a více lety, ale pocházejí ze Slovenska.³² Vlivem poprav, věznění či zabíjení v koncentračních táborech, bombardování a záležitostí spojenými s válkou přišlo o život okolo 45 000 osob československé národnosti.

1.2 Vývoj po válce

Po válce se, co se správního členění týče, se zvýšil počet okresů. Nově bylo v zemi České 110 okresů a v zemi Moravskoslezské 44 okresů na základě dekretu prezidenta republiky č. 121, který platil až do ledna 1949. Tehdy vzniklo komunisty prosazované krajské zřízení. Kvůli zavedení 13 krajů v českých zemích došlo také k úpravám hranic politických okresů.

---

³⁰ VLK, Václav. *Krvavé dozvuky války: konec druhé světové války na českém území*. V Praze: Cosmopolis, 2015. S. 174.

³¹ ARBURG, Adrian von a Tomáš STANĚK, ed. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951: Češi a Němci do roku 1945. Úvod k edici*. Díl I. Středokluky: Zdeněk Susa, 2011. S. 53.

³² PAVELČÍKOVÁ, Nina. *Vliv poválečných migrací a urbanizace na možnosti integrace Romů*. In *Československo na rozhraní dvou epoch nesvobody: sborník z konference k 60. výročí konce druhé světové války*. Praha: Národní archiv, 2005. S. 239.

Vzniklo celkem 35 nových okresů, zato 11 původních, situovaných zejména v pohraničí, zaniklo.³³

Změny v pohraničí se však netýkaly pouze okresů. Prameny uvádějí, že do poloviny 60. let zaniklo asi 459 obcí.³⁴ Důvodů pro jejich zánik bylo mnoho. Některé zmizely z map vlivem odsunu německého obyvatelstva a následného nezdarů v dosídlování, vznikem vojenských újezdů, rozšiřováním pohraničního pásma, postupující urbanizací a dalšími.

V květnu roku 1947 proběhlo tzv. malé sčítání lidu. Bohužel při něm však nebylo zjišťováno národnostní složení tehdejšího obyvatelstva.³⁵

1.3 Migrace obyvatelstva

Procesy vysídlení a osídlení spolu úzce souvisely a navzájem se ovlivňovaly. Obě témata spadají do kategorie migrací obyvatelstva, přičemž první z nich – vysídlení – je v první fázi neorganizovaná a od podzimu 1945 organizovaná migrace nově vznikajícími orgány. Na vysídlování odpovídá proces osídlování. V první fázi taktéž probíhal neorganizovaně, protože stejně jako u vysídlování státní aparát ještě neměl připraveny nástroje na řízení a regulování pohybu těchto osob.

Migrace probíhají celá staletí a ani dnes nejsou ve světě ničím výjimečným. Obvykle jsou odpovědí na rozhodnutí jednotlivců nebo skupin k odchodu za účelem zlepšení svých životních podmínek a sociálního statutu.³⁶ V kontextu této práce však půjde o kombinaci migrací

---

³³ HLEDÍKOVÁ, Zdeňka, Jan JANÁK a Jan DOBEŠ. *Dějiny správy v českých zemích: od počátků státu po současnost*. [1. vyd.]. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2005. S. 58.

³⁴ ARBURG, Adrian von a Tomáš STANĚK, ed. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951: Češi a Němci do roku 1945. Úvod k edici*. Díl I. Středokluky: Zdeněk Susa, 2011. S. 58.

³⁵ ARBURG, Adrian von a Tomáš STANĚK, ed. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951: Češi a Němci do roku 1945. Úvod k edici*. Díl I. Středokluky: Zdeněk Susa, 2011. S. 59.

³⁶ URL <<https://www.mvcr.cz/migrace/clanek/slovnicek-pojmu.aspx>> [citováno 19. ledna 2020]

dobrovolných i nedobrovolných. Migrace může být krátkodobá, dlouhodobá, trvalá i cirkulární.³⁷ V této práci půjde převážně o migraci krátkodobou a trvalou.

Celkem se u nás migrace dotkla asi 4 592 000 lidí. Z české části vlasti bylo odsunuto 2 820 000 Němců a z karpatské oblasti na Slovensku 176 000 Němců. Československá vláda chtěla také, v návaznosti na nálady ve společnosti, odsunout maďarské obyvatelstvo z jižního Slovenska, což se jí kvůli antipatii mocností nakonec nepodařilo. Z českého vnitrozemí do okrajových částí vlasti přesídlilo na 180 000 osob, ze Slovenska sem přišlo přibližně 200 000 osídlenců.³⁸

---

³⁷ URL <<https://www.mvcr.cz/migrace/clanek/slovnicek-pojmu.aspx>> [citováno 19. ledna 2020]

³⁸ NOSKOVÁ, Helena. *Migrace, národní stát a národnostní menšiny v poválečném Československu*. In *Československo na rozhraní dvou epoch nesvobody: sborník z konference k 60. výročí konce druhé světové války*. Praha: Národní archiv, 2005. S. 231.

2. Vysídlení

Československá vláda přišla s nápadem obnovy Československa jako národnostního státu Čechů a Slováků už v plánech z let 1941-1943. Prezident Beneš se původně domníval, že na konci války dojde k odstoupení částí pohraničí s největší hustotou německého obyvatelstva a Němci z nepostoupených pohraničních oblastí a vnitrozemí budou odsunuti právě do odstoupených území nebo do Německa či Rakouska, v průběhu války však pod tlakem domácího odboje a veřejného mínění otočil. Sovětský svaz s odsunem souhlasil a USA a Velká Británie toto opatření přijali na konferenci v Postupimi.³⁹

Odsun se týkal především pohraničních oblastí, kde mělo německé obyvatelstvo největší zastoupení, ale také tzv. německých jazykových ostrovů, tedy lokalit ve vnitrozemí s vysokou koncentrací osob, které se hlásily k německé národnosti. Mezi takové lokality patřil např. brněnský, olomoucký nebo jihlavský jazykový ostrov.⁴⁰

2.1 Právní náležitosti

Rozhodujícím předpokladem pro vysídlení bylo schválení Košického vládního programu⁴¹ československou vládou, jenž v kapitole VIII odjímá státní příslušnost německému a maďarskému obyvatelstvu, které nemůže doložit, že se aktivně zapojilo do protinacistického

---

³⁹ NOSKOVÁ, Helena. *Územní a sociální migrace minorit jako pramen ke studiu novodobých dějin Československa*. In *Národnostní menšiny a jejich sociální pozice ve střední Evropě: sborník z mezinárodní vědecké konference konané ve dnech 5.-6. 10. 1999 ve Slezském ústavu Slezského zemského muzea v Opavě*. Opava: Slezský ústav SZM, 1999. S. 42-44.

⁴⁰ URL <https://cs.wikipedia.org/wiki/Jazykov%C3%BD_ostrov> [citováno 19. ledna 2020]

⁴¹ **Košický vládní program:** Na návrh komunistů, vyhlášen představiteli čs. vlády 5. dubnu 1945 v Košicích. Tento program deklaroval směr budoucí československé politiky a orientaci státu na Sovětský svaz.

Celé znění: URL <http://www.totalita.cz/txt/txt_kv.pdf> [citováno 19. ledna 2020]

odboje nebo nebylo režimem za války prokazatelně perzekvováno. V kapitole X a XI dále Košický vládní program podřizuje majetek Němců, Maďarů, zrádců a kolaborantů národní správě. Již v prvních týdnech poté spadalo pod národní správu více než polovina průmyslových podniků německých majitelů.⁴²

Úpravy tohoto právního aktu, kde často chyběla přesná specifikace a dalo se s ní po právní stránce „hýbat“, upravoval v poválečném období především Osídlovací úřad, ministerstvo zemědělství a ministerstvo průmyslu.⁴³ Konečnou podobu zachování československého státního občanství pro Němce přinesl dekret prezidenta republiky číslo 33 z 2. srpna 1945 o úpravě československého státního občanství osob národnosti německé a maďarské.⁴⁴ Ten hlásal, že všechny osoby německé národnosti ztrácí československé státní občanství zpětně k datu, kdy získali německé státní občanství. Ostatní etničtí Němci pozbyli československé státní občanství dnem nabytí platnosti dekretu, tzn. od 10. srpna 1945.⁴⁵

Nové právní vztahy mezi státem a Němci upravovaly i další dekrety prezidenta republiky z roku 1945 vztahující se nejen na Němce, ale na ostatní obyvatele Československa. Jmenujme ty nejzásadnější: dekret o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech (tzv. velký retribuční dekret)⁴⁶ a dekret o Národním

---

⁴² DVOŘÁKOVÁ, Eva a Petr LESJUK. *Československá společnost a komunisté v letech 1945-1948*. Praha: Svoboda, 1967. S. 48.

⁴³ WIEDEMANN, Andreas. *"Pojď s námi budovat pohraničí!": osídlování a proměna obyvatelstva bývalých Sudet 1945-1952*. Přeložil Petr DVOŘÁČEK. Praha: Prostor, 2016. S. 43.

⁴⁴ Ústavní dekret č. 33/1945 Sb. ze dne 2. srpna 1945 o úpravě československého státního občanství osob národnosti německé a maďarské. In *Sbírka zákonů a nařízení státu československého*, částka 17/1945 ze dne 10. srpna 1945, s. 57-58.

⁴⁵ ARBURG, Adrian von a Tomáš STANĚK, ed. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951: Češi a Němci do roku 1945. Úvod k edici*. Díl I. Ve Středoklukách: Zdeněk Susa, 2011. S. 85.

⁴⁶ Dekret č. 16/1945 Sb. ze dne 19. června 1945 o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech. In *Sbírka zákonů a nařízení státu československého*, částka 9/1945 ze dne 9. července 1945, s. 25-31.

soudu.⁴⁷ V říjnu 1945 byly pak vydány dekrety o přezkoumání činnosti veřejných zaměstnanců⁴⁸ a o trestání některých provinění proti národní cti (tzv. malý retribuční dekret).⁴⁹ Němce, Maďary a kolaboranty navíc postihoval dekret z 21. června 1945 o konfiskaci a urychleném rozdělení zemědělského majetku⁵⁰ a z 25. října 1945 o konfiskaci nepřátelského majetku a Fondech národní obnovy.⁵¹

2.2 Správní orgány

Právní ukotvení řešení dané situace nestačilo, bylo nutné zajistit jejich fungování v praxi. Již v roce 1945 byly dohledem nad uplatňováním dekretů pověřovány stávající instituce nebo vznikaly nové. Hlavní roli ve vysídlování obyvatel, udělování státního občanství

KOČOVÁ, Kateřina. *Mimořádné lidové soudy v prvním retribučním období a odsun osob považovaných za Němce*. In *Československo na rozhraní dvou epoch nesvobody: sborník z konference k 60. výročí konce druhé světové války*. Praha: Národní archiv, 2005. S. 302-309.

⁴⁷ Dekret č. 17/1945 Sb. ze dne 19. června 1945 o Národním soudu. In *Sbírka zákonů a nařízení státu československého*, částka 9/1945 ze dne 9. července 1945, s. 31-33.

⁴⁸ Dekret č. 105/1945 Sb. ze dne 4. října 1945 o očistných komisích pro přezkoumání činnosti veřejných zaměstnanců. In *Sbírka zákonů a nařízení státu československého*, částka 48/1945 ze dne 30. října 1945, s. 239-247.

⁴⁹ Dekret č. 138/1945 Sb. ze dne 27. října 1945 o trestání některých provinění proti národní cti. In *Sbírka zákonů a nařízení státu československého*, částka 57/1945 ze dne 26. listopadu 1945, s. 338.

KMOCH, Pavel. *Provinění proti národní cti: "malá retribuce" v českých zemích a Trestní nalézací komise v Benešově u Prahy*. Praha: Academia, 2015. S. 52-78.

⁵⁰ Tento dekret neplatil na Slovensku.

Dekret č. 12/1945 Sb. ze dne 21. června 1945 o konfiskaci zemědělského majetku. In *Sbírka zákonů a nařízení státu československého*, částka 7/1945 ze dne 23. června 1945, s. 17-19.

⁵¹ Dekret č. 108/1945 Sb. ze dne 25. října 1945 o konfiskaci nepřátelského majetku a Fondech národní obnovy. In *Sbírka zákonů státu československého*, částka 48/1945 ze dne 30. října 1945, s. 248-254.

a v rozhodování o národní spolehlivosti mělo ministerstvo vnitra vedené komunistou Václavem Noskem. K ruce mu jako ozbrojená složka byla nově vznikající Československá armáda, dále Sbor národní bezpečnosti.⁵² Podle zákona č. 149/1947 Sb. o národní bezpečnosti plnil SNB také funkci výkonné složky národních výborů. Ostatní pořádkové složky byly zrušeny.⁵³

Po vytvoření národní fronty⁵⁴ vznikly dva zásadní správní orgány – zemské národní výbory se sídly v Praze a v Brně. Fungovaly až do roku 1949, kdy byly nahrazeny menšími krajskými národními výbory. Pod nimi stály okresní národní výbory, místní národní výbory a tam, kde bylo velké množství státně nespolehlivých osob, se zakládaly okresní správní komise a místní správní komise. Jak se dalo očekávat, první kroky národních výborů se nesly v duchu represí. Němci museli nosit viditelná označení, byli zařazováni do vysídlovacích seznamů, museli odevzdat kola, rozhlasové přijímače a další, na jejich majetky byla uvalena národní správa a později byl konfiskován.⁵⁵

2.3 Průběh vysídlení

Vysídlení Němců z Československa probíhalo ve dvou hlavních fázích. V závěru války se někteří Němci začali vystěhovávat do Rakouska a Německa často dobrovolně, aby unikli trestu za své činy, který by, jak čekali, přišel s obnovou ústavních pořádků. S posledními válečnými

---

⁵² Národní archiv (NA), fond Ministerstvo vnitra II – Noskův archiv, inv. č. 162, k. 122.

⁵³ Zákon č. 149/1947 Sb. ze dne 11. července 1947 o národní bezpečnosti. In *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé*, částka 70/1946 ze dne 23. srpna 1947, s. 753-759.

⁵⁴ STANĚK, Jiří. Antologie textů s kulturně politickou problematikou k období 1945-1948. I. díl (1945-1946). Plzeň, Západočeská univerzita, Fakulta pedagogická, 1997. Vydavatelství ZČU. S. 6-8.

⁵⁵ ARBURG, Adrian von a Tomáš STANĚK, ed. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951: dokumenty z českých archivů*. Středokluky: Zdeněk Susa, 2010. S. 56.

WIEDEMANN, Andreas. *"Pojd' s námi budovat pohraničí!": osídlování a proměna obyvatelstva bývalých Sudet 1945-1952*. Přeložil Petr DVOŘÁČEK. Praha: Prostor, 2016. S. 63, 64.

výstřely docházelo k živelnému vyhánění německého obyvatelstva osobami českého a slovenského původu. Šlo o jakousi vendetu za léta válečného strádání, kdy se některým zdálo, že je v pořádku uchopit spravedlnost do vlastních rukou. V prvních měsících po válce nestihla vláda na situaci rychle zareagovat, takže většina trestných činů páchaných na Němcích se nedočkala soudního řízení. Tehdejší spravedlnost fungovala na principu kolektivní viny všech Němců, což připouští i oficiální stranická literatura z roku 1967: *“Nelze [...] přehlédnout, že zároveň docházelo i k řadě přehmatů vyvolaných místními zvláštnostmi i osobními vztahy.”*⁵⁶

Stranická brožura dále tvrdí, že odsun je výsledkem přesvědčení většiny všech vrstev českého i slovenského národa. V jiných publikacích tento údaj nenajdeme, nebyl totiž proveden žádný průzkum veřejného mínění na toto téma a politická reprezentace tak vycházela spíš z odhadů a vlastního přesvědčení.⁵⁷ V médiích a proslovech politiků se často ozývaly nové pojmy – *čechizace* a *odněmčení*, které pod sebou skrývaly přesuny obyvatelstva, změny pomístních názvů, omezování či úplné zakazování němčiny na veřejnosti, rušení německých škol, zákaz vydávání německých novin a další omezení.

Po rozšíření výsledků postupimské konference údajně docházelo ke zvýšené aktivitě oddílů tzv. werwolfů, tedy Němců, kteří vykonávali sabotážní až teroristickou činnost. Objevují se i názory, že tyto skupiny vůbec neexistovaly. Podle dobových materiálů se vyskytovaly na Liberecku, z Jesenického prostředí však máme důkazy o tom, že se často jednalo o českými bezpečnostními sbory zinscenované přepadení, které mělo legalizovat exekuce páchané na Němcích.⁵⁸

---

⁵⁶ DVOŘÁKOVÁ, Eva a Petr LESJUK. *Československá společnost a komunisté v letech 1945-1948*. Praha: Svoboda, 1967. S. 43.

Konkrétní případy nespravedlivého zacházení s Němci v knize Tomáše Staňka: STANĚK, Tomáš. *Poválečné "excesy" v českých zemích v roce 1945 a jejich vyšetřování*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny, 2005.

⁵⁷ DVOŘÁKOVÁ, Eva a Petr LESJUK. *Československá společnost a komunisté v letech 1945-1948*. Praha: Svoboda, 1967. S. 81.

⁵⁸ HRADILOVÁ, Jana. *Internace německého obyvatelstva v adolfovickém táboře 1945-1946*. In *Jesenicko. Vlastivědný sborník*. Svazek 2. Jeseník, 2001. S. 27.

Organizovaný odsun německého obyvatelstva přišel i přes snahy politiků až později. Prezident Beneš v říjnu 1945 v Mělníce mimo jiné řekl: „Už v době, kdy jsem v Londýně jednal roku 1942 [...] o odvolání Mnichova, jsem zdůrazňoval naprostou nezbytnost řešit problém německých menšin ve střeoevropských státech úplně a definitivně. [...] Už tehdy jsme připravovali a připravili v Londýně plán na systematické, organizované a skutečně humánní odsunutí našich Němců do Německa.“⁵⁹ Dekrety prezidenta, vyjadřující se k otázce odsunu sice vznikly už v červnu 1945, rozhodující byl však názor vítězných mocností. Ty se sešly na Postupimské konferenci, která zasedala od července do srpna téhož roku, a mimo jiné tam vyslovily, k potěšení čs. politické reprezentace, souhlas s odsunem Němců z Československa.⁶⁰

Někteří Němci chtěli odejít dobrovolně ještě před zařazením do transportu. Podle zprávy ministerstva vnitra z ledna 1946 nepřijímala americká okupační zóna dobrovolně přicházející Němce, kteří se potom hromadili ve sběrných táborech u hranic.⁶¹

Odsun se netýkal plošně všech Němců, existovalo několik výjimek. Tyto výjimky tvořila smíšená manželství a tzv. antifašisté, o nichž se dočteme níže.⁶² Nebylo možné okamžitě odsunout všechny odborníky z důležitých průmyslových i zemědělských odvětví, protože by pohraničí zůstalo zcela ochromeno. Nadále tu proto zůstalo téměř 34 tisíc kvalifikovaných německých pracovníků se svými rodinnými příslušníky.⁶³ Nálady obyvatelstva a sliby politiků však mluvily pro naprosté vysídlení. Bylo nutné alespoň prozatím udržet některé z původních zaměstnanců, protože se celkem záhy ukázalo, že se i přes veškerou agitaci nepodaří všechna

---

⁵⁹ Z projevu v Mělníce 14. října 1945. In BENEŠ, Edvard a Věra OLIVOVÁ, ed. *Odsun Němců: výbor z Paměti a projevů doplněný edičními přílohami*. Praha: Společnost Edvarda Beneše, 1995. S. 57.

⁶⁰ *Rozhodnutí postupimské konference o odsunu Němců z Polska, Československa a Maďarska z 2. srpna 1945*. In BENEŠ, Edvard, OLIVOVÁ, Věra, ed. *Odsun Němců: výbor z Paměti a projevů doplněný edičními přílohami*. Praha: Společnost Edvarda Beneše, 1995. S. 97, 98.

⁶¹ Státní okresní archiv Bruntál se sídlem v Krnově (SOKA Bruntál). Fond Okresní národní výbor (ONV) Bruntál, část I. (1945) 1949-1960, sign. 82, k 13. Dopis ministerstva vnitra zemským národním výborům. Zastavení dobrovolného odchodu Němců z Československa. Praha, 26. ledna 1946.

⁶² Více o antifašistech na straně 52.

⁶³ NOVOTNÝ, Lukáš. *Německá menšina a česko-německé vztahy*. In *Československo na rozhraní dvou epoch nesvobody: sborník z konference k 60. výročí konce druhé světové války*. Praha: Národní archiv, 2005. S. 234.

nově uvolněná pracovní místa zaplnit. Šlo především o hornický a zemědělský průmysl, dále pak také o zaměstnance plynáren, vodáren a elektráren. V srpnu 1945 pracovalo v průmyslu v české části Československa více než 200 tisíc Němců, tvořili tedy asi 20% všech zaměstnanců, a vysoké počty zaměstnanců německého původu působily i v jiných pracovních odvětvích. Němci tak byli vysídlováni postupně, podle toho, v jak důležitém odvětví či podniku pracovali a jak rychle se je podařilo nahradit mnohdy nepoměrně méně kvalifikovaným pracovníkem.⁶⁴

V březnu 1946 se vláda usnesla, že umožní německým specialistům, které by bylo těžké nahradit, zůstat a vrátit jim postupně československé občanství. Nebyli prozatím plnoprávní, ale na rozdíl od ostatních Němců, kteří setrvali na území Československa, měli například vyšší příděly jídla, mohli používat dopravní prostředky a volně se pohybovat.⁶⁵

V listopadu 1946 byl počet Němců na československém území odhadován na 265 tisíc a tento počet se nadále snižoval. Po největších vysídlovacích vlnách v roce 1946 dospěl počet všech obyvatel českých zemí na nejnižší hodnotu v novodobé historii. Klesl z předválečných 10,88 milionů na pouhých 8,69.⁶⁶ Předválečný stav se podle současných údajů zatím nepovedlo překonat.⁶⁷

Komunisté měli v plánu organizovaně odsunout německé obyvatelstvo už do konce roku 1946.⁶⁸ V následujícím roce zde však žilo ještě asi 240 tisíc Němců,⁶⁹ které už nebylo kam

---

⁶⁴ STANĚK, Tomáš. *Odsun Němců z Československa 1945-1947*. Praha: Academia, 1991. S. 155-158.

⁶⁵ WIEDEMANN, Andreas. *"Pojd' s námi budovat pohraničí!": osídlování a proměna obyvatelstva bývalých Sudet 1945-1952*. Přeložil Petr DVOŘÁČEK. Praha: Prostor, 2016. S. 211, 212.

⁶⁶ ARBURG, Adrian von a Tomáš STANĚK, ed. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951: Češi a Němci do roku 1945. Úvod k edici*. Díl I. Středokluky: Zdeněk Susa, 2010. S. 66.

⁶⁷ Jen pro zajímavost, Česká republika má podle údajů Statistického úřadu k září 2019 10,68 milionů obyvatel.

URL <https://www.czso.cz/csu/czso/obyvatelstvo_lide> [citováno 13. února 2020]

⁶⁸ *Dokončíme velké osídlovací dílo*. Praha: Tiskové a propagační oddělení Osídlovacího úřadu v Praze. 1946. S. 13.

⁶⁹ NOVOTNÝ, Lukáš. *Německá menšina a česko-německé vztahy*. In *Československo na rozhraní dvou epoch nesvobody: sborník z konference k 60. výročí konce druhé světové války*. Praha: Národní archiv, 2005. S. 233.

umístit. Americká zóna už je nechtěla nepřijímat a sovětská také ne.⁷⁰ Komunistická strana tedy vypracovala plán na přesídlení zbývajících Němců do vnitrozemí, což sledovalo především tři hlavní cíle. Za prvé splnit závazek “očistění pohraničí“ od Němců, dále si kladla za cíl doplnit chybějící pracovní síly v zemědělství a nakonec zabránit možnému vytváření německých fašistických spolků.⁷¹ Přesídlování proběhlo až u 20 000 osob, takže ani v tomto případě nešlo o zdařilý projekt. Důvodem ukončení akcí byly nedostatečné ubytovací kapacity ve vnitrozemí a nedostatek pracovních sil v pohraničí.⁷²

Kdo z Němců si chtěl ponechat svůj majetek, musel podle dekretu č. 12/1945 Sb. o konfiskaci zemědělského majetku⁷³ dokázat, že před rokem 1945 vykazoval protinacistickou činnost. Tato podmínka byla těžko doložitelná a netýkala se například skupiny Židů, která se vrátila z koncentračního tábora, takže i u nich docházelo k dalším nespravedlnostem. Kromě dekretu č. 12 existoval ještě dekret č. 108/1945 o konfiskaci ostatního majetku,⁷⁴ podle kterého nebylo třeba dokládat aktivní účast v odboji, ale bylo třeba dokázat, že osoba byla perzekvována režimem.⁷⁵

Jak bylo zmíněno, dle dekretu číslo 33 z 2. srpna 1945 přišli Němci a Maďaři o československou státní příslušnost. Obě národnosti však měly možnost podat žádost

---

⁷⁰ Ukončení odsunu Němců z Československa. Informace československého vládního zmocněnce pro ministra zahraničních věcí Jana Masaryka o jednání s představiteli Spojenecké Kontrolní rady v Berlíně v září 1946. In BENEŠ, Edvard, OLIVOVÁ, Věra, ed. *Odsun Němců: výbor z Paměti a projevů doplněný edičními přílohami*. Praha: Společnost Edvarda Beneše, 1995. S. 102, 103.

⁷¹ SOKA Bruntál. Fond ONV Bruntál, část I. (1945) 1949-1960, sign. 82, k. 15. Dopis ministerstva vnitra okresním národním výborům. Přesun Němců z pohraničních okresů a jejich rozptýlení. Praha, 26. listopadu 1947.

⁷² WIEDEMANN, Andreas. *"Pojď s námi budovat pohraničí!": osídlování a proměna obyvatelstva bývalých Sudet 1945-1952*. Přeložil Petr DVORÁČEK. Praha: Prostor, 2016. S. 243, 245.

⁷³ Dekret č. 12/1945 Sb. ze dne 21. června 1945 o konfiskaci zemědělského majetku. In *Sbírka zákonů a nařízení státu československého*, částka 7/1945 ze dne 23. června 1945, s. 17-19.

⁷⁴ Dekret č. 108/1945 Sb. ze dne 25. října 1945 o konfiskaci nepřátelského majetku a Fondech národní obnovy. In *Sbírka zákonů státu československého*, částka 48/1945 ze dne 30. října 1945, s. 248-254.

⁷⁵ SPURNÝ, Matěj. Pohraničí po odsunu. *Speciál časopisu Živá historie*. 2/2019, S. 114.

národnímú výboru ve své obci či městě o přezkoumání jejich věrnosti republice v průběhu války. Dokud nebylo provedeno řádné přezkoumání, nemohl být dotyčný státní příslušnost plně zbaven. I zde se však žadatelé setkávali s nespravedlnostmi, protože o ponechání státní příslušnosti sice rozhodovalo ministerstvo vnitra, informace o žadateli však obdrželo od místního národního výboru, který v některých případech obsadili lidé, kteří mysleli při psaní posudků i na svůj vlastní prospěch. Ani po uznání československého občanství však neměl žadatel vyhráno. Podle volebního zákona z února 1946 totiž nemohl volit, což z něj činilo neplnoprávného občana. Československé státní příslušnosti mohli být zbavováni i občané české a slovenské národnosti, pokud za války žádali o udělení říšského občanství a nemohli zpětně dokázat, že tak činili pod nátlakem.⁷⁶

V materiálech ministerstva vnitra se uvádí, že při tzv. malém sčítání lidu v roce 1947 žilo na českém území celkem 207 606 Němců.⁷⁷ Při sčítání lidu v březnu 1950 vyšlo najevo, že na území Československa nadále žije přibližně 160 000 osob, které se hlásí k německé národnosti.⁷⁸

---

⁷⁶ WIEDEMANN, Andreas. *"Pojd' s námi budovat pohraničí!": osídlování a proměna obyvatelstva bývalých Sudet 1945-1952*. Přeložil Petr DVORÁČEK. Praha: Prostor, 2016. S. 187, 188.

⁷⁷ Národní archiv (NA), fond Ministerstvo vnitra II – Noskův archiv, inv. č. 162, k. 122, s. 28. Data, osvětlující blíže rozsah našeho osídlovacího díla.

⁷⁸ ARBURG, Adrian von a Tomáš STANĚK, ed. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951: Češi a Němci do roku 1945. Úvod k edici*. Díl I. Středokluky: Zdeněk Susa, 2010. S. 64, 65.

3. Osídlování

Na úvod podkapitoly je třeba připomenout, že vysídlování či dobrovolné odchody se děly souběžně s procesem osídlování a navzájem se ovlivňovaly. Příchod a adaptace nově příchozích je jedním z nejzávažnějších problémů, kterému poválečné Československo čelilo.

Osídlování mělo, stejně jako odsun, dvě etapy – živelnou a organizovanou. V první zmiňované etapě lidé do pohraničí přicházeli neorganizovaně a bez pozvání. Doufali v získání nemovitostí, práce a líbivá byla pro mnohé i vidina nového začátku na odlehlém místě.

Po skončení války byly na státní úrovni jasně stanovené priority. Bylo potřeba odstranit škody napáchané v průběhu války, zaměřit se na obnovu ochromených průmyslových a zemědělských odvětví, zásobování obyvatelstva a na zajištění přísunu a distribuce pracovních sil. Státní úřad statistický stanovil, že hustota obyvatelstva v pohraničí by měla dosáhnout 75% původního stavu z důvodu zachování přibližně stejného poměru hustoty osídlení v pohraničí a ve vnitrozemí.⁷⁹ Podle budovatelského programu Gottwaldovy vlády mělo po odsunu a dokončeném osídlovacím procesu žít v pohraničí 2,5 milionu Čechoslováků.⁸⁰ Osídlovací proces si dále kladl za cíl doplnit stavy pracovníků v nezrušených podnicích, provést majetkoprávní přesuny a odstranit rozdíly mezi pohraničím a vnitrozemím. Z dnešního pohledu víme, že prvního a třetího bodu se doposud nepodařilo dosáhnout.⁸¹ Nutně tak muselo dojít k bourání lidských obydlí, továren i jiných budov. Vedoucí Osídlovacího úřadu Miroslav Kreysa se k tomu vyjádřil takto: „*Mnohé vesnice ať v pohraničí, neb uvnitř českého prostoru zmizí, obdobně i celá města po zániku některých průmyslových odvětví, jež nebudeme moci obsadit, postupně zaniknou a naopak.*“⁸² Lépe se dařilo kolonizovat města a větší obce,

---

⁷⁹ WIEDEMANN, Andreas. *"Pojd' s námi budovat pohraničí!": osídlování a proměna obyvatelstva bývalých Sudet 1945-1952*. Přeložil Petr DVORÁČEK. Praha: Prostor, 2016. S. 65.

⁸⁰ *Dokončíme velké osídlovací dílo*. Praha: tiskové a propagační oddělení Osídlovacího úřadu v Praze. 1946. S. 5.

⁸¹ Tamtéž, s. 14.

⁸² Národní archiv (NA), fond Ministerstvo vnitra II – Noskův archiv, inv. č. 162, k. 255, s. 3. Návrh Miroslava Kreysy.

kde byl dostatek služeb, tedy obchody, lékařské ordinace, pošty, školy a vedlo tam vlakové či autobusové spojení. Naopak lokality nedisponující pokrytím základních potřeb obyvatel zůstávaly povětšinou opuštěné.⁸³

Celé osídlování mělo i svou politickou rovinu. Od počátku se na něm snažily získat voličské hlasy různé politické iniciativy, největší úspěšnost však měli bezesporu komunisté. KSČ byla první stranou, která se osídlováním zabývala cíleně a vědomě. Nahrávala jim jak domácí politická situace, tak rychlost, se kterou využili potenciálu osídlování ve vlastní prospěch, což se ostatním stranám v takové míře nepodařilo.

3.1 Právní náležitosti a správní orgány

Dekrety prezidenta republiky, které byly zmíněny v minulé kapitole, byly pro mnohé osídlence spouštěčem k přesunu na volná území po Němcích, kteří postupně odcházeli. Důležitým právním aktem, který přímo zapříčinil příchod osídlenců je dekret o národní správě 19. května 1945, který byl obrovským lákadlem.⁸⁴ O tzv. národní správě najdeme zmínky už v Košickém vládním programu, upřesnění však přišlo až s tímto dekretem. Na majetek Němců, Maďarů, zrádců a kolaborantů byla uvalena národní správa, byl zabaven a ke spravování svěřen národním výborem třetí osobě. Dekret zároveň zneplatnil majetkové přesuny proběhlé po okupaci v září 1938. Podmínky pro udělení národní správy byly následující: uchazeč musel být československým občanem, trestně bezúhonný a státně a národně spolehlivý. Majetek,

---

⁸³ KOVAŘÍK, David. *Proměny českého pohraničí v letech 1958-1960: demoliční akce v českém pohraničí se zřetelem k vývoji od roku 1945*. Brno: Prius, 2006. Studijní materiály výzkumného projektu Komunistické Československo na přelomu 50. a 60. let. 22

⁸⁴ **Dekret o národní správě** se vztahoval pouze na českou stranu státu, na Slovensku situaci řešili speciální směrnici.

Dekret č. 5/1945 Sb. ze dne 19. května 1945 o neplatnosti některých majetkově-právních jednání z doby nesvobody a o národní správě majetkových hodnot Němců, Maďarů, zrádců a kolaborantů a některých organisací a ústavů. In *Sbírka zákonů a nařízení státu československého*, částka 4/1945 ze dne 23. května 1945, s. 5-10.

o který žádá, musel spravovat bez potíží alespoň půl roku a musel být na daném místě i se svou rodinou trvale usazen.⁸⁵

Otázka osídlování se stala v poválečném Československu klíčovou a není divu, že se projednávala na celostátní úrovni. Bylo jasné, že se bude muset upravit hospodářství kvůli dlouhodobému snížení hustoty obyvatelstva. Než však stihli zareagovat političtí činitelé, řešili situaci na místní úrovni zejména národní výbory. Snažily se mít přehled o nově příchozích, spravovat opuštěný majetek a udržovat ve svých obcích pořádek.

Celý systém osídlovacích institucí byl velmi spleť a navzájem propojený. Důležitou roli v osídlovacích snahách hrálo ministerstvo zemědělství,⁸⁶ konkrétně oddělení řešící osídlování a novou pozemkovou reformu. Při ministerstvu zemědělství vzniklo přibližně sto osídlovacích komisí, což byly orgány pro technické a administrativní přidělování půdy v různých částech uvolněného území. Ty spolupracovaly se zemědělskými referáty národních výborů a s okresními rolnickými komisemi. V osídlování se angažovalo také ministerstvo národní obrany a ministerstvo informací. Zajímavostí je, že v sousedním Polsku, které pro nás v osídlovacích snahách bylo, aspoň podle často otiskovaných zpráv v různých periodících, velkým vzorem, vzniklo speciální ministerstvo pro osídlování pohraničí, od čehož bylo u nás upuštěno. Situace v Polsku však byla od Československa naprosto odlišná.⁸⁷

V červenci 1945 vyšel dekret č. 27/1945 Sb. o jednotném řízení vnitřního osídlení, v důsledku kterého vznikla centrální instituce v otázce osídlování – Ústřední komise pro vnitřní osídlení. Plnila roli koordinátora podřízených úřadů a vydávala směrnice.⁸⁸ Stejným dekretem vznikly

---

⁸⁵ *Dokončíme velké osídlovací dílo*. Praha: tiskové a propagační oddělení Osídlovacího úřadu v Praze. 1946. S. 25.

⁸⁶ V čele ministerstva zemědělství stál až do roku 1951 komunist **Július Ďuriš**.

⁸⁷ WIEDEMANN, Andreas. *"Pojd' s námi budovat pohraničí!": osídlování a proměna obyvatelstva bývalých Sudet 1945-1952*. Přeložil Petr DVOŘÁČEK. Praha: Prostor, 2016. S. 50, 51.

⁸⁸ KREYSA, Miroslav. *České pohraničí*. Praha: tiskové oddělení Osídlovacího úřadu a Fondu národní obnovy v Praze, 1947. S. 9

dvě další důležité instituce – Osídlovací úřad v Praze a v Bratislavě.⁸⁹ Při osídlovacích úřadech fungovaly ještě fondy národní obnovy.⁹⁰

Ústřední komise pro vnitřní osídlování formálně podléhala ministerstvu vnitra, které ovládali komunisté, zasedali v ní však zástupci všech důležitých ministerstev jako ministerstva zemědělství, obrany, průmyslu, spravedlnosti, financí atd., dále jeden zaměstnanec úřadu vlády a členové Slovenské národní rady. Tyto instituce nebyly většinou v rukou komunistů, nedá se tedy říci, že by před únorem 1948 bylo osídlování pouze jejich doménou.⁹¹

Pražský Osídlovací úřad sice spadal pod Ústřední komisi a tedy i pod ministerstvo vnitra, jinak ale působil samostatně. V jeho čele stanul až do ukončení činnosti komunist Miroslav Kreysa. Z činnosti Osídlovacího úřadu vznikl plán odsunu německého obyvatelstva a plán osídlování pohraničí. Jeho tiskové centrum propagovalo osídlování prostřednictvím brožur a časopisu *Osídlování*, pořádalo tiskové konference a výstavy. Pod ním pracovaly oblastní osídlovací úřadovny – v roce 1945 jich bylo 12 (v Opavě, Moravské Ostravě, Olomouci, Brně, Českých Budějovicích, v Žatci, Plzni, v Karlových Varech, Litoměřicích, Liberci, Trutnově a Pardubicích).⁹²

Fondy národní obnovy působily od října 1945. Spravovaly veškeré konfiskované majetky a koordinovaly jejich nové přidělování.⁹³ Osídlovací úřad a Fond národní obnovy měly

---

⁸⁹ NA, Ministerstvo vnitra II – Noskův archiv, k. 122, s. 96.

⁹⁰ Vznikly **Dekretem č. 108/1945 Sb.** o konfiskaci nepřátelského majetku a Fonděch národní obnovy.

NA, Ministerstvo vnitra II – Noskův archiv, k. 122, s. 99.

⁹¹ WIEDEMANN, Andreas. *"Pojď s námi budovat pohraničí!": osídlování a proměna obyvatelstva bývalých Sudet 1945-1952*. Přeložil Petr DVORÁČEK. Praha: S. 51, 52.

⁹² ČAPKA, František. *Několik poznámek k otázce nezemědělského osídlování pohraničí českých zemí po druhé světové válce*. In *Československo na rozhraní dvou epoch nesvobody: sborník z konference k 60. výročí konce druhé světové války*. Praha: Národní archiv, 2005. S. 206.

WIEDEMANN, Andreas. *"Pojď s námi budovat pohraničí!": osídlování a proměna obyvatelstva bývalých Sudet 1945-1952*. Přeložil Petr DVORÁČEK. Praha: Prostor, 2016. S. 56.

⁹³ KREYSA, Miroslav. *České pohraničí*. Praha: Tiskové oddělení Osídlovacího úřadu a Fondu národní obnovy v Praze, 1947. S. 10.

společnou radu, takže v podstatě splývaly. V této radě zasedali funkcionáři napříč Národní frontou, což se podařilo, k nelibosti KSČ, udržet i po volbách v květnu 1946, kdy hlasovalo pro jednotnou kandidátku Národní fronty 86% obyvatel. Změna nastala až po únoru 1948, tehdy už celé osídlování ovládala KSČ.⁹⁴

Snahy komunistů o podchycení celé osídlovací akce se projevily již dříve. Už v září 1945 si vytvořili při Ústředním výboru strany vlastní osídlovací komisi a další komise při výborech strany na krajské a okresní úrovni. To umožňovalo dobrou informovanost a možnost zasahovat do dění. Komunisté tak měli velkou výhodu oproti ostatním stranám, jednodušeji nacházeli mezi osídlenci nové voliče.⁹⁵

Osídlovací úřad zanikl v březnu 1950, kdy byl osídlovací proces v podstatě uznán za dokončený. Následovalo zrušení Fondu národní obnovy v roce 1951. Zbývající agendu nadále řešilo ministerstvo vnitra, ministerstvo financí a NV, konfiskáty spravoval Národní pozemkový fond⁹⁶ až do jejich přidělení novým majitelům. Měl celkem 25 regionálních poboček a dočasně se stal vlastníkem nejen půdy, ale také většiny pohraničních nemovitostí.⁹⁷

NA, Fond Ministerstvo vnitra II – Noskův archiv, k. 122, s. 1. Pokyny k provedení konfiskace nepřátelského majetku. Praha, 14. února 1946.

⁹⁴ VYKOUPIIL, Libor. *Volby v květnu 1946*. In *Československo na rozhraní dvou epoch nesvobody: sborník z konference k 60. výročí konce druhé světové války*. Praha: Národní archiv, 2005. S. 169.

⁹⁵ WIEDEMANN, Andreas. *"Pojd' s námi budovat pohraničí!": osídlování a proměna obyvatelstva bývalých Sudet 1945-1952*. Přeložil Petr DVOŘÁČEK. Praha: Prostor, 2016. S. 60.

⁹⁶ Vznikl Dekretem č. 12/1945 Sb., o konfiskaci a urychleném rozdělení nepřátelského zemědělského majetku Němců, Maďarů, jakož i zrádců a nepřátel českého a slovenského národa. V jeho čele stál komunist **Josef Smrkovský**.

⁹⁷ KOVAŘÍK, David. *Proměny českého pohraničí v letech 1958-1960: demoliční akce v českém pohraničí se zřetelem k vývoji od roku 1945*. Brno: Prius, 2006. S. 20.

NA, fond Ministerstvo vnitra II – Noskův archiv, k. 255, s. 209. Osnova vládního nařízení. Praha, 25. ledna 1950.

3.2 Průběh osídlování

Proces osídlování měl různé fáze a různou intenzitu. Nejsilněji se projevoval v roce 1945, tedy v době, kdy ještě nebyly nastartovány procesy vysídlování a kdy probíhal spontánně. Od té doby slábl a ministerstvem vnitra byl uznán za dokončený na většině pohraničních území v roce 1950. I poté docházelo k migracím, i když už ne v takové intenzitě jako v prvních letech po válce. Počáteční fázi nezemědělského osídlování můžeme podle historika Františka Čapka rozdělit do tří fází. První fáze byla živelná, druhá etapa už byla řízená a kladla si za cíl obsadit důležitá místa v podnicích, zatím však bez valného úspěchu, třetí fáze zefektivnila přísun na pracovní pozice. *“[Třetí etapa], v níž se mělo koordinovaně přistupovat k zabezpečování potřebných pracovníků; na podzim roku 1946 chybělo na 80 tisíc zaměstnanců v pohraničních průmyslových podnicích.”*⁹⁸

Přesný počet Čechů, kteří v pohraničí žili na konci války nelze přesně určit. Odhady ministerstva vnitra však uvádějí, že jich bylo okolo 500 000.⁹⁹ V literatuře se odhady pohybují mezi 300 000 a 560 000. Často se setkáváme s informací, že česká menšina činila 15% obyvatelstva Sudet. Rozpětí je způsobeno rozdílným chápáním rozlohy pohraničí a národnostních otázek (např. smíšená manželství). Nepřehlednosti situace nahrávaly v průběhu války probíhající emigrace, odchody nuceně nasazených atd. Oproti tomu, podle údajů Osídlovacího úřadu, žilo koncem srpna 1945 v pohraničních oblastech už asi 1 250 000 českých a slovenských obyvatel, z čehož vyplývá, že přibližně 600 000 už jich sem po válce stihlo živelně přesídlit.¹⁰⁰ Ministerstvo zemědělství zveřejnilo ještě v květnu 1945 pokyny, ve kterých vyzývalo přicházející rolníky k zabránění půdy a hospodaření na ní. Hrozilo

---

⁹⁸ ČAPKA, František. *Několik poznámek k otázce nezemědělského osídlování pohraničí českých zemí po druhé světové válce*. In *Československo na rozhraní dvou epoch nesvobody: sborník z konference k 60. výročí konce druhé světové války*. Praha: Národní archiv, 2005. S. 208.

⁹⁹ NA, fond Ministerstvo vnitra II – Noskův archiv, k. 122, s. 23. Civilní obyvatelstvo v Čechách, na Moravě a ve Slezsku podle stavu 30. Dubna 1947.

¹⁰⁰ KREYSA, Miroslav. *České pohraničí*. Praha: Tiskové oddělení Osídlovacího úřadu a Fondu národní obnovy v Praze, 1947. S. 9.

totiž, že by nestihli setbu a pole by tak zůstala ležet ladem až do další sezóny.¹⁰¹ Mimo to zůstaly některé chlévy při opuštěných hospodářstvích plné dobytka, o který bylo třeba se postarat.

Přicházející se usazovali především v oblastech blíže k vnitrozemí. Příhraniční oblasti, které byly původně obsazeny výlučně Němci, v jejich očích nebyly, například kvůli bonitě půdy, tak atraktivní. Také si spíše vybírali oblasti s rozvinutou zemědělskou nebo průmyslovou výrobou (jižní Morava, severní Čechy).¹⁰²

Organizované osídlování začalo v září 1945, kdy bylo přibližně 300 rodin přesídleno z Tábora do Chebu. Od té doby se osídlovací orgány snažily zamezit neorganizovanému přesunu.¹⁰³ Po ukončení živelné vlny osídlování žilo v pohraničí 1 234 000 obyvatel slovanského původu a dál sem proudilo průměrně 100 000 lidí měsíčně.¹⁰⁴ Počátkem roku 1946 už bylo jasné, že se nepodaří celé pohraničí plnohodnotně osídlit, snahy osídlovacích úřadů se tedy upnuly na přesídlování nejdůležitějších profesních skupin a na takové kroky, které udrží v pohraničí alespoň nějakou stabilitu.

Dalším problémem, kterému musel Osídlovací úřad čelit, byla tzv. zpětná migrace. Novoosídlenci, jejichž očekávání pohraničí nesplňovalo, se začali houfně vracet zpět do svých bývalých bydlišť. Od počátku roku 1946 do roku 1949 odešla až čtvrtina z nich. V některých oblastech do roku 1953 přesáhlo zpětné stěhování přistěhovalectví.¹⁰⁵ I přesto ale počet obyvatel pohraničí narůstal, zejména kvůli vzrůstající porodnosti nově příchozích.

---

¹⁰¹ WIEDEMANN, Andreas. *"Pojd' s námi budovat pohraničí!": osídlování a proměna obyvatelstva bývalých Sudet 1945-1952*. Přeložil Petr DVOŘÁČEK. Praha: Prostor, 2016. S. 66.

¹⁰² Tamtéž, s. 82.

¹⁰³ WIEDEMANN, Andreas. *"Pojd' s námi budovat pohraničí!": osídlování a proměna obyvatelstva bývalých Sudet 1945-1952*. Přeložil Petr DVOŘÁČEK. Praha: Prostor, 2016. S. 113.

¹⁰⁴ DVOŘÁKOVÁ, Eva a Petr LESJUK. *Československá společnost a komunisté v letech 1945-1948*. Praha: Svoboda, 1967. S. 86.

¹⁰⁵ WIEDEMANN, Andreas. *"Pojd' s námi budovat pohraničí!": osídlování a proměna obyvatelstva bývalých Sudet 1945-1952*. Přeložil Petr DVOŘÁČEK. Praha: Prostor, 2016. Obzor (Prostor). S. 212, 218, 404.

Mnoho osídlenců, přicházejících zejména v první vlně, nemělo v plánu se v pohraničí usídlit a přišli hlavně proto, že chtěli jednoduše získat majetek. Kromě jiného byl důvodem odlivu i rozvoj těžkého průmyslu ve větších městech, kde bylo možné si dobře vydělat. Svou roli hrála také kolektivizace zemědělství, protože dělníci při JZD měli poměrně nízké platy – údajně až o třetinu oproti zaměstnancům v průmyslu.¹⁰⁶ Oblasti, kde kvetl těžký průmysl tak měly, co se stálosti osídlení týče, vyhráno. Dalším důvodem migrací byl nedostatek bytů a domů, nedostatečná zdravotní péče či mizivé kulturní vyžití.

Po volbách v roce 1946 představili komunisté svůj plán na dosídlení pohraničí, předložili návrh řešení nedostatku pracovních sil a systém tzv. národní mobilizaci práce, v rámci něhož se počítalo například s větším zapojením žen a práceschopných osob důchodového věku nebo s přesunem nadbytečných administrativních pracovníků do výrobní sféry. S tím souvisely také snahy zajistit přísun učňů do budoucna.¹⁰⁷ Nábory do pohraničních podniků probíhaly od roku 1946 pod hlavičkou ministerstva ochrany práce a sociální péče. Panovaly i jisté obavy o to, aby propaganda nebyla natolik účinná, že by odchod pracovních sil z vnitrozemí ohrozil chod podniků, ve kterých dříve pracovaly.¹⁰⁸ V pohraničí bylo zastaveno celkem 13 tisíc podniků a více než 8 000 jich bylo zlikvidováno.¹⁰⁹

Nucená kolektivizace zemědělství na počátku 50. let zapříčinila trhání nově vzniklých společenství, kdy se lidé stěhovali z menších vesnic do větších, případně úplně opouštěli zemědělský sektor a stěhovali se za průmyslem do měst.¹¹⁰ V důsledku toho docházelo k chátrání a zanikání usedlostí a někde dokonce celých obcí. Počátkem 50. let bylo osídlování považováno za dokončené. Byly zrušeny jeho ústřední orgány, zbývající úkony byly převedeny

---

¹⁰⁶ WIEDEMANN, Andreas. *"Pojd' s námi budovat pohraničí!": osídlování a proměna obyvatelstva bývalých Sudet 1945-1952*. Přeložil Petr DVORÁČEK. Praha: Prostor, 2016. Obzor (Prostor). S. 408, 409.

¹⁰⁷ NA, fond Ministerstvo vnitra II – Noskův archiv, k. 122, s. 117. Miroslav Kreysa, K výstavě.

¹⁰⁸ WIEDEMANN, Andreas. *"Pojd' s námi budovat pohraničí!": osídlování a proměna obyvatelstva bývalých Sudet 1945-1952*. Přeložil Petr DVORÁČEK. Praha: Prostor, 2016. S. 194.

¹⁰⁹ ČAPKA, František. *Několik poznámek k otázce nezemědělského osídlování pohraničí českých zemí po druhé světové válce*. In *Československo na rozhraní dvou epoch nesvobody: sborník z konference k 60. výročí konce druhé světové války*. Praha: Národní archiv, 2005. S. 207.

¹¹⁰ URL <<https://www.ustrcr.cz/uvod/kolektivizace-venkova-v-ceskoslovensku/>> [citováno 24. ledna 2020]

na národní výbory pod hlavičkou ministerstva vnitra.¹¹¹ Ne všechny pohraniční okresy se však podařilo stabilizovat, posun v osídlování projevil až od roku 1950. V některých oblastech, hlavně v jižních a západních Čechách, na severní Moravě a ve Slezsku bylo i tehdy osídlení tak nerovnoměrné a nedostatečné, že bylo potřeba oblasti dosídlit. V roce 1953 vznikla zvláštní vládní komise, která se měla na takové oblasti zaměřit.¹¹²

Mezi lety 1947-1950 probíhala ještě závěrečná fáze „úplné očisty pohraničí od německého živlu“, ve které byli někteří zbylí Němci přesídleni do českého vnitrozemí, konkrétně do oblastí, kde jich bylo jako pracovní síly potřeba.¹¹³

3.4 Propaganda

Celý osídlovací proces doprovázela propaganda a nacionalistická agitace. Cílem bylo vytvořit národní stát Čechů a Slováků, ve kterém téměř nebudou národnostní menšiny. Silnou roli přitom hrály stále ještě živé vzpomínky na Mnichovskou dohodu. Silná německá menšina by v očích veřejnosti opět mohla představovat bezpečnostní riziko, což bylo nežádoucí. Kromě toho šlo také o jakousi vendetu, kdy Češi, teď na straně vítězů, mohli Němcům oplatit všechny válečné hrůzy a nespravedlnosti, které prožili.

---

¹¹¹ **Vnitřní osídlování** bylo ukončeno zákonem k 15. březnu 1950.

NA, fond Ministerstvo vnitra II – Noskův archiv, k. 255, s. 207. Vládní nařízení.

¹¹² ARBURG, Adrian von a Tomáš STANĚK, ed. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951: Češi a Němci do roku 1945. Úvod k edici*. Díl I. Středokluky: Zdeněk Susa, 2010. S. 69.

WIEDEMANN, Andreas. *"Pojd' s námi budovat pohraničí!": osídlování a proměna obyvatelstva bývalých Sudet 1945-1952*. Přeložil Petr DVOŘÁČEK. Praha: Prostor, 2016. S. 410.

¹¹³ DVOŘÁK, Tomáš. *Vnitřní odsun 1947-1953: závěrečná fáze "očisty pohraničí" v politických a společenských souvislostech poválečného Československa*. 2., upr. vyd. Brno: Matice moravská, 2013. S. 383.

Předpokladem úspěšného osídlování bylo informovat potenciální novoosídlence o tom, jaké možnosti se jim nově otevírají. Vycházely výzvy politických stran, tematické tiskoviny, konaly se výstavy a důležitou roli hrál i rozhlas a další instituce.

Pro potřeby osídlovací politiky vycházelo několik časopisů. Nejdůležitějším byl měsíčník *Osidlování*, vydávaný Osídlovacím úřadem a Fondem národní obnovy. Informoval o zákonných a administrativních opatřeních, o možnostech, kde se usídlit a publikoval také reportáže a zajímavosti z různých pohraničních regionů. Jednou měsíčně v Liberci vycházel *Zpravodaj z pohraničí*. Časopisy týkající se osídlování vydávaly i některé politické strany. Pochopily totiž, že se na úspěšné osídlovací politice dá získat mnoho voličů. Například komunisté vydávali *Nedělní noviny našeho pohraničí*.

Osídlovací úřad měl informační oddělení, které připravovalo materiály ke zveřejnění v rámci osídlovací politiky.¹¹⁴ Mimo časopis *Osidlování* vycházela také ediční řada *Nový domov*. Šlo o poměrně tenké brožury, které osvětlovaly současnou osídlovací situaci, ospravedlňovaly odsun Němců a zvaly k zabránění uvolněných oblastí.

Televizní vysílání započalo svou pravidelnou činnost až v roce 1953, do té doby hrál důležitou propagandistickou roli rozhlas. Podléhal ministerstvu informací. Měl své regionální stanice i v pohraničí, které se plně mohly soustředit na situaci a potřeby dané oblasti, zaměřit se na konkrétní skupiny obyvatel jako například ženy z měst, které se nově rozkoukávaly v zemědělství a vedení velké domácnosti nebo třeba pro slovenské přistěhovalce.¹¹⁵

V rámci agitace byly potenciálně nově příchozím slibovány i jisté výhody. Jednou z nich byl jednorázový příspěvek 2400 Kčs za výdaje při stěhování a zařizování, na kterém se shodla vláda v prosinci 1946. Další příspěvek mohl novoosídlenec získat na každé dítě (800 Kčs) nebo na partnera či partnerku v domácnosti (v tomto případě činil příspěvek 1200 Kčs), což bylo pro

---

¹¹⁴ WIEDEMANN, Andreas. *"Pojd' s námi budovat pohraničí!": osídlování a proměna obyvatelstva bývalých Sudet 1945-1952*. Přeložil Petr DVOŘÁČEK. Praha: Prostor, 2016. S. 69.

¹¹⁵ WIEDEMANN, Andreas. *"Pojd' s námi budovat pohraničí!": osídlování a proměna obyvatelstva bývalých Sudet 1945-1952*. Přeložil Petr DVOŘÁČEK. Praha: Prostor, 2016. S. 364, 366.

nemajetné bezzemky vítané přilepšení. Žádosti o poskytnutí příspěvku bylo možné podat do konce května 1947, poté přísun novoosídlenců rapidně zeslábl.¹¹⁶

Pro lepší distribuci pracovních pozic vznikla z podnětu vlády i tzv. národohospodářská komise. Jak již bylo zmíněno, na procesu osídlování se snažily získat kredity tehdejší politické strany. Národní socialisté například v červnu 1945 vytvořili tzv. hraničářskou komisi. Také KSČ měla svou osídlovací komisi od července 1945.¹¹⁷ Právě oni dokázali z osídlovacího procesu vytěžit nejvíce, důkazem je například to, že v parlamentních volbách v roce 1946 získali v pohraničí průměrně 53% hlasů. Trefně situaci zhodnotil historik Andreas Wiedemann: „*Souhrnně lze uvést následující body, jež se podepsaly na volebním vítězství komunistů v pohraničí: rychlá výstavba stranických struktur v okresech, obcích a podnicích, která z KSČ učinila v mnoha regionech nejdůležitější a na mnoha místech jedinou politickou sílu; podpora masou novoosídlenců a dále slabost ostatních stran, které ve výstavbě svých stranických struktur za KSČ daleko zaostaly. Kromě materiálního zisku, jenž mnoho osídlenců motivoval k podpoře komunistů, se v pohraničí jistě vyplatilo i přijetí nacionalistických hesel, která sloužila také k tomu, že zbavovala obyvatele pohraničí strachu z dalšího setrvání či z „návratu“ Němců.*“¹¹⁸

V propagandě často zaznívalo, že odsun i osídlování je vytouženým odčiněním Bílé hory, kdy se půda dostávala zpět “do českých rukou”.¹¹⁹

---

¹¹⁶ Tamtéž, s. 205.

¹¹⁷ ČAPKA, František. *Několik poznámek k otázce nezemědělského osídlování pohraničí českých zemí po druhé světové válce*. In *Československo na rozhraní dvou epoch nesvobody: sborník z konference k 60. výročí konce druhé světové války*. Praha: Národní archiv, 2005. S. 205.

¹¹⁸ WIEDEMANN, Andreas. *"Pojď s námi budovat pohraničí!": osídlování a proměna obyvatelstva bývalých Sudet 1945-1952*. Přeložil Petr DVOŘÁČEK. Praha: Prostor, 2016. S. 402.

¹¹⁹ *Dokončíme velké osídlovací dílo*. Praha: tiskové a propagační oddělení Osídlovacího úřadu v Praze. 1946. S. 9.

3.4 Vyvlastňování, pozemková reforma a národní správci

V květnu 1945 vyšla z pera ministerstva zemědělství Směrnice pro národní výbory o nejn nutnějších opatřeních v zemědělství. Vyzývala rolníky k uchopení půdy a k práci na ní bez čekání na nové právní předpisy. Až po této směrnici vyšly dekrety prezidenta republiky k řešení dané situace – dekret o národních správách, dekret o konfiskaci a urychleném rozdělení zemědělského majetku. Trojici právních dokumentů uzavírá dekret o osídlení zemědělské půdy.¹²⁰

Ministerstvo průmyslu vydalo v létě téhož roku ještě další dvě důležité směrnice. Všeobecnou směrnicí pro národní správce a Směrnicí národním výborům pro národní správu. Navíc vznikl také Jednací řád pro národní správce. Pokyny řešící konkrétní situace a problémy obsahovaly oběžníky zemských národních výborů. Do nezemědělského osídlování se zapojila také Ústřední rada odborů a u větších průmyslových závodů vznikaly rady, které vytvářely kolektivy potenciálních přesídlenců. Tyto kolektivy měly v pohraničí zakládat řemeslnické dílny.¹²¹

Národní správci přicházeli do pohraničí ještě před vydáním dekretu o národních správách doufajíc, že jim zabraný majetek přejde do vlastnictví. Ministerstvo zemědělství to podporovalo. Problémem ale byly velké rozdíly v rozmístění národních správců. Šli logicky spíš do lokalit, které nabízely větší možnosti obživy a výdělku, tedy zejména do severních a severozápadních Čech a na jižní Moravu.

---

¹²⁰ DVORÁKOVÁ, Eva a Petr LESJUK. *Československá společnost a komunisté v letech 1945-1948*. Praha: Svoboda, 1967. S. 50.

¹²¹ ČAPKA, František. *Několik poznámek k otázce nezemědělského osídlování pohraničí českých zemí po druhé světové válce*. In KOKOŠKOVÁ, Zdeňka, Jiří KOCIAN a Stanislav KOKOŠKA, ed. *Československo na rozhraní dvou epoch nesvobody: sborník z konference k 60. výročí konce druhé světové války*. Praha: Národní archiv, 2005. S. 205.

Podle Osídlovacího úřadu v Praze se, po revizích probíhajících začátkem roku 1946, osvědčilo 88% všech národních správců, pouze 12% neprošlo a byli své funkce zbaveni.¹²² Prověrky národních správců prováděly obecní komise, které podléhaly zemským národním výborům. Tyto komise se skládaly ze členů rolnické komise, národního výboru, z vyslanců vnitrozemských okresů, ze kterých národní správci do dané obce přicházeli, a z příslušníků SNB. Kritériem pro udržení statků byla především národní a politická spolehlivost, ale také to, jak o přidělený majetek národní správce pečoval. Svou roli také sehrála zeměpisná poloha obce, kde revize probíhaly. Mírněji byli posuzováni národní správci, kteří se usídlili v odlehlejších a méně výhodných lokalitách.¹²³ Problematické je i pojetí tzv. státní spolehlivosti, jelikož tento pojem znamenal něco jiného před a po únoru 1948. Zatímco v letech bezprostředně po válce znamenal hlavně bezúhonnost ve válečných letech, tedy zda jedinec nekolaboroval nebo se jinak nezpronevěřil, zatímco po únoru 1948 se pojem vztahoval více k zájmům KSČ.

V roce 1947 vyzval Osídlovací úřad národní výbory, aby zbavily národního správcovství ty osoby, které se po válce soukromě stýkaly s Němci.¹²⁴ Od konce války do listopadu 1946 bylo uzavřeno na 8000 manželství mezi Němci a Čechy.¹²⁵ Češi, kteří do takového manželství vstoupili, se stávali národně nespolehlivými osobami. Do kategorie státně nespolehlivých osob se tedy nedostávali pouze Němci a Maďaři, ale také ti Češi, kteří, ať už domněle či reálně, kolaborovali s Němci, zpronevěřili se Československé republice nebo měli negativní postoj k národu či státu.¹²⁶

---

¹²² *Dokončíme velké osídlovací dílo*. Praha: tiskové a propagační oddělení Osídlovacího úřadu v Praze. 1946. S. 23.

¹²³ WIEDEMANN, Andreas. *"Pojd' s námi budovat pohraničí!": osídlování a proměna obyvatelstva bývalých Sudet 1945-1952*. Přeložil Petr DVOŘÁČEK. Praha: Prostor, 2016. S. 101, 117.

¹²⁴ Tamtéž, s. 291

¹²⁵ STANĚK, Tomáš. *Odsun Němců z Československa 1945-1947*. Praha: Academia, 1991. S. 324.

¹²⁶ ARBURG, Adrian von a Tomáš STANĚK, ed. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951: Češi a Němci do roku 1945. Úvod k edici*. Díl I. Středokluky: Zdeněk Susa, 2011. S. 84, 85.

Příklady: *Pětačtyřicátý: 1945 : konec války a nové Československo: studie, eseje, metodické materiály a prameny k událostem dramatického roku 1945*. Ostrava: Občanské sdružení PANT, 2015. Moderní dějiny (Občanské sdružení Pant). S. 97

Celkem bylo zkonfiskováno 2,5 milionů hektarů zemědělské půdy, z čehož se 4/5 nacházely v příhraničních oblastech.¹²⁷ Půda mohla být přidělována jak soukromníkům, tak obcím a vyšším správním jednotkám až do úrovně státu. V případě držení půdy soukromníkem měli přednostní právo lidé, kteří více či méně participovali na obnově samostatného státu, jako odbojáři a partyzáni, vojáci zahraniční armády nebo lidé, které válka nejvíce postihla, tedy bývalí političtí vězni nebo rodiny, jejichž majetek byl zasažen válkou. Maximální rozloha přidělené půdy soukromníkům byla 13 hektarů. Bylo potřeba území rozparcelovat, což znamenalo, že některé usedlosti byly rozděleny a menší slučovány. Celkem bylo rozdáno 937 745 hektarů půdy.¹²⁸

Právními dokumenty při přidělování půdy se staly zemědělské vlastnické dekrety, které byly udělovány národním správcům na veřejných shromážděních. Tyto dekrety však postrádaly informace o přesné rozloze získané půdy, protože parcelace v té době ještě nebyla dokončena. Slavnostní shromáždění byla organizována ministerstvem zemědělství, které bylo v té době plně pod kontrolou KSČ, což se samozřejmě projevilo v následujících volbách. V pohraničí tato strana získala v některých lokalitách až 96% hlasů.¹²⁹

V dekretch chyběla rovněž finanční výměra, protože o cenách pozemků a nemovitostí pro osídlení se ještě jednalo na vládní úrovni. Pohraniční domy se v prvních letech po válce daly pořídit za cca pětinu tehdejších běžných cen. Navíc žadatelé mohli získat slevu za špatný stav domu nebo za své zásluhy ve válce. Vyměřené ceny naprosto neodpovídaly hodnotě statků, což prosazovali komunisté jako další propagandistický krok. Za zvýšení cen se stavěl například Edvard Beneš, který navrhoval, že by se z Fondu národní obnovy mohly proplatit náhrady

---

¹²⁷ DVOŘÁKOVÁ, Eva a Petr LESJUK. *Československá společnost a komunisté v letech 1945-1948*. Praha: Svoboda, 1967. S. 51.

¹²⁸ WIEDEMANN, Andreas. *"Pojd' s námi budovat pohraničí!": osídlování a proměna obyvatelstva bývalých Sudet 1945-1952*. Přeložil Petr DVOŘÁČEK. Praha: Prostor, 2016. S. 101, 115, 126.

¹²⁸ *Dokončíme velké osídlovací dílo*. Praha: tiskové a propagační oddělení Osídlovacího úřadu v Praze. 1946. S. 101.

¹²⁹ NOSKOVÁ, Helena. *Územní a sociální migrace minorit jako pramen ke studiu novodobých dějin Československa*. In *Národnostní menšiny a jejich sociální pozice ve střední Evropě: sborník z mezinárodní vědecké konference konané ve dnech 5.-6. 10. 1999 ve Slezském ústavu Slezského zemského muzea v Opavě*. Opava: Slezský ústav SZM, 1999. S. 47.

některým Němcům, kteří by dokázali, že byli do vyvlastnění zařazeni neprávem. Tento návrh však nebyl přijat a ceny nemovitostí tak zůstaly na hodnotě dvou průměrných sklizní. Navíc splácení dluhu bylo možné upravovat a prodlužovat, takže koncem roku 1950 byla umořena jen necelá čtvrtina vyměřeného dluhu státu. Od roku 1949 navíc vznikala jednotná zemědělská družstva (JZD).¹³⁰

Přidělování živností začalo později, protože nebylo jasné, které živnosti se budou rušit, případně slučovat a jaká je hodnota těchto statků. Jednotné v této otázce nebyly především politické strany, čehož před volbami v květnu 1946 využili komunisté a přilákali tak přidělováním vlastnických dekretů nové voliče. Na jaře roku 1947 byl schválen zákon o urychlení procesu přidělování. To usnadnilo méně majetným novoosídlencům kupovat nábytek a jiné vybavení bytů za ceny z roku 1937 navíc se slevou 25-50% za opotřebení. Toto vybavení se prodávalo i ve vnitrozemí, cena však byla 3x vyšší než hodnota vyčíslená v roce 1947, což byla další z výhod pro pohraniční obyvatele.¹³¹

Opatření v oblasti zestátnování se dotkla více než 3300 podniků, z nichž bylo vytvořeno 321 národních podniků. Do podniků byli národní správci jmenováni národními výbory, do 20 zaměstnanců místními národními výbory, do 300 okresními národními výbory a nad 300 zemskými národními výbory.¹³² Nejdříve byl národních správců nedostatek, a proto na mnohých pozicích zůstávali Němci. U nových správců se projevovala také nedostatečná kvalifikace. Do roku 1950 bylo do soukromého vlastnictví svěřeno přes 16 000 živností, což je přibližně polovina původního počtu. Druhá polovina byla ponechána ve státní správě.¹³³

---

¹³⁰ WIEDEMANN, Andreas. *"Pojd' s námi budovat pohraničí!": osídlování a proměna obyvatelstva bývalých Sudet 1945-1952*. Přeložil Petr DVOŘÁČEK. Praha: Prostor, 2016. S. 123-125, 227.

¹³¹ Tamtéž, s. 218-220.

¹³² Na Slovensku jmenovaly národní správce slovenské národní rady.

KOVAŘÍK, David. *Proměny českého pohraničí v letech 1958-1960: demoliční akce v českém pohraničí se zřetelem k vývoji od roku 1945*. Brno: Prius, 2006. S. 20.

¹³³ WIEDEMANN, Andreas. *"Pojd' s námi budovat pohraničí!": osídlování a proměna obyvatelstva bývalých Sudet 1945-1952*. Přeložil Petr DVOŘÁČEK. Praha: Prostor, 2016. S. 129, 224.

3.5 Osídlenci z vnitrozemí a ze zahraničí

Nejdříve, zejména v roce 1946, do pohraničí přicházeli Češi z vnitrozemí a Slováci a od roku 1947 stále častěji také krajané ze zahraničí. S nápadem na pozvání Čechů a Slováků žijících mimo hranice vznikajícího Československa přišel už T. G. Masaryk za první světové války. Přál si přilákat zpět do Československa krajany především z Rakouska.¹³⁴ Jeho vize však byla částečně naplněna až po druhé světové válce. Reemigranti¹³⁵ se stěhovali převážně z Volyně, Rakouska, Německa, Bulharska, Rumunska, Francie, Belgie, Jugoslávie a z dalších evropských států.¹³⁶ Důležitou skupinou byli novoosídlenci ze Slovenska, jejichž přesné počty nejsou známy. Ke konci 40. let docházelo, obdobně jako u přesídlenců z vnitrozemí, ke zpětné migraci osob slovenské národnosti.

První osídlenci z vnitrozemí přicházeli ještě v době divokého odsunu. Do této skupiny patřili lidé, kteří z pohraničí odešli po odtržení Sudet nacisty, ale také příslušníci revolučních gard, nově vznikajícího SNB a četníci.¹³⁷ Potýkali se často s problémem nedostatku bytů a to hlavně na místech zasažených bombardováním jako bylo Ústí nad Labem nebo Most. Přicházeli hlavně z okresů bezprostředně sousedících s okresy pohraničními. Měli pro přesídlení důležité

---

¹³⁴ VACULÍK, Jaroslav. *Reemigrace zahraničních Čechů a Slováků v letech 1945-1950*. Brno: Masarykova univerzita, 1993. S. 11.

¹³⁵ **Reemigranti/repatrianti** jsou lidé odešli ze své země a později se do ní navrátivší. Může jít také o jejich děti a další generace, které se už narodili na území jiného státu. Pojmem reemigrant označujeme v tomto kontextu ty Čechy a Slováky, kteří žili v zahraničí a po skončení války se vrátili zpět do vlasti.

¹³⁶ ARBURG, Adrian von a Tomáš STANĚK, ed. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951: Češi a Němci do roku 1945. Úvod k edici*. Díl I. Středokluky: Zdeněk Susa, 2010. S. 67.

¹³⁷ **Pořádkové složky** do pohraničí přicházeli za účelem ochrany znovuzískaného území a jeho "očistění od státně nespolehlivého" obyvatelstva.

ARBURG, Adrian von a Tomáš STANĚK, ed. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951: Duben-srpen/září 1945: "Divoký odsun" a počátky osídlování*. Díl II.1. Středokluky: Zdeněk Susa, 2010. S. 48.

předpoklady; nemuseli se obávat nemožnosti návratu a zprerthání rodinných vazeb. V průběhu podzimu 1945 osídlenci už v rámci organizovaného osídlování přicházeli z celého území.¹³⁸

Motivací většiny nových osídlenců bylo povýšení jejich sociálního statutu. Často pocházeli ze sociálně slabších poměrů a nemohli si tak dovolit koupit pozemek s nemovitostmi. Osídlením pohraničí se jim otvíraly nové možnosti. Nabídky využívaly také osoby, které se chtěly zmocnit krátkodobě majetku a pak se vracely zpět do vnitrozemí, tzv. zlatokopové.¹³⁹ Drancování bylo přitom přísně zakázáno a hlídáno národními výbory a bezpečnostními orgány.¹⁴⁰ Krádeže a rabování nebyly páchány jen na německém, ale též na českém obyvatelstvu, někdy i příslušníky československé a sovětské armády, u hranic s Polskem také Polskou lidovou armádou. V červenci 1945 proto byla zřízena komise pod Zemským národním výborem v Čechách, která měla řešit jednotlivé případy a jejich prevenci.¹⁴¹

3.5.1 Reemigranti

Podle odhadů žilo v roce 1945 v zahraničí na 2 miliony Čechů a Slováků, z nichž se většina usadila v USA a zbytek převážně v zemích bývalé habsburské monarchie. Tito všichni byli teď zváni zpět do Československa. Úspěch těchto snah je nasnadě, “vrátilo” se přibližně

---

¹³⁸ WIEDEMANN, Andreas. *"Pojd' s námi budovat pohraničí!": osídlování a proměna obyvatelstva bývalých Sudet 1945-1952*. Přeložil Petr DVOŘÁČEK. Praha: Prostor, 2016. S. 75, 76.

¹³⁹ NOSKOVÁ, Helena. *Migrace, národní stát a národnostní menšiny v poválečném Československu*. In *Československo na rozhraní dvou epoch nesvobody: sborník z konference k 60. výročí konce druhé světové války*. Praha: Národní archiv, 2005. S. 231.

¹⁴⁰ *Pětačtyřicátý: 1945 : konec války a nové Československo: studie, eseje, metodické materiály a prameny k událostem dramatického roku 1945*. Ostrava: Občanské sdružení PANT, 2015. S. 91.

¹⁴¹ WIEDEMANN, Andreas. *"Pojd' s námi budovat pohraničí!": osídlování a proměna obyvatelstva bývalých Sudet 1945-1952*. Přeložil Petr DVOŘÁČEK. Praha: Prostor, 2016. S. 94,95.

200 000 lidí, z nich většina přicházela z jihu a východu Evropy, výjimečně pak ze zbytku Evropy či z Jižní Ameriky.¹⁴²

Reemigrantů se také týkalo udělování československého státního občanství. Nejprve byli prověřováni už v místech svého původního bydliště prostřednictvím československých úřadů působících v dané lokalitě. Podmínky udělování státního občanství lidem, kteří se zapojili do řízených přesídlovacích akcí i těm, kteří přišli bez intervence úřadů, upravoval ústavní zákon č. 74 z 12. dubna 1946. O občanství bylo nutné zažádat do dvou let od přesídlení, udělení občanství nesmělo být v rozporu s veřejným zájmem a trestní bezúhonnost byla samozřejmostí. O udělení rozhodovalo ministerstvo vnitra.¹⁴³

Nejchudší reemigranti přicházeli z Rumunska, bylo jich asi 52 tisíc. Sociální situace některých z nich byla natolik tíživá, že byli odkázáni na kapesné, které jim poskytovala československá vláda a na tzv. sociální výpomoc, za kterou si mohli pořídit nejnnutnější vybavení, oblečení atd.¹⁴⁴ Reemigranti z Rumunska přicházeli na základě mezinárodní dohody od července 1947. Nově příchozí byli ještě v Rumunsku nuceni podepsat prohlášení, že přijmou práci dělníků, protože zrovna zde se nedostatek pracovních sil nejpalčivěji projevil. Rovněž museli souhlasit s tím, že si nebudou klást nároky na státní správcovství nad podniky. Směřovali především do západních Čech, ale také například na Rýmařovsko či Jesenícko.¹⁴⁵ Patřili k nejnižším sociálním vrstvám a rozdíly mezi nimi a ostatním obyvatelstvem se začaly stírat až v 70. letech, kdy nastoupila druhá generace žijící na tomto území. Ta už byla asimilovaná a vlivem povinné školní docházky byla odstraněna také v předešlé generaci velmi rozšířená negramotnost.¹⁴⁶

---

¹⁴² VACULÍK, Jaroslav. *Reemigrace zahraničních Čechů a Slováků v letech 1945-1950*. Brno: Masarykova univerzita, 1993. S. 21.

¹⁴³ Ústavní zákon č. 74/1946 Sb. o udělení státního občanství krajanům vracejícím se do vlasti. In *Sbírka zákonů*. 12. dubna 1946.

¹⁴⁴ VACULÍK, Jaroslav. *Reemigrace zahraničních Čechů a Slováků v letech 1945-1950*. Brno: Masarykova univerzita, 1993. 63-69.

¹⁴⁵ WIEDEMANN, Andreas. *"Pojď s námi budovat pohraničí!": osídlování a proměna obyvatelstva bývalých Sudet 1945-1952*. Přeložil Petr DVORÁČEK. Praha: Prostor, 2016. S. 266, 267.

¹⁴⁶ NOSKOVÁ, Helena. *Územní a sociální migrace minorit jako pramen ke studiu novodobých dějin Československa*. In *Národnostní menšiny a jejich sociální pozice ve střední Evropě: sborník z mezinárodní*

Významnou skupinou reemigrantů byli tzv. Volyňští Češi. Do Československa se začali řízeně přesouvat v lednu 1947. Celkem jich přišlo okolo 33 až 38 tisíc. Ze skupin reemigrantů patřili postupem času právě volyňští Češi ke skupině s nejvyšším počtem vysokoškolsky vzdělaných.¹⁴⁷ “Volyňským Čechům” se dařilo, i přes snahu osídlovacích orgánů, stěhovat se na místa, kde se soustředili ve větších skupinách. V 50. letech však přišlo tajné nařízení o jejich rozptýlení, byli totiž považováni za nedůvěryhodné osoby.¹⁴⁸

Dodatečné rozptýlení skupin nově příchozích, kteří se znali z minulosti, potkalo kromě Volyňských Čechů také Poláky na Těšínsku, zbylé Němce, kulaky a další.¹⁴⁹ Bylo totiž nežádoucí, aby se tyto nedůvěryhodné skupiny shlukovaly a tvořili v komunistickém slovníku oblíbenou “reakci”. Zde se však jedná o migrace, které nepřesáhly hranice československého státu.¹⁵⁰

Slováci přicházející z Maďarska pocházeli většinou ze sociálně slabého prostředí, jednalo se tedy o lidi bez vyučení. Výjimečně však mezi nimi byli i kvalifikovaní pracovníci jako třeba horníci nebo skláři. Původně měli být vyměněni za Maďary z jižního Slovenska, tyto snahy

---

vědecké konference konané ve dnech 5.-6. 10. 1999 ve Slezském ústavu Slezského zemského muzea v Opavě.
Opava: Slezský ústav SZM, 1999. S. 48.

¹⁴⁷ NOSKOVÁ, Helena. *Územní a sociální migrace minorit jako pramen ke studiu novodobých dějin Československa.* In *Národnostní menšiny a jejich sociální pozice ve střední Evropě: sborník z mezinárodní vědecké konference konané ve dnech 5.-6. 10. 1999 ve Slezském ústavu Slezského zemského muzea v Opavě.* Opava: Slezský ústav SZM, 1999. S. 47.

VACULÍK, Jaroslav. *Reemigrace zahraničních Čechů a Slováků v letech 1945-1950.* Brno: Masarykova univerzita, 1993. S. 21.

¹⁴⁸ NOSKOVÁ, Helena. *Migrace, národní stát a národnostní menšiny v poválečném Československu.* In *Československo na rozhraní dvou epoch nesvobody: sborník z konference k 60. výročí konce druhé světové války.* Praha: Národní archiv, 2005. S. 232.

¹⁴⁹ Tamtéž.

¹⁵⁰ SPURNÝ, Matěj. *Nejsou jako my: česká společnost a menšiny v pohraničí (1945-1960).* Praha: Antikomplex, 2011. S. 122.

však ztroskotaly. Na jižním Slovensku pro ně nebyl dostatek ubytovacích kapacit, hromadně se proto přesouvali do českého pohraničí.¹⁵¹

Jiná byla situace s Maďary. Ti přicházeli do československého pohraničí nuceně z jižního Slovenska. Podobně jako Němci, pozbylo i maďarské obyvatelstvo koncem války československé státní občanství. Na jejich majetek byla uvalena státní správa. V únoru 1946 byla uzavřena československo-maďarská smlouva o výměně obyvatel, v důsledku které došlo k migraci na obou stranách. Mnoho přesídlených Maďarů se vracelo tajně zpět do svých domovů na jižním Slovensku. Byli usazováni především na Sokolovsko a Chebsko.¹⁵²

Velkou skupinou Čechoslováků žijících v Evropě, byla skupina z Jugoslávie. Naprostá většina z nich pracovala v zemědělství.¹⁵³ První z nich přicházeli do Československa už v průběhu roku 1945, protože se rozšířily zvěsti o udílení konfiskovaných majetků těmto lidem v československém pohraničí. Postupně se však ukázalo, že se jedná o fámy a že řádná smlouva mezi Československem a Jugoslávií řešící tuto problematiku neexistuje. Celkem jich přišlo okolo 5200.¹⁵⁴ Z Bulharska přišlo po dlouhých jednáních v roce 1949 přibližně 1300 krajanů. Většinou šlo o bezzemky a drobné zemědělce, kteří si s sebou ve vagónech přivezli i hospodářská zvířata. Doufali, že zlepší svou sociální situaci a počítali s prací ve vznikajících družstvech.¹⁵⁵ Na severní Moravě se usídlila početná skupinu přicházející z Řecka, která se zde zabydlela. Byli sem přijati převážně jako uprchlíci po řecké občanské válce, která proběhla

---

¹⁵¹ VACULÍK, Jaroslav. *Reemigrace zahraničních Čechů a Slováků v letech 1945-1950*. Brno: Masarykova univerzita, 1993. S. 53-57.

¹⁵² WIEDEMANN, Andreas. *"Pojd' s námi budovat pohraničí!": osídlování a proměna obyvatelstva bývalých Sudet 1945-1952*. Přeložil Petr DVOŘÁČEK. Praha: Prostor, 2016. S. 280, 282.

¹⁵³ NOSKOVÁ, Helena. *Územní a sociální migrace minorit jako pramen ke studiu novodobých dějin Československa*. In *Národnostní menšiny a jejich sociální pozice ve střední Evropě: sborník z mezinárodní vědecké konference konané ve dnech 5.-6. 10. 1999 ve Slezském ústavu Slezského zemského muzea v Opavě*. Opava: Slezský ústav SZM, 1999. S. 47.

¹⁵⁴ WIEDEMANN, Andreas. *"Pojd' s námi budovat pohraničí!": osídlování a proměna obyvatelstva bývalých Sudet 1945-1952*. Přeložil Petr DVOŘÁČEK. Praha: Prostor, 2016. S. 272, 273.

¹⁵⁵ VACULÍK, Jaroslav. *Reemigrace zahraničních Čechů a Slováků v letech 1945-1950*. Brno: Masarykova univerzita, 1993. S. 83-85.

v roce 1949. Jednalo se především o rodiny komunistických partyzánů. Do bývalých Sudet přicházeli také skupiny Ukrajinců, Rusínů a dalších.

Zajímavá je také situace přesídlených Romů. V průběhu druhé světové války byli pronásledováni a soustředováni do pracovních táborů. Po válce se jich z Osvětimi vrátilo pouhých 583. Mnoho jejich osad a vesnic lehlo popelem a po skončení války jim pozemky nebyly vráceny. Z toho důvodu se někteří z nich rozhodli vydat se do uvolněného českého pohraničí, kde se usazovali především v průmyslových oblastech jako je Ústí nad Labem nebo Most. Převážná část Romů, kteří u nás po válce žili, však pocházeli ze slovenských osad. Kočování bylo sice zakázáno, častým změnám bydliště a zaměstnání se však účinně zabránit nedařilo. Některé úřady v roce 1945 dokonce navrhovaly nastěhovat Romy opět do pracovních táborů (například v Ústí nad Labem k nuceným pracem opravdu došlo na Skřivánčím poli), což bylo naštěstí posléze odmítnuto jako nezákonné.¹⁵⁶ Po nástupu komunismu se s Romy začalo počítat jako s rovnoprávními občany, které je však potřeba převychovat k obrazu nové, lidově-demokratické vlasti.

Na území Československa žilo při sčítání obyvatel z roku 1930 asi 350 000 židovského vyznání, na české straně země to bylo přibližně 118 000, z nichž se téměř 35 000 explicitně hlásilo k německé národnosti. Po válce zbylo na celém území přibližně 43 000 osob židovského vyznání. Ti z nich, kteří se hlásili v roce 1930 k německé národnosti, byli také zahrnuti do poválečných represí a hrozilo jim, že budou odsunuti společně s ostatními Němci za hranice. V září 1946 bylo vysídlování Židů všech národností přísně zapovězeno, o pár dní později byl vydán také výnos, který židovské Němce vyjímal z majetkových konfiskací. Židé z Podkarpatské Rusy přicházeli hledat své štěstí do československého pohraničí. Většina z nich však, po několika projevech antisemitismu, ještě ve 40. letech přesídlila na Západ nebo do Izraele.¹⁵⁷

Ze západu k nám neproudilo tolik reemigrantů jako z východu. Nejpočetnější skupinu ze západu představovali příchozí z Francie. Přišlo odtud přibližně 13 000 přesídlenců. Přibližně

---

¹⁵⁶ PAVELČÍKOVÁ, Nina. *Vliv poválečných migrací a urbanizace na možnosti integrace Romů*.

In *Československo na rozhraní dvou epoch nesvobody: sborník z konference k 60. výročí konce druhé světové války*. Praha: Národní archiv, 2005. S. 239, 241.

¹⁵⁷ WIEDEMANN, Andreas. *"Pojd' s námi budovat pohraničí!": osídlování a proměna obyvatelstva bývalých Sudet 1945-1952*. Přeložil Petr DVOŘÁČEK. Praha: Prostor, 2016. S. 303-308.

šest a půl tisíce z nich byli horníci. Zajímavá je reemigrace z Německa. Komunisté a některé úřady byli proti, jelikož tyto reemigranty považovali za nespolehlivé. Velkým odpůrcem osídlování z Německa byl také Bedřich Steiner, vedoucí osídlovací komise KSČ a předseda parlamentního osídlovacího výboru. Podle něj měli být tito reemigranti usazováni do bezpečného prostředí, do vnitrozemí a to až po dokončení odsunu německého obyvatelstva.¹⁵⁸ Tento požadavek však nebyl vyslyšen a první reemigranti k nám dorazili v létě 1946. Do Německa byl vyslán úředník, který měl kontrolovat žadatele o přesídlení a ptát se jich na vztah k Československu. Celkem sem z Německa přesídlilo více než 4 000 lidí.¹⁵⁹

3.5.2 Vztah starousedlíků a novoosídlenců

Jak už víme, vysídlení Němců bylo schváleno až dlouho potom, co do pohraničí začali proudit první příchozí. V té době už bylo v pohraničí cca 1 200 000 nových osídlenců a většina Němců stále setrvala ve svých domovech. Tehdy bylo v pohraničí nejvíce lidí v historii, pak se počet začal opět snižovat.¹⁶⁰

V pohraničí po odsunu Němců žila česká majorita, kterou lze rozdělit na starousedlíky a novoosídlence.¹⁶¹ Za starousedlíky jsou považováni jak ti, kdo v pohraničí žili od dob první republiky do současnosti, tak ti, kteří své domovy opustili v souvislosti s Mnichovem nebo se zřízením Protektorátu a po válce se vrátili zpět do svých domovů. Patří mezi ně také ti, kdo byli do pohraničí totálně nasazeni a rozhodli se po válce zůstat a nevracet se do svého původního domova. Pojem novoosídlenci náleží těm, kdo přišli do pohraničí v rámci osídlovacího procesu až po druhé světové válce.

---

¹⁵⁸ DVOŘÁK, Tomáš. *Vnitřní odsun 1947-1953: závěrečná fáze "očisty pohraničí" v politických a společenských souvislostech poválečného Československa. 2.*, upr. vyd. Brno: Matice moravská, 2013.

¹⁵⁹ VACULÍK, Jaroslav. *Reemigrace zahraničních Čechů a Slováků v letech 1945-1950*. Brno: Masarykova univerzita, 1993. S. 95, 98.

¹⁶⁰ SPURNÝ, Matěj. *Nejsou jako my: česká společnost a menšiny v pohraničí (1945-1960)*. Praha: Antikomplex, 2011. S 48.

¹⁶¹ Kromě nich zde žilo velmi malé procento národnostních menšin.

V severozápadních Čechách a v části severní Moravy a Slezska (Zábřezsko, Šumpersko, Novojíčínsko) žily i před válkou velké české menšiny. Dodnes není jasné, kolik Čechů po událostech roku 1938 opustilo pohraničí a kolik jich zůstalo. V roce 1947 žilo v pohraničí podle statistického úřadu na milion a půl novoosídlenců.

Ve vnímání německého obyvatelstva panoval mezi starousedlíky a novoosídlenci značný rozpor. Starousedlíci byli zvyklí žít ve většinově německých oblastech, se svými někdejšími sousedy měli vybudovanou síť sociálních vazeb a spojovaly je i jiné věci, jako například obchodní styky či zaměstnanecké vztahy.¹⁶² Existovalo také dost smíšených česko-německých manželství, těch bylo podle odhadů uzavřeno asi 30 000.¹⁶³ Oproti tomu nově přichozím plynuly z odsunu Němců výhody jako nabytí nových statků nebo výhodných pozic. Navíc lidé přicházející z oblastí, kde Němci před válkou nežili, měli často jen několik negativních zkušeností s Němci z Protektorátu, což usnadňovalo jejich černobílý pohled na tuto problematiku.

Ke skupině Němců, která mohla v Československu zůstat, se řadili němečtí antifašisté, tedy osoby, které se vrátily z koncentračních táborů, byly jinak perzekvovány nebo patřily do komunistické nebo sociálně demokratické strany a osoby stavící se fašismu aktivně na odpor.¹⁶⁴ Byla jim navracena práva, takže byli zrovnoprávněni s Čechy, jejich klasifikace však byla problematická. Legislativa v té době nebyla jednotná. Navíc měly národní výbory posuzovat Němce, které často neznaly, a písemných materiálů k odboji také mnoho nebylo. Za tím účelem vznikly tzv. antify, výbory již prověřených antifašistů, které měly za úkol navrhopvat a schvalovat další antifašisty. K těmto výborům ale rostla, s nově přichozími osídlenci, nedůvěra. Zprvu se někteří antifašisté angažovali i v revolučních národních výborech, ale už v květnu 1945 bylo rozhodnuto, že do výborů mohou být voleni pouze Slované a později osoby neslovanského původu pozbyly také volebního práva. Z těchto

---

¹⁶² SPURNÝ, Matěj. *Nejsou jako my: česká společnost a menšiny v pohraničí (1945-1960)*. Praha: Antikomplex, 2011. S. 58.

¹⁶³ NOVOTNÝ, Lukáš. *Německá menšina a česko-německé vztahy*. In *Československo na rozhraní dvou epoch nesvobody: sborník z konference k 60. výročí konce druhé světové války*. Praha: Národní archiv, 2005. S. 234.

¹⁶⁴ Tamtéž, s. 233.

důvodů se mnoho antifašistů, německých komunistů a sociálních demokratů rozhodlo odejít do Německa.¹⁶⁵

Co se smíšených česko-německých manželství týče, až do vydání dekretu číslo 33 z 2. srpna 1945 bylo nejasné, jak s nimi naložit. Od srpna 1945 pak v rodinách, kde manžel byl Němec a manželka Češka, bylo na manželku a děti nahlíženo jako na Čechy a na manžela jako na Němce. V případě, že ve smíšeném manželství, kde byl manžel Čech, žádala žena o udělení československého občanství, bylo jí vyhověno.¹⁶⁶ Češi ze smíšených manželství, kteří zastávali nějaký úřad, sice obvykle nebyli funkce zbaveni, ale bylo na ně bedlivě dohlíženo.¹⁶⁷

Sociální složení německého obyvatelstva, které zde zůstalo, se po válce výrazně proměnilo. Nově pracovalo 89,6% z nich v průmyslu. Tento podíl postupně klesal. Další anomálií byl vyšší počet žen než mužů, způsobený transferem za hranice. Na jednoho muže připadlo nově 1,48 žen. Dlouhodobě také pozorujeme trend stárnutí německé populace u nás. V 90. letech bylo pouze 50,2% ekonomicky aktivních, což je o více než 2% méně než kolik osob má v produktivním věku česká majorita. Také počet Němců na našem území neustále klesá. To je způsobeno odchody do zahraničí, vyšší mortalitou než natalitou a asimilačním procesem (především uzavíráním manželství s Čechy).¹⁶⁸

---

¹⁶⁵ STANĚK, Tomáš. *Odsun Němců z Československa 1945-1947*. Praha: Academia, 1991. S. 142-155.

¹⁶⁶ STANĚK, Tomáš. *Odsun Němců z Československa 1945-1947*. Praha: Academia, 1991. S. 318-325.

¹⁶⁷ DVORÁK, Tomáš. *Vnitřní odsun 1947-1953: závěrečná fáze "očisty pohraničí" v politických a společenských souvislostech poválečného Československa*. 2., upr. vyd. Brno: Matice moravská, 2013. S. 86-96.

¹⁶⁸ HERNOVÁ, Šárka. *Národnostní menšiny České republiky a vývoj jejich sociální struktury v letech 1950-1994*. In *Národnostní menšiny a jejich sociální pozice ve střední Evropě: sborník z mezinárodní vědecké konference konané ve dnech 5.-6. 10. 1999 ve Slezském ústavu Slezského zemského muzea v Opavě*. Opava: Slezský ústav SZM, 1999. S. 28-34.

STANĚK, Tomáš. *Německá menšina v českých zemích 1948-1989*. Praha: ISE, Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1993. S. 202.

3.6 Sociální aspekty a hospodářská situace

Většina vnitrozemských migrantů pocházela z velice chudých poměrů, jednalo se především o zemědělce bez vlastní půdy, dělníky, řemeslníky a drobné podnikatele, kteří přesídlením nezměnili jen geografickou polohu a profesi, ale také svůj sociální statut.

Reemigranti ze zahraničí měli logicky menší přístup k informacím o možnostech přesídlení než lidé ze Slovenska a z českého vnitrozemí. Přicházeli tak o možnost zabrat pro sebe výhodné pozice. Vnitrozemští příchozí měli oproti reemigrantům i jiné výhody, mohli se kdykoli vrátit zpět, odkud přišli, nemuseli přetrhávat kontakt s rodinou a přáteli, nebrzdila je jazyková bariéra. Všechny skupiny obyvatelstva však, s výjimkou Maďarů z jižního Slovenska, kteří byli do pohraničí nuceně transportováni na práci, přijely osídlivat dobrovolně.¹⁶⁹

Kromě ekonomického vzestupu mohl být důvodem k přesunu do pohraničí také strach z postihu za působení v minulém režimu. Někteří vnitrozemští přesídlenci se na svých původních stanovištích mohli bát postihů za kolaboraci a „čistý štít“ pro ně byl velmi lákavý. Nově příchozí se také často stylizovali do role odbojářů a partyzánů. Neobvyklé nebyly ani případy národních správců, kteří byli v minulosti trestáni, a nově nastalá situace jim nabízelá příležitost k nabytí nové identity. Platí však, že kolik osídlenců, tolik důvodů k přesídlení. Rozličné důvody měli také příchozí ze Slovenska či Češi z Volyně. V rámci řízené osídlovací politiky do pohraničí však odcházeli i příslušníci střední vrstvy, kteří měli výuční listy nebo jiné dokončené vyšší vzdělání. Bez zajímavosti není ani průměrný věk osídlenců. Ten se pohyboval mezi 20. a 30. rokem.¹⁷⁰

Úspěšnost osídlování ovlivňovalo několik faktorů. Velmi záleželo na tom, z jaké oblasti a z jakých poměrů osídlenci pocházeli a jaká byla v dané lokalitě ekonomická situace. Pro nově příchozí například z Rumunska mohlo být téměř nemožné vrátit se domů, pokud byli na novém místě nespokojeni. Navíc ministerstvo vnitra a ministerstvo zahraničí, v návaznosti na stále

---

¹⁶⁹ VACULÍK, Jaroslav. *Reemigrace zahraničních Čechů a Slováků v letech 1945-1950*. Brno: Masarykova univerzita, 1993. S. 57.

¹⁷⁰ WIEDEMANN, Andreas. *"Pojd' s námi budovat pohraničí!": osídlování a proměna obyvatelstva bývalých Sudet 1945-1952*. Přeložil Petr DVOŘÁČEK. Praha: Prostor, 2016. S. 163, 164.

častější zpětné migrace, vydaly pokyn, že osídlencům ze zahraničí nemají být vystavovány pasy na cestu zpět, někteří tak byli prakticky uvězněni. Pokud přišel osídlenec do nové lokality například na základě inzerce v novinách, která proklamovala bohatství a nekonečné možnosti, byl zcela jistě zklamán, když viděl, že poměry zde jsou ještě nuznější než ty doma. Dalším důležitým faktorem je doba, ve které k migraci docházelo. První novoosídlenci mohli obsadit nejvýhodnější úřady a nemovitosti, na osídlece z pozdějšího období už nezbyly výhodné statky, a tak se často vraceli, odkud přišli. Dalším předpokladem úspěchu či neúspěchu osídlování je samotný důvod přesunu. Pokud se do osídlování připojili tzv. zlatokopové, kteří neměli v plánu na přiděleném místě zůstat, a šlo jim zejména o zisk, nemohla v jejich případě být osídlovací politika úspěšná. V neposlední řadě hrála roli cílová destinace osídlenců.¹⁷¹

V oblastech silně poškozených válkou nebo tam, kde ještě neproběhl odsun německého obyvatelstva, se nově příchozí setkávali s nedostatkem ubytovacích možností. Dočasně tak bydleli pod jednou střechou s německými rodinami, či v ubytovnách a hotelích. Některé německé rodiny byly sestěhovány dohromady. V těchto lokalitách rostl tlak na jejich vysídlení a rychlé řešení bytové situace. Dalším problémem bylo, že nebyl kladen dostatečný tlak na splácení přidělených nemovitostí a do Fondu národní obnovy tak nepřibývaly potřebné peníze na opravy dalších domů a bytů, kde by mohli být ubytováni další nově příchozí. V rámci neřízeného osídlování bývalo běžnou praxí, že si nově příchozí sami vyhlédli dům či byt, ve kterém chtěli žít, nastěhovali se do něj a národním výborům či správním komisím tuto skutečnost nahlašovali až zpětně. V první fázi tedy často nešlo o přidělování majetku, ale spíše o samovolný výběr. Situace se zkonsolidovala v průběhu léta 1945. Poté probíhalo osídlování řízeněji a podle plánů.¹⁷²

Příchozí ze zahraničí byli nejdříve ubytováni v jednom ze čtrnácti záchytných táborů a odtud byli teprve přidělováni do oblastí příslušným osídlovacím úřadem. Přidělování bydlení ani výše nájmu nebyla zprvu nějak regulována, takže docházelo k velkým rozdílům mezi jednotlivými obcemi. Situaci začal Osídlovací úřad řešit až na podzim 1945 tím, že nastavil podmínky přidělování a jednotné ceny nájemného. Dále bylo rozhodnuto, že nájmy v pohraničních

---

¹⁷¹ VACULÍK, Jaroslav. *Reemigrace zahraničních Čechů a Slováků v letech 1945-1950*. Brno: Masarykova univerzita, 1993. S. 16.

¹⁷² WIEDEMANN, Andreas. *"Pojd' s námi budovat pohraničí!": osídlování a proměna obyvatelstva bývalých Sudet 1945-1952*. Přeložil Petr DVOŘÁČEK. Praha: Prostor, 2016. S. 172-178.

oblastech budou od dubna 1946 o čtvrtinu levnější než nájmy ve vnitrozemí. Vícečlenné rodiny neměly platit nájem vyšší než 10% jejich celkového příjmu.¹⁷³

Zásobovací problémy, kterým čelila v poválečném období celá republika, byly v pohraničních oblastech násobně větší. Svou roli hrálo masivní poničení některých regionů válkou, nedostatek kvalifikovaných pracovních sil, dopravních prostředků a infrastruktury. Nedostatek se projevil také v zemědělství, chyběli lidé na práci na poli.¹⁷⁴ Do pohraničí byli svoláváni brigádníci z celé země, zapojit se musel i Svaz české mládeže a armáda. Zatímco průmyslová odvětví se na svou předválečnou úroveň dostala už v roce 1946, zemědělství utrpělo těžké ztráty a v produkci se předválečnému stavu vyrovnalo až v roce 1960.¹⁷⁵

3.7 Obnovení života v pohraničí

Ruku v ruce s obnovou života v pohraničí šel i rozvoj života kulturního. Po příchodu osídlenců se začaly otevírat české školy a konaly se první české společenské události. Vznikaly spolky jako například tělovýchovná jednota Sokol. Po Mnichovu totiž české spolky zanikly, ustalo vydávání tiskovin a české školy byly germanizovány. Po válce nastala situace naprosto opačná, němčina byla jako vyučovací jazyk zrušena a jediným povoleným byla čeština či slovenština. V září 1945 nuceně ustala činnost všech německých a maďarských spolků a tím zase utichl kulturní život sudetských Němců a Maďarů. Před válkou tvořili Češi v pohraničí ani ne 20% menšinu, takže i kdyby byly všechny české instituce v pohraničí obnoveny, zdaleka by to nepostačovalo současné situaci. Naštěstí se však daly využít konfiskované objekty jako různé haly, sportoviště, ubytování pro mládež atd.¹⁷⁶

---

¹⁷³ *Dokončíme velké osídlovací dílo*. Praha: tiskové a propagační oddělení Osídlovacího úřadu v Praze. 1946. S. 20, 21.

¹⁷⁴ Tamtéž, s. 17.

¹⁷⁵ WIEDEMANN, Andreas. *"Pojď s námi budovat pohraničí!": osídlování a proměna obyvatelstva bývalých Sudet 1945-1952*. Přeložil Petr DVOŘÁČEK. Praha: Prostor, 2016. S. 179, 183.

¹⁷⁶ Tamtéž, s. 351.

Z počátku nebylo vůbec snadné rozjet kulturní život v pohraničí. Místní národní výbory čelily vysoké fluktuaci obyvatel, kteří se v první řadě museli starat o své materiální zabezpečení a na volnočasové aktivity neměli kapacitu. Až potom, co se situace více ustálila, novoosídlenci měli stále zaměstnání a vlastní bydlení, bylo více prostoru pro zakládání spolků a začleňování se do společenského života. Po únoru 1948 už kultura nefungovala jen jako zdroj zábavy, povyražení a sousedského stmelení, ale také jako nástroj nově nastupující moci. Stala se výchovnou součástí tehdejší komunistické propagandy a posilovala budovatelské úsilí obyvatelstva. Ministerstvo informací v červnu roku 1948 zřídilo koordinační výbor pro pohraničí v oblasti kultury, který měl za úkol formovat a stabilizovat kulturní situaci v bývalých Sudetech. V témže roce se rozjela akce *Pomáháme pohraničí*, v rámci níž různé organizace a instituce ze všech koutů Československa pořádali kulturní akce v odlehlých končinách. Také úřady a ministerstva byly vyzývány, aby přišly s dalšími návrhy, jak společenský život v pohraničí pozvednout.¹⁷⁷

Situace ve školách byla také velmi složitá. S nedostatkem učitelů se potýkalo nejen pohraničí, ale také vnitrozemí. Učitelé měli často přeplněné třídy, kde se projevovaly rozdíly ve vzdělání mezi dětmi, které pocházely z různých koutů Evropy a z různých sociálních poměrů. Mnoho z nich také umělo česky velmi špatně nebo vůbec. Takové podmínky pro vzdělávání si dnes už jen těžko dovedeme představit.¹⁷⁸

---

¹⁷⁷ WIEDEMANN, Andreas. *"Pojď s námi budovat pohraničí!": osídlování a proměna obyvatelstva bývalých Sudet 1945-1952*. Přeložil Petr DVOŘÁČEK. Praha: Prostor, 2016. Obzor (Prostor). S. 353-356.

¹⁷⁸ Historie.cs: *Jdi do Sudet!* Premiéra 29. října 2016 na ČT24.

URL <<https://www.ceskatelevize.cz/porady/10150778447-historie-cs/216452801400029/>> [13. dubna 2020]

4. Další zásadní změny, ke kterým v pohraničí došlo

Změny, ke kterým v pohraničních oblastech došlo, se netýkaly pouze skladby obyvatelstva, ačkoli s ní úzce souvisely. Vlivem poklesu hustoty zalidnění zanikaly opuštěné domy, ba někdy dokonce i celé obce a osady. Zanikaly také továrny a živnosti, v některých lokalitách se krajina proměnila k nepoznání. Odsun německého obyvatelstva však nebyl jediným důvodem zkázy pohraničí. Svůj podíl na tom nese i budování širokého hraničního pásma u hranic se Západem, které mělo odradit všechny potenciální emigranty od odvážného nápadu opustit Československo. Mimo to byly v pohraničí budovány vojenské prostory, kde se vojáci v ruinách vesnic učili bránit svou vlast, na mnoha místech docházelo k těžbě. V rámci „očistění pohraničí od všeho německého“ muselo nutně dojít také ke změnám pomístních názvů. Nastupující režim byl nakloněn rekreacím dominující dělnické třídy, což pomohlo rozvoji turismu a budování nových turistických cílů a ubytovacích zařízení.

4.1 Obce, osady, samoty

Se zánikem některých staveb souvisí fenomén zlatokopectví. Přidělené i zatím prázdné domy byly rabovány dočasnými obyvateli i sousedy z vesnice. Co se dalo použít nebo zpeněžit, to z domů zmizelo, zůstával nepořádek a bezcenné harampádí, domy se tak stávaly v podstatě neprodejnými.¹⁷⁹

Jak již víme, koncem 40. let docházelo ke zpětné migraci novoosídlců z pohraničí, způsobené novou pozemkovou reformou a v dalším roce nastupující nucené kolektivizaci zemědělství, která prakticky smetla selský stav. Lidé odcházeli i kvůli nedostatečnému pokrytí služeb, nízkým platům a dalším důvodům. Kromě dobrovolných odchodů docházelo i k odchodům nuceným, ty se týkaly zbylého německého obyvatelstva a „státně nespolehlivých“ Čechů především z řad starousedlíků.

---

¹⁷⁹ KOVAŘÍK, David. *Proměny českého pohraničí v letech 1958-1960: demoliční akce v českém pohraničí se zřetelem k vývoji od roku 1945*. Brno: Prius, 2006. S. 22.

O opuštěné a neosídlené stavby se musely starat místní národní výbory. Na většině míst se však potýkali s nedostatkem prostředků k těmto účelům a proto stavby chátraly. V 50. a 60. letech proto docházelo k demolicím těchto staveb. Jelikož naprostá většina demolovaných nemovitostí patřila původně do německých rukou, nemuselo se v 50. letech ministerstvo vnitra ohlížet na majetkové otázky. Jejich pozůstatky jsou na některých místech znatelné dodnes.¹⁸⁰

Obce, které se podařilo alespoň částečně osídlit, ale zároveň ne dost na to, aby byly soběstačné, byly slučovány nebo svěřovány do péče obcí větších.¹⁸¹

Po porážce Německa se však objevily snahy skoncovat se vším německým, tedy i s česko-německou dvojjazyčností. Kromě toho, že už němčina nebyla vyučovacím jazykem ve školách, přestala se používat na veřejnosti a na úřadech, byla také odstraněna z cedulí ohlašujících název obce nebo pomístní název. Po staletí však němčina češtinu ovlivňovala, což se také promítlo do mnohých českých názvů obcí (např. Strupschein, česky Strupšín v okrese Šumperk).¹⁸²

4.2 Vojenské prostory, ostražba hranic

Mezi lety 1945 a 1948 bylo obnoveno hraniční celní právo a do pohybu přes hranice nebylo nějak výrazně zasahováno. Kromě Finanční stráže,¹⁸³ jejíž činnost se zaměřovala na pochůzky v hraničním pásmu a kontrolu pohybu zboží přes hranice a potírání pašeráctví, přibyl Sbor národní bezpečnosti, který byl v rukou komunistů. V prvních měsících po válce pomáhala

---

¹⁸⁰ KOVAŘÍK, David. *Demoliční akce v českém pohraničí v letech 1945-1960*. Brno, 2009. Disertační práce na Masarykově univerzitě. Vedoucí práce Jiří Malíř. 190 stran.

¹⁸¹ Například: SOKA Bruntál. Fond MNV Dolní Moravice. 1946-1961, inv. č. 61, k. 1. Vyhláška. Sloučení obcí Dolní Moravice a Horní Moravice v jednu politickou obec. 7. prosince 1948.

¹⁸² TROST, Pavel a Jaromír POVEJŠIL. *Studie o jazycích a literatuře*. V tomto uspoř. 1. vyd. Praha: Torst, 1995. S. 134, 166.

¹⁸³ **Finanční stráž** byla ozbrojenou složkou ministerstva finance a prováděla celní službu. Fungovala už za první republiky, v průběhu války byla její činnost zastavena a znovu obnovena až v roce 1945. K úplnému zrušení finanční stráže došlo v roce 1948.

HOLUB, Ota. *Stůj! Finanční stráž!* Praha: Naše vojsko, 1987.

sjednávat pořádek v okolí hranic také československá armáda a místy i Rudá armáda. V říjnu 1946 vznikla meziministerská pohraniční komise, ve které zasedali zástupci všech hlavních ministerstev a která rozhodovala mimo jiné o tom, které obce mají být v pohraničí zrušeny. Ministerstvo národní obrany pak vypracovalo plán obcí, které nemají být osídlovány nebo které mají být vylidněny. S nástupem komunismu docházelo k riskantním pokusům o útěk československých občanů přes západní hranice, čemuž se nový režim snažil zhruba od přelomu dubna a května 1948 s postupně sílící intenzitou zabránit. K útekům napomáhali někteří příslušníci Finanční stráže, proto se ji KSČ rozhodla koncem roku 1948 zrušit a zavedla novou složku, tvořenou „spolehlivými“ osobami“ – Pohraniční stráž.¹⁸⁴

Kromě hraničního pásma vznikalo též zakázané pásmo, tedy souvislý, přibližně dva kilometry široký pás podél hranic, zřízený v dubnu 1951 ustanovením o pohraničním území.¹⁸⁵ Jeho vzniku předcházelo vysídlení obyvatel z tohoto pásma z jeho bezprostředního okolí, celkem do něj bylo zahrnuto asi 126 obcí. Národní shromáždění přijalo zákon č. 69/1951 o ochraně státních hranic. Odsun obyvatel ze zakázaného pásma a nespolehlivých osob z hraničního pásma proběhl na základě výnosu o přemístění obyvatel z 12. listopadu 1951 a probíhal až do dubna 1952. Demoliční akce probíhaly od jara 1953 a po vyložení nemalých nákladů byla hlavní etapa ukončena v roce 1957. Ani tehdy však ještě nebyly všechny budovy zbourány.¹⁸⁶

V roce 1955 bylo realizováno rozhodnutí o rozšíření zakázaného pásma na celé hranice s Německou demokratickou republikou a docházelo k dalšímu stěhování od hranic. Demoliční akce ustaly až počátkem 60. let. Demolice nakonec proběhly i u hranic s Polskem, u hranic s Maďarskem a Sovětským svazem k žádným demoličním akcím nedošlo.¹⁸⁷

---

¹⁸⁴ JÍLEK, Tomáš a Alena JÍLKOVÁ. *Železná opona: československá státní hranice od Jáchymova po Bratislavu 1948-1989*. Praha: Baset, 2006. S. 37-58.

¹⁸⁵ Národní archiv (NA), Ministerstvo vnitra II – Noskův archiv, k. 255, s. 112. Ustanovení o pohraničním území. Praha, 30. května 1951.

¹⁸⁶ KOVAŘÍK, David. *Proměny českého pohraničí v letech 1958-1960: demoliční akce v českém pohraničí se zřetelem k vývoji od roku 1945*. Brno: Prius, 2006. S. 38-46.

¹⁸⁷ Tamtéž.

Další důvod k demoličním akcím dával zákon č. 169/1949, na základě kterého byly zřízeny vojenské výcvikové prostory. V pohraničí šlo především o Boletice poblíž Českého Krumlova, Hradiště u Karlových Varů. Zde bylo vysídleno a následně zbouráno na 60 obcí. Dalšími takovými prostory byly například Prášily na Šumavě, Prameny poblíž Mariánských Lázní aj. Osídlovací úřad vypracoval seznam 286 obcí, které měly být zdemolovány a na jejich místech měly vzniknout lesy nebo pastviny. Zalesňování bylo prováděno přibližně do roku 1949, pak nový režim uznal, že je přehlednější, mít hraniční čáru bez porostu.¹⁸⁸

Do rázu krajiny se v pohraničí nevratně zapsala velmi rozšířená těžba a to především na Ostravsku, Jáchymovsku a v severních Čechách.

---

¹⁸⁸ KOVAŘÍK, David. *Proměny českého pohraničí v letech 1958-1960: demoliční akce v českém pohraničí se zřetelem k vývoji od roku 1945*. Brno: Prius, 2006. Studijní materiály výzkumného projektu Komunistické Československo na přelomu 50. a 60. let. S. 8, 29, 30.

5. Vývoj a změny v oblasti Hrubého Jeseníku

Prohlédneme-li si pozorně podrobnou mapu České republiky se všemi obcemi, všimneme si, že je naše země poměrně hustě osídlena. To ovšem neplatí pro některé oblasti. Podél hranic, kde vedlo hraniční pásmo, je to pochopitelné, co ale regiony od hranic vzdálené na několik desítek kilometrů? V případě Brd, Ralska nebo okolí Libavé, je odpověď jasná už z minulé kapitoly. Jako vojenské prostory musely být tyto lokality vysídleny a s obyvateli zanikla i jejich někdejší sídla. Co ale takový Hrubý Jeseník a jeho okolí, kde hraniční pásmo neprocházelo, nebyl tu zřízen vojenský prostor, ani nejde o zcela horskou oblast? Na tuto otázku se mimo jiné pokusí odpovědět následující kapitola.

Pohoří Hrubého Jeseníku se rozprostírá mezi okresními městy Jeseníkem, Bruntálem a Šumperkem. Trojmezí mezi těmito okresy se nachází nedaleko nejvyššího bodu celé Moravy, u majestátní hory Praděd.¹⁸⁹

Nejseverněji leží okres Jeseník, který kromě pohoří Hrubého Jeseníku zahrnuje také Rychlebské hory v Javornickém výběžku. Politický okres Jeseník byl nejdříve samostatný, později spadl pod správu okresu šumperského a dnes je opět samostatným okresem.

O něco jižněji leží okres šumperský, který má s okresem Jeseník společné severovýchodní hranice. Šumperský okres tak, jak ho známe dnes, vznikl ze tří soudních okresů – staroměstského, šumperského a vízberského. Okresem protéká řeka Morava a Desná, která se do ní vlévá. Okres sahá až k polským hranicím a kromě pohoří Jeseníku zahrnuje také Kralický Sněžník. V 19. i 20. století bylo možné charakterizovat region jako průmyslově zemědělský. Průmysl se orientoval především na textilní výrobu, papírenství a dřevařství. Většinu obyvatelstva tvořili Němci, především od Šumperka směrem na sever se jejich koncentrace v poměru s ostatním obyvatelstvem zvyšovala.¹⁹⁰

---

¹⁸⁹ Příloha č. 2: Hranice okresů, pod které spadá oblast Hrubého Jeseníku dnes.

¹⁹⁰ BŘEZINA, Jan. *Vlastivěda moravská: Šumperský okres, Staroměstský okres, Vízberský okres*. Brno: Musejní spolek v Brně, 1932. S. 1-6.

V minulosti existovaly v oblasti ještě další dva okresy. Dnešní okres Bruntál se dělil na okres rýmařovský a bruntálský, což je potřeba vzít v potaz.

Politický okres Rýmařov fungoval samostatně od roku 1885 do roku 1960, kdy splynul se sousedním okresem bruntálským. Okresem protéká řeka Moravice pramenící přímo v srdci hor, ve Velkém Kotli. Obyvatelstvo převážně německého původu se od nepaměti živilo především zemědělskou výrobou. Tato orientace se po druhé světové válce musela kvůli nedostatku pracovních sil přeorientovat na průmysl.¹⁹¹

Severněji položený bruntálský okres byl o něco starší. Vznikl v roce 1850 a následujících 110 let se územně nevyvíjel. Do roku 1945 se skládal ze tří soudních okresů – hornobenešovského, bruntálského a vrbenského. Na území okresu leží hora Praděd a protékají jím dvě mohutnější řeky, Moravice a Opavice. Na severu proniká Osoblažským výběžkem do Polska. Kromě hornatého terénu v blízkosti Pradědu, jsou zde i lokality nížinaté.¹⁹² Místní obyvatelstvo se tu živilo převážně zemědělstvím a průmyslovou výrobou, která byla soustředěna ve městech a větších obcích, tedy v Bruntále, Moravském Berouně, ve Světlé a ve Vrbně pod Pradědem.¹⁹³

Celková rozloha zkoumaných okresů činí 2543 km², přičemž okres Bruntál, Jeseník a Rýmařov leží plně v lokalitě, která byla klasifikována jako pohraničí, okres Šumperk do pohraničí zasahuje z 94%.¹⁹⁴

---

¹⁹¹ Státní okresní archiv Bruntál se sídlem v Krnově (SOkA Bruntál). KÓLOVÁ, Věra – MATYSKA, Josef. Inventář Okresní národní výbor Rýmařov (1945) 1949-1960, II. část, Janovice, 1964. S. 2.

¹⁹² Osoblažskému výběžku se kvůli jeho nížinatému charakteru jinak říká “Slezská Haná”.

¹⁹³ SOkA Bruntál. KÓLOVÁ, Věra – MATYSKA, Josef. Inventář Okresní národní výbor Bruntál (1945) 1949-1960, II. část, Janovice, 1974-1975. S. 2.

¹⁹⁴ Státní oblastní archiv Opava, pobočka v Olomouci (SOA Opava). Fond Krajský národní výbor v Olomouci – (1857)1949-1960, inv. č. 1237, k. 481. Zpráva o rozvoji pohraničních okresů.

5.1 Stručně k osídlení a vývoji před koncem druhé světové války

Oblast Hrubého Jeseníku byla v poměru k ostatním částem zemí Koruny české dlouho neosídlena. Až zásahem vratislavské diecéze, pod kterou oblast původně spadala, došlo v 11. a 12. století ke kolonizaci podhůří. Po prvotních konfliktech s Čechy, kteří na některých územích žili ještě dříve, došlo ke konsolidaci poměrů a téměř bezproblémovému soužití po následující staletí.¹⁹⁵

Hlavním zdrojem obživy bylo podle sčítání obyvatel z roku 1930 zemědělství. Pracovalo v něm 47% obyvatel. V okrese Jeseník žilo přibližně 70 000 obyvatel, z nichž 65 000 se hlásilo k německé národnosti,¹⁹⁶ v šumperském okrese žilo z celkových 81 000 obyvatel 62 000 Němců,¹⁹⁷ v okrese Bruntál žilo z celkových 71 717 obyvatel 66 987 Němců a v okrese Rýmařov žilo 27 584 obyvatel celkem, z nichž 26 751 se hlásilo k německé národnosti.¹⁹⁸ Počet neněmeckého obyvatelstva se v těchto okresech ještě snížil po událostech v září 1938, kdy mnoho Čechů z pohraničí odešlo do vnitrozemí a pohraničí už bylo nadále prezentováno jako součást Říše. V rýmařovském okrese údajně nepřesáhl počet Čechů hranici 200 a do konce války zde zbylo pouze 15 Čechů.¹⁹⁹

---

¹⁹⁵ MACHÁČEK, Pavel. Zmizelé Jesenicko 1. díl: Zcela zaniklé osady. Jeseník: Hnutí Brontosaurus Jeseníky, 2019. S. 7.

¹⁹⁶ V okresech Jeseník a Bruntál podpořilo v parlamentních volbách v roce 1935 přibližně 54% německých obyvatel Sudetendeutsche partai (v Rýmařovském soudním okrese to bylo celkem 48%).

KÁŇA, Otakar. *Historické proměny pohraničí: vývoj pohraničních okresů Jeseník, Rýmařov, Bruntál a Krnov po roce 1945*. Ostrava: Profil, 1976. S. 23.

¹⁹⁷ FILIP, Zdeněk – SPURNÝ, František. K problematice odsunu Němců a osídlování severní Moravy v letech 1945-1948. In *O nejnovějších dějinách střední a severní Moravy 1938-1960*. Olomouc: Krajský pedagogický ústav, 1965. S. 57.

¹⁹⁸ *Statistický lexikon obcí v zemi Moravskoslezské: úřední seznam míst podle zákona ze dne 14. dubna 1920, čís. 266 Sb. zák. a nař.* Praha: Ministerstvo vnitra, 1935. S. 27, 29.

¹⁹⁹ SOkA Bruntál. KÓLOVÁ, Věra – MATYSKA, Josef. *Inventáře Okresní národní výbor Rýmařov (1945) 1949-1960, I. část, Janovice, 1964*. S. 1.

5.2 Konec války a první kroky po válce

K prvnímu spojeneckému bombardování oblasti došlo 13. září 1944, kdy sovětské letectvo bombardovalo Mikulovice vzdálené asi 10 kilometrů od Jeseníka. Od té doby stihla tahle pohroma Jeseníky ještě několikrát, vždy naštěstí bez větších ztrát na životech či majetku. Množily se loupeže prováděné při poplaších a přibývaly i dezerce německých vojáků.²⁰⁰ Na jaře 1945 začaly územím proudit uprchlické vlny z východu,²⁰¹ ale také hnané kolony vězňů z koncentračních táborů.²⁰² Konec války byl pro severní Moravu a Slezsko poměrně rychlý. Po tzv. Ostravské operaci Rudá armáda dobyla Ostravu a následně osvobodila území od Krnova až k Rýmařovu za tři dny, od 6. do 9. května.²⁰³

Poté přešla správa bruntálského okresu do rukou Rudé armády, která se ne vždy chovala tak, jak by se od vedoucího správního orgánu očekávalo. Její vojáci svévolně vstupovali do obydlených domů a odnášeli odtud věci, měli na svědomí různé výtržnosti a násilnosti na obyvatelích. V té době taky začaly vznikat správní výbory. Nejdříve prozatímní, postupně

---

²⁰⁰ V únoru 1945 začali fungovat stanné soudy, které trestaly dezertéry.

ZUBER, Rudolf. *Rok 1945 na Jesenicku*. In *Severní Morava: vlastivědný sborník*. Sv. 12. Šumperk, Vlastivědný ústav v Šumperku, 1966. S. 16.

²⁰¹ Ze Slezska přišel přibližně milion uprchlíků.

BENEŠ, Zdeněk. *Rozumět dějinám: vývoj česko-německých vztahů na našem území v letech 1848-1948*. 2., opr. vyd. Praha: Gallery, 2002. S. 198.

²⁰² I zde se při tzv. pochodech smrti stávalo, že vězni byli bezdůvodně cestou usmrcováni ranou do týla a zůstávali ležet podél cest. Byli pochováváni na místních hřbitovech, většinou však nebylo jasné, o koho se jedná.

ZUBER, Rudolf. *Rok 1945 na Jesenicku*. In *Severní Morava: vlastivědný sborník*. Sv. 12. Šumperk, Vlastivědný ústav v Šumperku, 1966. S. 15.

²⁰³ Státní okresní archiv Šumperk (SOKA Šumperk). SPURNÝ, František: Okresní národní výbor Šumperk 1945-1960 (1963). Inventář. Šumperk, 1972. S. 1.

KÁŇA, Otakar. *Historické proměny pohraničí: vývoj pohraničních okresů Jeseník, Rýmařov, Bruntál a Krnov po roce 1945*. Ostrava: Profil, 1976. S. 24.

jeden, Revoluční. Ten byl ještě v červnu 1945, především pro své nepovolené zásahy do národních správ, odvolán.²⁰⁴ Šumperský národní výbor byl zase tvořen zejména osobami, které byly zemským národním výborem v Brně označeny za nespolehlivé a museli tak být vybráni noví adepti.²⁰⁵ V Jeseníku vznikl první národní výbor ilegálně už v průběhu roku 1944 a ihned po osvobození převzal správu nad městem i okresem.²⁰⁶ V červenci 1945 vznikly místní a okresní správní komise ministerstva vnitra a ukončily tak spekulace o tom, kdo okresy spravuje.²⁰⁷

Bezprostředně po válce nastal v oblasti stav hladu, především ve městech, kde se lidé spoléhaly na obchody a ne na vlastní produkci. Bujel černý trh a místní kšeftovali s přítomnými vojáky. Rudá armáda před sebou také hnala stáda dobytka, která bylo možné vidět na polích i cestách.²⁰⁸

5.3 Vysídlení

Tzv. živelný odsun se severní Moravou prohnal s podobnou intenzitou jako v ostatních příhraničních okresech. Němci odcházeli v menších počtech už od května 1945 a poprvé byli ve větším množství vysídlováni ve dnech 10. a 11. července, kdy bylo z Bruntálu vypraveno několik transportů s celkem 4 300 Němci do Saska. Tyto transporty proběhly v době, kdy ještě nebylo vydáno žádné veřejné rozhodnutí o odsunu na celostátní úrovni. Plány odsunu

---

²⁰⁴ HORNIŠER, Igor. *Sousedství na hranici: Bruntálsko v letech 1938-1946*. Bruntál: Muzeum v Bruntále, 2015. S. 47-50.

²⁰⁵ SOkA Šumperk. SPURNÝ, František: *Okresní národní výbor Šumperk 1945-1960 (1963)*. Inventář. Šumperk, 1972. S. 4.

²⁰⁶ ZUBER, Rudolf. *Rok 1945 na Jeseníku*. In *Severní Morava: vlastivědný sborník*. Sv. 12. Šumperk, Vlastivědný ústav v Šumperku, 1966. S. 14.

²⁰⁷ HORNIŠER, Igor. *Sousedství na hranici: Bruntálsko v letech 1938-1946*. Bruntál: Muzeum v Bruntále, 2015. S. 47-50.

²⁰⁸ Tamtéž.

v několika etapách byly také vypracovávány ještě před závěrečným rozhodnutím. Již předem bylo striktně nařízeno, že rodiny mají být odsunovány pohromadě, tedy tak, aby zde nezůstal například otec v zaměstnání.²⁰⁹

V Jesenickém okrese bylo zjištěno hned po válce, že z necelých 67 000 obyvatel²¹⁰ zbylo pouhých 58 000, v Bruntálském okrese zbylo z původních téměř 24 000 obyvatel jen 20 000 a v Rýmařovském okrese z 27 500 zůstalo 25 000 obyvatel.²¹¹ K úbytku obyvatel došlo v průběhu válečných let kromě první fáze živelného odboje také kvůli vystěhování Čechů do vnitrozemí na počátku války, kvůli válečným ztrátám, kdy někteří Němci narukovali do Wehrmachtu, odkud už se nevrátili a dále kvůli útekům Němců před postupující Rudou armádou.²¹²

V průběhu léta, kdy už bylo jasné, že dojde k nucenému odsunu Němců, se na okresních národních výborech začaly množit žádosti o udělení antifašistických legitimací. Některé byly bohatě vybaveny argumenty²¹³ a přílohami, jiné jen stroze konstatovaly, že je jejich pisatel protifašistického přesvědčení a nebyl členem NSDAP ani SDP. Všechny tyto žádosti byly však opatřeny kopií jednotné odpovědi: „*Sděluji, že Vaše žádost o vyjmutí z opatření proti Němcům*

---

²⁰⁹ SOkA Bruntál. Fond ONV Bruntál, část I. (1945)-1960, sign. 82, k. 13. Odsun Němců – evidence osob přicházejících v úvahu pro první etapu odsunu. Praha, 25. října 1945.

²¹⁰ Údaj pochází ze sčítání obyvatel z roku 1930.

²¹¹ KÁŇA, Otakar. *Historické proměny pohraničí: vývoj pohraničních okresů Jeseník, Rýmařov, Bruntál a Krnov po roce 1945*. Ostrava: Profil, 1976. S. 24.

²¹² Tamtéž, s. 59.

²¹³ Například rolník Alois Riedel s manželkou a třemi dětmi, bytem v Nové Vsi, okres Rýmařov, žádal antifašistické legitimace, protože sloužil u československé armády, byl příslušníkem Německé křesťansko-sociální strany lidové a ani přes naléhání po jejím zrušení nepřešel k SDP, posílal balíky místnímu knězi, který byl internován v koncentračním táboře v Dachau a byl pronásledován německými četníky za svou činnost v katolickém týdeníku Hoffnug. Jeho žádost dopadla podobně jako všechny ostatní.

SOkA Bruntál. Fond ONV Rýmařov, část I. (1945) 1949-1960, inv. č. 55, k. 110. Vyjmutí z opatření proti Němcům, Žádost okresní správní komisi v Rýmařově podaná Aloisem Riedelem. Rýmařov, 17. září 1945.

*se stala v důsledku vydání ústavního dekretu ze dne 2. srpna 1945, čís. 33 Sb. o státním občanství Němců a Maďarů bezpředmětnou.*²¹⁴

První transport řízeného odsunu odjel z Jeseníka 6. února 1946. Od té doby byly odeslány desítky transportů. V rámci organizovaného odsunu bylo z Jesenického okresu odsunuto 53 250 osob a z Bruntálského 31 224 osob, okolo 1 200 osob měsíčně.²¹⁵ Koncem roku byla hlavní část odsunů uznána za dokončenou.²¹⁶

Obyvatelstvo určené k vysídlení bylo shromažďováno v internačním táboře v Adolfovicích nedaleko Jeseníku,²¹⁷ v některém z internačních táborů bruntálského okresu v Leskovci, Jakartovicích, nebo přímo v Bruntále, obyvatelé rýmařovského okresu byli soustředováni v Janovicích. Zařazeným Němcům byla nejdříve prohledána zavazadla a zabaveny cennosti a nepovolené předměty jako hřebeny, kartáčky na zuby, mýdla atd. Dále pak byli umístěni do dozorovaného tábora a po různě dlouhém pobytu tam byli přepravováni transporty za hranice.²¹⁸

Ne všichni Němci mohli být okamžitě odsunuti. Pohraničí se potýkalo s velkým nedostatkem pracovních sil, a proto byli někteří mistři a kvalifikovaní pracovníci vyňati z transportů. Byli to především obuvníci, krejčí, zámečníci, instalatéri, truhláři, koláři, kováři, skláři, zaměstnanci textilních továren, těžařských závodů a další odborníci, kteří po odsunu většiny obyvatel měli v prvních poválečných měsících uspokojovat především potřeby vojska a dále pak udržet

---

²¹⁴ SOKA Bruntál. Fond ONV Rýmařov, část I. (1945) 1949-1960, inv. Č. 55, k. 110. Vyjmutí z opatření proti Němcům.

²¹⁵ KÁŇA, Otakar. *Historické proměny pohraničí: vývoj pohraničních okresů Jeseník, Rýmařov, Bruntál a Krnov po roce 1945*. Ostrava: Profil, 1976. S. 59.

²¹⁶ FILIP, Zdeněk – SPURNÝ, František. K problematice odsunu Němců a osídlování severní Moravy v letech 1945-1948. In *O nejnovějších dějinách střední a severní Moravy 1938-1960*. Olomouc: Krajský pedagogický ústav, 1965. S. 66.

²¹⁷ HRADILOVÁ, Jana. *Internace německého obyvatelstva v adolfovicím táboře 1945-1946*. In *Jesenicko: vlastivědný sborník*. Jeseník: Vlastivědné muzeum Jesenicka, 2001. S. 27.

²¹⁸ HORNIŠER, Igor. *Sousedství na hranici: Bruntálsko v letech 1938-1946*. Bruntál: Muzeum v Bruntále, 2015. S. 86-91.

v chodu podniky, kterých bylo potřeba pro udržení života v pohraničí.²¹⁹ Byly vytipovány takové firmy, jejichž přínos byl nepostradatelný a jejichž vedení i zaměstnanci mohli být odsunuti až v úplně poslední etapě a tam, kde se nepodařilo najít ani částečnou náhradu, nebyli nakonec odsunuti vůbec.²²⁰ Neodsunutých německých specialistů, jejich rodin a Němců ze smíšených manželství zbylo na Bruntálsku přibližně 450, což je v porovnání se sousedním okresem Jeseník, kde zůstalo přibližně 2 500, poměrně málo.²²¹

5.4 Osídlování

Život v nově vznikající příhraniční společnosti jesenického okresního města i nové majetkové poměry přiblížil Karel Ptáčník svým románem *Město na hranici* z roku 1967: „*Uchazeči si vybrali a chtěli mít jistotu. Dostali potvrzení, příslib. Že se jim přiděluje prozatímně. Jak, co a kdy se bude přidělovat natrvalo, to žádný nevěděl. Ani tajemník Krampl, který dosud nedostal žádné instrukce. A měl je už přece dávno mít. Už bylo načase, aby se život dostal do starých kolejí. Prozatím byl vyšinut. Rolety obchodů byly staženy, dílny byly tiché – jen textilky pracovaly. Bez pánů. Lidé ráno píchali hodiny a stavy rachotily. Někde i naprázdno.*“²²² O „starých kolejích“ však nemůže být řeč, protože v pohraničí došlo k mohutným změnám.

Ve všech okresech, ve kterých k odsunu došlo, byly zřízeny osídlovací komise ministerstva zemědělství. Kromě nich působily při jednotlivých obcích místní národní výbory a místní rolnické komise, které měly na starost soupisy volného majetku a půdy a jeho spravedlivé rozdělení mezi obyvatelstvo. Důležitou roli v osídlování hrál časopis *Hraničář*, který byl

---

²¹⁹ SOkA Bruntál. Fond ONV Bruntál, část I. (1945) 1949-1960, sign. 82, k. 13. Žádost Úřadu okresní správní komise Bruntál. Bruntál, 26. června 1945.

²²⁰ SOkA Bruntál. Fond ONV Bruntál, část I. (1945) 1949-1960, sign. 82, k. 13. Důvěrná zpráva Okresní správní komise v Bruntále. Bruntál, 20. února 1946.

²²¹ KÁŇA, Otakar. *Historické proměny pohraničí: vývoj pohraničních okresů Jeseník, Rýmařov, Bruntál a Krnov po roce 1945*. Ostrava: Profil, 1976. S. 29, 54.

²²² PTÁČNÍK, Karel. *Město na hranici*. 3. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1967. S. 151.

vydáván speciálně pro oblast Jeseníků. Novoosídlencům a potenciálním příchozím předával informace o volných pracovních místech, obcích vhodných k nastěhování i o celkovém stavu pohraničí. Vycházely také *Zprávy z Frývaldova*, které se orientovaly na dnešní Jeseník. Pro Rýmařovsko vycházely *Vesnické noviny Rýmařovska*. Pro okres Šumperk pravděpodobně žádné pravidelné tiskoviny nevycházely.

Osídlovací snahy byly hned od počátku brzděny úvahami o vybudování vojenského prostoru v okolí Pradědu. Ještě v létě 1945 došlo k obhlídce terénu v jeho okolí a bylo stanoveno, kde by se újezd mohl nacházet. Táhnout se měl od Zlatých Hor dolů přes Albrechtice až k Bruntálu. K ubytování vojska měly posloužit vyprázdňené domy a uzavřené fabriky. Proti tomuto záměru se však postavil Okresní národní výbor Bruntál. V prosinci 1945 zaslal rezoluci všem politickým stranám a prezidentu Benešovi. Upozorňoval na hospodářské ztráty, které by československá ekonomika utrpěla, protože se regionu válka v podstatě nedotkla, ale také na opodstatněný fakt, že by vznikem vojenského prostoru došlo k odříznutí obyvatel žijících na sever od zamýšleného újezdu od zbytku Československa. Kvůli těmto a dalším argumentům byl nakonec místo „praděského vojenského prostoru“ vybudován vojenský prostor libavský, který slouží svému účelu dodnes.²²³

Jako první se do regionu stěhovali většinou lidé, kteří odtud byli nuceni odejít v roce 1938. Často šlo o státní zaměstnance, tedy o učitele, poštovní úředníky, zaměstnance železnic atd. Současně s nimi v prvních měsících přicházeli osídlenci z nejbližšího okolí, tedy ze Zábřežska, Uničovska, Opavska, ze střední Moravy a Valašska, a od června 1945 čím dál častěji také lidé ze vzdálenějších končin, například z Dražanské vrchoviny, které byly těžce postiženy válkou, nebo tam vládla nadprůměrná chudoba.²²⁴ Rodáci z jedné vesnice se často usídlovali na jednom místě a nemuseli tedy tvořit novou komunitu, pouze ji rozšířit.

---

²²³ HORNIŠER, Igor. *Sousedství na hranici: Bruntálsko v letech 1938-1946*. Bruntál: Muzeum v Bruntále, 2015. S. 60-63.

KÁŇA, Otakar. *Historické proměny pohraničí: vývoj pohraničních okresů Jeseník, Rýmařov, Bruntál a Krnov po roce 1945*. Ostrava: Profil, 1976. S. 29, 54.

²²⁴ FILIP, Zdeněk. SPURNÝ, František. *Počátky osídlování severní Moravy v roce 1945*. In *Severní Morava: vlastivědný sborník*. Sv. 12. Šumperk, Vlastivědný ústav v Šumperku, 1966. S. 27.

URL <<http://jeseniky.ochranaprirody.cz/charakteristika-CHKO/vyvoj-osidleni/>> [citováno 11. února 2020]

Vedle Čechů přicházejících z vnitrozemí sem přicházeli zejména reemigranti z Volyně,²²⁵ Rumunska, Maďarska, Polska a Slovenska.²²⁶ Také se sem v letech 1948-1949 stěhovali levicoví emigranti řeckého původu prchající před řeckou občanskou válkou. Jak již bylo zmíněno v kapitole týkající se osídlování, někteří příchozí, především reemigranti z východu, pocházeli z velmi nuzných poměrů a pokud se po nich chtělo, aby se asimilovali, bylo třeba pomoci jim finančně alespoň na počátku formou bezúročné půjčky. Souhlas s půjčkou vydávalo ministerstvo sociální péče na koupě, opravy a zařízení bytů a domů, ale také na ošacení a pořízení základních životních potřeb.²²⁷

Osídlit město Bruntál se podařilo v roce 1945 pouze z 15%, v okolních vesnicích se úspěšnost osídlení pohybovala mezi 5-60%.²²⁸ V roce 1948 měl Bruntál 25 565 obyvatel, do roku 1961 stoupl počet na 28 501 osob. Okres Rýmařov na tom byl, co se osídlování týče, ještě o něco hůř. V roce 1949 tam žilo 16 162 obyvatel a do roku 1961 vzrostl počet pouze na 16 386.²²⁹

Osídlování v okrese Bruntál se v roce 1949 pohybovalo mezi 250-400 přestěhovanými. V roce 1950 už se měsíční průměr přistěhovalců snížil na cca 200 a snižování kolísavě pokračovalo až do roku 1956, průměrně okolo 77 osob měsíčně. Záznamy z dalších let se nedochovaly,

---

²²⁵ Češi z Volyně si dokonce založili i krajský spolek – Svaz Čechů z Volyně – který byl povolený komunistickou mocí i po roce 1948.

SOkA Šumperk. Fond ONV Šumperk. (1910) 1945-1990 (2002), inv. č. 1048, ref. 111, zn. 262. Svaz Čechů z Volyně, odbočka v Šumperku. 1948-1951.

²²⁶ SOkA Šumperk. SPURNÝ, František: Okresní národní výbor Šumperk 1945-1960 (1963). Inventář. Šumperk, 1972. S. 2.

²²⁷ SOkA Šumperk. Fond ONV Šumperk. (1910) 1945-1990 (2002), inv. č. 1406. Péče o reemigranty /A-Ch/. 1950.

²²⁸ KÁŇA, Otakar. *Historické proměny pohraničí: vývoj pohraničních okresů Jeseník, Rýmařov, Bruntál a Krnov po roce 1945*. Ostrava: Profil, 1976. S. 29, 54.

²²⁹ SOkA Bruntál. KÓLOVÁ, Věra – MATYSKA, Josef. Inventář Okresní národní výbor Bruntál (1945) 1949-1960, II. část, Janovice, 1974-1975. S. 4, 6.

ale stále vidíme, že se sem stěhovali lidé z různých koutů naší vlasti jako například z Bíliny, Jihlavy, Znojma atd.²³⁰

5.5 Politický a kulturní vývoj

V oblasti Hrubého Jeseníku se dařilo KSČ nejlépe ze všech tehdejších politických stran, slavila dokonce větší úspěchy než ve vnitrozemí. Do konce roku 1945 se například ve všech bruntálských obcích podařilo zřídit místní organizace KSČ a o nové členy tak nebyla nouze. V oblasti se KSČ vedlo i v parlamentních volbách v roce 1946 nad očekávání dobře. Oproti celostátnímu průměru, který činil necelých 38%, byl průměr v okresech Bruntál, Jeseník a Rýmařov 55,8%.²³¹ Největší úspěchy slavila KSČ v okrese Rýmařov, kde získala neuvěřitelných 62,55% hlasů.²³² Její vliv se projevoval ve všech sférách a pomohl jí plně převzít kontrolu nad zemí v roce 1948.

K uspokojení potřeb obyvatel bylo potřeba obnovit kulturní život v obcích, tentokrát však výhradně v českém zájmu a v českém jazyce. Pro děti a dorost zahájil činnost Svaz české mládeže, s rozvojem volnočasových aktivit se rozmáhaly spolky jako Klub českých turistů, Sbory dobrovolných hasičů, Lyžařský klub, Aeroklub a další. Další zájmové skupiny stmelovaly například Svaz osvobozených politických vězňů nebo Svaz přátel SSSR. Svou činnost zahájil i Svaz pro cizinecký ruch, protože se ukázalo, že turismus bude jedním z hlavních odvětví, na které se Jeseníky budou v budoucnu orientovat. Kromě toho vznikala ochotnická divadla a konaly se různé společenské akce a oslavy. V lokalitě se však dlouho

---

²³⁰ SOkA Bruntál. Fond Okresní statistická služba Bruntál 1945-1960, inv. č. 2, sign. 2/25, k. 2. Statistika vnitřního stěhování obyvatelstva.

²³¹ KÁŇA, Otakar. *Historické proměny pohraničí: vývoj pohraničních okresů Jeseník, Rýmařov, Bruntál a Krnov po roce 1945*. Ostrava: Profil, 1976. S. 51.

²³² MELZER, Miloš. *Vlastivěda šumperského okresu*. Šumperk: Okresní úřad, 1993. S. 90.

Více o uchopení moci KSČ v oblasti Hrubého Jeseníku: BIEBERLE, Josef. *O počátcích nového života na severní Moravě v letech 1945-1948*. In *Severní Morava: vlastivědný sborník*. Sv. 9. Šumperk, Vlastivědný ústav v Šumperku, 1963. S. 3-9.

nedařilo školskému systému kvůli katastrofálnímu nedostatku učitelů a i ostatní změny přicházely jen velmi pozvolna.²³³

Na sklonku 50. let můžeme konstatovat, že došlo k velkému zlepšení, oproti neutěšenému stavu poválečných let. Nemocnice sice fungovaly ve všech okresních městech už od druhé poloviny 19. století, po válce se však potýkaly s nedostatkem lékařů a špatnou vybaveností, která se postupně začala řešit nuceným umístěním lékařů do těchto lokalit. Zvyšovala se porodnost a tomu se zase musely přizpůsobit instituce jako školy, školky, volnočasová zařízení. Vznikala okresní kulturní centra, například v Bruntále Dům osvěty,²³⁴ obyvatelé vesnic byli však nadále odkázáni na ochotnická divadla a místní zdroje zábavy. V padesátých letech došlo, kromě staveb kulturních domů v obcích k vystavění první stálé divadelní scény, Severomoravského divadla v Šumperku.²³⁵ I přesto, že se nepovedlo naplnit stavy pracovníků podle plánů a snahy o dosídlení nadále trvaly, dala se situace i v ostatních službách hodnotit koncem 50. let jako stabilizovaná.

5.6 Zemědělství a průmysl

Konec války nezanechal v kraji v porovnání s ostatními žádné zásadní hospodářské škody. Ke škodám došlo až v důsledku změn, které se po válce odehrály. Nedostatek pracovních sil

---

²³³ KÁŇA, Otakar. *Historické proměny pohraničí: vývoj pohraničních okresů Jeseník, Rýmařov, Bruntál a Krnov po roce 1945*. Ostrava: Profil, 1976. S. 37.

²³⁴ CHALOUPKA, Zdeněk, BRÁNSKÝ, Jaroslav, ed. *Výsledky práce národních výborů okresu Bruntál v letech 1954-1956*. Bruntál: ONV, 1957.

²³⁵ Divadlo bylo založeno v roce 1951.

MELZER, Miloš. *Vlastivěda šumperského okresu*. Šumperk: Okresní úřad, 1993. S. 91.

se projevil v průmyslu, ale také, a to především, v zemědělství.²³⁶ Na severní Moravě a v části Slezska zůstalo téměř 19% hospodářství z celkového počtu 11 775 neosídlených.²³⁷

Průmysl byl zasažen především přeorientováním výroby na válečné účely ještě před rokem 1945, přičemž návrat k původnímu zaměření výroby nebyl jednoduchý ani v prosperujících regionech, v průběhu války a po válce byl zasažen poškozením průmyslové základny důsledky války a odsunem kvalifikovaných pracovníků,²³⁸ ale i schopných vedoucích podniků. Na tyto důvody pak navazovaly další, jako státní správa nad statky, při které v praxi docházelo k dalším škodám, protože dosazeným správcům na státním majetku nezáleželo a neměli taky potřebné zkušenosti pro řízení nebo práci v podniku.²³⁹ Problém v zemědělské výrobě nastal také tím, že nově příchozí měli málo zkušeností, byli zvyklí na jiné zeměpisné výšky a na menší výměru obhospodařované půdy.²⁴⁰

Mezi lety 1945 až 1960 vzrostl počet zaměstnanců v jesenické průmyslové oblasti o 25 000, k čemuž přispěla také stále častější angažovanost žen nejen v průmyslu, ale celkově na trhu práce. Růstu naopak nepomáhal nedostatek finančních prostředků, zastaralé stroje, postupy a způsoby řízení. Druhotný odliv sil byl způsobován rozrůstající se těžbou na nedalekém

---

²³⁶ FILIP, Zdeněk. SPURNÝ, František. *Počátky osídlování severní Moravy v roce 1945*. In *Severní Morava: vlastivědný sborník*. Sv. 12. Šumperk, Vlastivědný ústav v Šumperku, 1966. S. 27, 29.

²³⁷ KÁŇA, Otakar. *Historické proměny pohraničí: vývoj pohraničních okresů Jeseník, Rýmařov, Bruntál a Krnov po roce 1945*. Ostrava: Profil, 1976. S. 56, 59.

²³⁸ Nejvíce Němců zaměstnaných v průmyslu se na konci války nacházelo v okrese Jeseník, kde tvořili přibližně 85% průmyslových zaměstnanců.

BEIHAUEROVÁ, Anna. *Základní charakteristické rysy jesenické průmyslové oblasti v letech 1945-1960*. In *Severní Morava: vlastivědný sborník*. Sv. 57. Šumperk, Vlastivědný ústav v Šumperku, 1989. S. 7.

²³⁹ BEIHAUEROVÁ, Anna. *Základní charakteristické rysy jesenické průmyslové oblasti v letech 1945-1960*. In *Severní Morava: vlastivědný sborník*. Sv. 57. Šumperk, Vlastivědný ústav v Šumperku, 1989. S. 5-7.

²⁴⁰ SPÁČIL, Jan. *Počátky socialistických přeměn vesnice na severní Moravě*. In *Severní Morava: vlastivědný sborník*. Sv. 12. Šumperk, Vlastivědný ústav v Šumperku, 1966. S. 48.

Ostravsku, kam například z Rýmařovska odešlo téměř 5x více lidí než kolik průměrně odešlo z ostatních okresů.²⁴¹

Rozvoj zemědělské výroby byl mimo jiné ovlivněn i současnou situací, kdy probíhala studená válka, země se začala orientovat na těžký průmysl atd.²⁴² Docházelo také k rozvoji průmyslu, který zůstal, alespoň v prvních desetiletích po válce, orientován především na těžbařství kamenů, dřeva a pak na průmysl textilní.

Okresy se zapojily do dvouletého plánu na obnovu a rekonstrukci Československa po druhé světové válce, tzv. dvouletky, která byla protlačena KSČ. V letech 1947-1948 mělo podle ní být dosídleno pohraničí, přidělový systém měl postupně vymizet a válkou poničené hospodářství se mělo vyšvihnout nad předválečnou úroveň.²⁴³ Komunisté dvouletku komunikovali jako svůj první úspěšný projekt plánovitě řízeného hospodářství, fakta však mluví, alespoň co se stavu pohraničí týče, v jejich neprospěch.

Znárodňovací proces, který následoval, měl na severní Moravě poměrně snadný průběh, protože byl před odsunem hustě osídlen německým obyvatelstvem a převody konfiskátů pod oficiální majetek státu byly pouhou formalitou. Na základě znárodňovacího dekretu byly znárodněny asi 2/3 veškerého průmyslu.²⁴⁴ Sídlily tu tři velké podniky sdružující pod sebou podniky menší, roztroušené po severomoravských okresech. Byly to Moravsko-slezské lnářské podniky Šumperk, národní podnik Tkalcovny a úpravny jemného lnu Frývaldov a Moravské papírny Jindřichov.²⁴⁵ S přicházející kolektivizací došlo také k rozhodnutí o ukončení

---

²⁴¹ BEIHAUEROVÁ, Anna. *Základní charakteristické rysy jesenické průmyslové oblasti v letech 1945-1960*. In *Severní Morava: vlastivědný sborník*. Sv. 57. Šumperk, Vlastivědný ústav v Šumperku, 1989. S. 8.

²⁴² SPÁČIL, Jan. *Počátky socialistických přeměn vesnice na severní Moravě*. In *Severní Morava: vlastivědný sborník*. Sv. 12. Šumperk, Vlastivědný ústav v Šumperku, 1966. S. 52.

²⁴³ SPURNÝ, František – SVOZIL, O. *Vývoj okresu od osvobození do současnosti*. In SPURNÝ, František. *Vlastivědná příručka šumperského okresu*. Šumperk: Okresní pedagogické středisko, 1983. S. 93.

²⁴⁴ BIEBERLE, Josef. *Nástin ekonomicko-politického vývoje severní a střední Moravy v letech 1945-1948*. In *Severní Morava: vlastivědný sborník*. Sv. 8. Šumperk, Vlastivědný ústav v Šumperku, 1962. S. 9.

²⁴⁵ BEIHAUEROVÁ, Anna. *Základní charakteristické rysy jesenické průmyslové oblasti v letech 1945-1960*. In *Severní Morava: vlastivědný sborník*. Sv. 57. Šumperk, Vlastivědný ústav v Šumperku, 1989. S. 8.

zemědělské činnosti ve vyšších polohách z ekonomických důvodů, což mělo vliv na odchody lidí z vyšších nadmořských výšek dolů do nížin.²⁴⁶

JZD začala vznikat od roku 1949 slučováním jednotlivých separovaných družstev (mechanizační družstva, družstevní prádelny, výkrmny atd.). V nově osídlených okresech, mezi které námi sledované okresy patří, začala JZD vznikat o něco pomaleji než v prosperujícím vnitrozemí. V roce 1952 byla družstva už v 88% osídlených obcí a nejvíce se budovatelskému úsilí dařilo na Jesenicku, kde družstva vznikla v tomto roce dokonce v 91% případů. Důvodem byl tlak administrativních orgánů na vznik družstev, ale také aktivita osídlenců, kteří v JZD hledali východisko z problémů s hospodařením.²⁴⁷ JZD byla zejména v okrese Bruntál a Rýmařov finančně podporována a přesto hospodařila se ztrátou.

Mezi lety 1950-1960 se dařilo doplňovat stavy zaměstnanců v průmyslu v okrese Jeseník a Šumperk, naopak nepříznivá situace panovala nadále v bruntálském a rýmařovském okrese, kde docházelo k úbytku průmyslových dosídlenců. Průmyslová výroba, především textilnictví, se soustřeďovala do okresních měst a venkov zůstal nadále zemědělský.²⁴⁸

V oblasti města Jeseníku bylo podle údajů z roku 1959 využíváno asi 26% půdy k polnímu zemědělství a téměř 57% půdy pokrývaly lesy. Zemědělství se nejvíce zaměřovalo na pěstování píce, obilnin a dalších krmných plodin pro hospodářská zvířata. Pasterectví už v 50. letech zdaleka nedosahovalo takového rozmachu jako v minulosti, bylo však nadále obvyklým zdrojem zaměstnání při vznikajících JZD. Jinak se zemědělství stále více zaměřovalo na zefektivnění živočišné výroby, také v podhůří Jeseníků vznikaly první větší velkochovy a docházelo k většímu a většímu odklonu od tradičních způsobů chovu. To, jaký despekt ke zvířatům, táhnoucí se do současnosti, v té době panoval nejenom na Jesenicku, dokládá

---

²⁴⁶ URL <<http://jeseniky.ochranaprirody.cz/charakteristika-CHKO/vyvoj-osidleni/>> [citováno 11. února 2020]

²⁴⁷ SPÁČIL, Jan. *Počátky socialistických přeměn vesnice na severní Moravě*. In *Severní Morava: vlastivědný sborník*. Sv. 12. Šumperk, Vlastivědný ústav v Šumperku, 1966. S. 50, 51.

SOA Opava. Fond Krajský národní výbor v Olomouci – (1857)1949-1960., inv. č. 3877, k. 3910. Zhodnocení výsledků výstavby JZD, bytové výstavby a dosídlovacích akcí v pohraničí. Zář 1959.

²⁴⁸ BEIHAUEROVÁ, Anna. *Základní charakteristické rysy jesenické průmyslové oblasti v letech 1945-1960*. In *Severní Morava: vlastivědný sborník*. Sv. 57. Šumperk, Vlastivědný ústav v Šumperku, 1989. S. 5-7.

například následující citace: „*Snuška vajec se sice k roku 1957 ve srovnání s předchozím rokem zvýšila o 6 kusů na jednu slepici, ale toto zvýšení není ještě uspokojující.*“²⁴⁹

Intenzivní zemědělská i průmyslová výroba měla za následek kromě zlepšení ekonomických výsledků také nepříznivé ekologické dopady, které jsou v krajině patrné dodnes. Využívání průmyslových hnojiv,²⁵⁰ spalování fosilních paliv, eroze půdy spojená se zvětšováním polí a vysazováním monokultur, proměna chovů hospodářských zvířat a jejich nadprodukce,²⁵¹ to jsou jen některé z problémů, které poválečný boom zapříčinil.²⁵²

Na otázku, proč německé obyvatelstvo v zeměpisných polohách Hrubého Jeseníku hospodařilo o poznání úspěšněji, odpověděl historik Petr Andrle²⁵³ takto: „*Uměli se jim přizpůsobit. Funkčnost celého regionu zajišťovaly drobné podniky a dílny o deseti zaměstnancích. Největší z nich zaměstnávaly maximálně tři sta lidí. Zaměřovaly se na to, na co velkovýroba nestačila. Vyráběli sirky, perleťové knoflíky, stuhy a pochopitelně textil.*” Tato struktura podle něj

---

²⁴⁹ BRADA, Konstantin. Zemědělství, průmysl, budování nového života na Jesenicku. In *Jesenicko: z kraje pod Pradědem*. Jeseník: Osvětový dům, 1961. S. 126-128.

²⁵⁰ Už v 50. letech se projevovalo překyselení půdy, a proto ONV Rýmařov žádal o dodávku zásaditých, nikoli kyselých hnojiv.

SOKA Bruntál. Fond ONV Rýmařov, část II. (1945) 1949-1960, inv. č. 128, k. 121. Plánovací komise. Požadavky v úseku zemědělství na komplexní dosídlení. Rostlinná výroba. S. 1.

²⁵¹ Zvířatům například byly poprvé uměle podávány hormony.

Hormony “Evogen” pomáhají zvyšovat výsledky v živočišné výrobě. *Vesnické noviny Rýmařovska*. 1956, číslo 33, 29. září 1956, s. 1.

²⁵² HRUŠKA, Jakub – KOPÁČEK, Jiří. Kyselý déšť stále s námi – zdroje, mechanismy, účinky, minulost a budoucnost. Česká geologická služba a Hydrobiologický ústav AV ČR. Ministerstvo pro životní prostředí, 2018. S. 4, 5. Dostupné z URL [https://www.mzp.cz/web/edice.nsf/DC21A4C7F0AFAD0AC1257081001AA6B7/\\$file/planeta_web.pdf](https://www.mzp.cz/web/edice.nsf/DC21A4C7F0AFAD0AC1257081001AA6B7/$file/planeta_web.pdf) [citováno 11. března 2020]

²⁵³ **Petr Anderle** je publicista, historik, nakladatel a autor řady publikací o historii Sudet. Živil se jako novinář a kvůli neshodám s komunistickým režimem také jako horník. Po roce 1989 založil občanské sdružení vlastenecký poutník a také nakladatelství Moravská expedice. Je považován za znalce poměrů na severní Moravě.

dokázala lépe překonat hospodářské krize. Kdyby odsunuté německé obyvatelstvo bylo plnohodnotně nahrazeno v zajetých podnicích Čechy, dnešní situace v pohraničí by prý vypadala růžověji.²⁵⁴

5.7 Další zásadní změny

Kormě výše zmíněných změn došlo na severní Moravě i dalším procesům. „*Postupně zanikaly drobné provozovny obchodů, řemesel a restaurací. Objevily se nové společenské fenomény, a to rozvoj podnikové rekreace v horských oblastech i ve vrcholových partiích Pradědu, výstavba nových lyžařských středisek a individuální víkendová rekreace formou chalupaření a chataření.*”²⁵⁵

Po druhé světové válce docházelo také ke změnám pomístních názvů. Původní německé názvy byly počesťovány nebo přímo měněny na jiné. Jeseník, původně Frauwaldau, česky Frývaldov byl přejmenován v roce 1947. Změny názvů ulic ve Frývaldově byly oznámeny už v srpnu 1945.²⁵⁶ Bruntál se původně jmenoval Freudenthal, Šumperk Mährisch Schönberg a Rýmařov Römerstadt. Změny názvů obcí z německých (Zighartice na Jesenicku, nově Vápenná) nebo z německé připomínající (Frýdlant nad Moravicí na Rýmařovsku, nově Břidličná) sdělovalo ministerstvo vnitra formou vyhlášek.²⁵⁷

---

²⁵⁴ ŽIDKOVÁ, Klára. *Pohraničí, domov můj? Soubor publicistických textů o proměnách krajiny a venkova na Sovinecku*. Brno, 2011. Bakalářská práce na Masarykově Univerzitě. Vedoucí práce Rudolf Burgr. S. 80, 81.

²⁵⁵ URL <<http://jeseniky.ochranaprirody.cz/charakteristika-CHKO/vyvoj-osidleni/>> [citováno 11. února 2020]

²⁵⁶ HRADILOVÁ, Jana. *Odsun Němců z Frývaldova po roce 1945 ve světle českých pramenů a literatury*. Jeseník: Vlastivědné muzeum Jesenicka, 1996. S. 24.

²⁵⁷ SOKA Bruntál. Fond Okresní statistická služba Bruntál 1945-1960, inv. č. 2, sign. 2/25, k. 2. Statistika vnitřního stěhování obyvatelstva, vyhláška ministerstva vnitra o stanovení nových úředních názvů míst. Praha, 4. května 1950.

V okrese Bruntál a Rýmařov zaniklo nebo téměř zaniklo celkem 37 obcí a osad, v Jesenickém okrese 30, a v Šumperském 28. Ještě více jich zůstalo jen řídké osídlených.²⁵⁸ Zaniklé osady se nacházeli především ve vyšších nadmořských výškách. Po odsunutí Němců už se je nepodařilo obsadit novým obyvatelstvem, a proto musely být z bezpečnostních důvodů bourány. Prázdné oblasti měly být původně „zaplněny“ založením velkého pastvinářského družstva a na Šumpersku vznikem vojenské střelnice, z obojího však nakonec také sešlo.²⁵⁹

Některé osady a vesnice se podařilo zachovat díky fenoménu chatařství, který plně propukl až s příchodem normalizace v 70. letech, ale první vlašťovky se objevovaly už dříve. Pramenil z touhy lidí trávit svůj volný čas mimo města. K tomuto účelu byly opuštěné horské osady ideální. Někde se podařilo zachránit původní stavby, jinde posloužili ruiny jako stavební materiál. Kromě chalup byly stavěny v opuštěných oblastech také rekreační chaty skoro v každé podhorské vesnici.²⁶⁰

---

²⁵⁸ URL <<http://www.zanikleobce.cz/index.php?menu=11&okr=3801>>

URL <<http://www.zanikleobce.cz/index.php?menu=11&okr=3811>>

URL <<http://www.zanikleobce.cz/index.php?menu=11&okr=3809>> [citováno 11. února 2020]

²⁵⁹ SOkA Šumperk. SPURNÝ, František: Okresní národní výbor Šumperk 1945-1960 (1963). Inventář. Šumperk, 1972. S. 2.

²⁶⁰ *Zaniklé osady Jesenicka*. Jeseník: Hnutí Brontosaurus Jeseníky, 2011. S. 10.

5.8 Dosídlování

O neúspěchu osídlovací politiky svědčí například dochované záznamy bruntálské statistické služby z let 1951 a 1952 vztahující se na bruntálský okres. Pouze v šesti měsících roku 1952 přesáhlo přistěhovalectví míru vystěhovávání, v ostatních případech se z okresu odstěhovalo více lidí, než sem přišlo. Konkrétně to bylo 2308 osídlenců proti 3213 odchozím za rok 1951, v následujícím roce se zvýšil počet příchozích a snížil počet odchozích, takže 2540 osídlenců proti 2273 odchozím.²⁶¹ Údaje o počtu příchozích a odchozích v rýmařovském okrese se dochovaly pouze útržkovitě,²⁶² proto musí pro ukázkou postačit údaje z Bruntálska. Nelichotivá čísla, která uváděla, kolik lidí se osídlování regionu účastnilo a kolik jich nakonec zase odešlo, se statistický úřad snažil před veřejností skrýt a zakázal zveřejňování těchto údajů.²⁶³

Jak již bylo zmíněno výše, ještě v 50. letech se lokalita potýkala s velkým nedostatkem pracovních sil. Rozhodnutím vlády, která vnímala, že stav osídlení v některých okresech není ideální, rozhodla v září 1953, že tyto okresy obdrží status pohraničních okresů a budou zařazeny do státního plánu výstavby. Hlavním důvodem bylo, podobně jako u osídlovacích snah hned po válce, obsadit prázdná pracovní místa a zajistit, aby region nebyl ztrátový. V rámci dosídlení mezi lety 1954-1956 přišlo například do okresu Bruntál celkem 355 rodin, které nově obdělávaly na 3,5 tisíce hektarů půdy. Stále však zbývalo ještě asi 1 500 hektarů půdy, kterou neměl kdo obdělávat.²⁶⁴

---

²⁶¹ SOkA Bruntál. Fond Okresní statistická služba Bruntál 1945-1960, inv. č. 2, sign. 2/25, k. 2. Statistika vnitřního stěhování obyvatelstva, data o stěhování získaná z přihlášek trvalého pobytu.

²⁶² SOkA Bruntál. Fond ONV Rýmařov, část II. (1945) 1949-1960, sign. 241, k. 247. Měsíční výkazy ministerstva zemědělství o dosídlení pohraničí.

²⁶³ SOkA Bruntál. Fond Okresní statistická služba Bruntál 1945-1960, inv. č. 2, sign. 2/25, k. 2. Statistika vnitřního stěhování obyvatelstva, Poskytování dat o přirozeném a mechanickém pohybu obyvatelstva.

²⁶⁴ CHALOUPKA, Zdeněk a Jaroslav BRÁNSKÝ, ed. *Výsledky práce národních výborů okresu Bruntál v letech 1954-1956*. Bruntál: ONV, 1957. S. 8.

Plánem dosídlování se vláda začala zabývat v roce 1954. Opakoval se však scénář z poválečných let, kdy se velká část nově příchozích přesvědčila na vlastní oči o zoufalém stavu, který v pohraničí panoval, a raději se opět vrátila do svých původních domovů.²⁶⁵

V podpoře dosídlování se také angažovaly Okresní národní výbory, které rozesílaly výzvy do vnitrozemských oblastí a nechávaly je též otisknout v novinách.²⁶⁶ Také vzniklo několik propagačních brožur, které měly za cíl vyzdvihnout klady regionu. Obsahovaly praktické rady, na koho se v případě zájmu o přesídlení obrátit. Odbor pracovních sil při místních národních výborech v domovských obcích potenciálních přesídlenců organizoval bezplatné návštěvy v cílových okresech. Přesídlenci se tak mohli jet podívat na to, kde na ně čeká dům či byt a mohli se podívat i do zaměstnání. Lákavě zněly i další výhody jako stěhování zdarma, dům na splátky v ceně do 2 500 Kčs, výhodný úvěr na jeho zařízení a pro novomanžele bezplatně možnost zařízení bytu v hodnotě 7 000 Kčs. Zájem byl především o osoby činné v zemědělské sféře a o kvalifikované řemeslníky. Pro ty, kdo se rozhodnou pro kariéru v JZD, byly připravené i další výhody, jako přiděl až 13 ha půdy a jednorázové příspěvky, jejichž výše, pokud na ně novoosídlenec dosáhl, přesahovaly cenu jeho nového obydlí a on tak nemusel zaplatit vůbec nic, naopak dostal za přesídlení zapláceno.²⁶⁷ Nabídka, která se nadá odmítnout? Podle statistik však ani po všech těchto nabídkách osídlování neprobíhalo tak, jak si vláda představovala. Zda si noví osídlenci, kteří majetek nabyli takto jednoduše, dokázali statků vážít, je nasnadě.

Propaganda se zaměřovala i na jiné praktické body, které možné příchozí jistě zajímaly. Vlaková a autobusová spojení s okolním světem byla vykreslená barevně na schématických mapkách a nechyběly ani detailní informace o volných domech. Například dům v Suché Rudné

---

²⁶⁵ BRADA, Konstantin. Zemědělství, průmysl, budování nového života na Jesenicku. In *Jesenicko: z kraje pod Pradědem*. Jeseník: Osvětový dům, 1961. S. 129.

²⁶⁶ CHALOUPKA, Zdeněk a Jaroslav BRÁNSKÝ, ed. *Výsledky práce národních výborů okresu Bruntál v letech 1954-1956*. Bruntál: ONV, 1957. S. 11.

²⁶⁷ *Volné domky pro nové dosídlence v roce 1957 v okresech Bruntál, Jeseník, Rýmařov*. Olomouc, Odbor pracovních sil rady KNV Olomouc, 1957.

Volné domky pro nové osídlence v roce 1958 v okresech Bruntál, Jeseník, Rýmařov. Olomouc, Odbor pracovních sil rady KNV Olomouc, 1958.

v okrese Bruntál o výměře 55m² měl v poznámce uvedeno: „*Pěkná obec uprostřed lesů pod Pradědem. Autobus. spojení do Bruntálu /10 km/ nebo na vlak do Světlé 2km. V místě pěkná škola, obchod. JZD III. Typu, 174 ha zeměděl. půdy.*“²⁶⁸

Z Šumperského okresu, který na tom s celou osídlovací akcí byl nejlépe, se nám dochovaly pouze operáty na sčítání dosídlenců z roku 1954. V tomto roce se přistěhovalo 1004 osob zaměstnaných převážně v zemědělském sektoru a pouze 77 dosídlenců se odstěhovalo zpět.²⁶⁹

Ostatní sledované okresy na tom nebyly dobře ani v roce 1958. Vedoucí krajské služby SÚS musel zasáhnout: „*Vzhledem k vysokým finančním nákladům, vynakládaným na dosídlování a neustálé vysoké fluktuaci obyvatelstva zvláště v „pohraničí“, ukládám [...] v okrese Bruntál, Jeseník, Rýmařov zařadit do plánu práce okresních služeb šetření o odchodech zemědělských doosídlenců...*“²⁷⁰ Šetření bylo zastaveno až od ledna 1960²⁷¹ a bylo konstatováno, že odchody už nepřevyšují příchody.

Zpráva k vylepšení průmyslu v pohraničí z roku 1958 konstatuje, že průmysl je nedostatečně rozvinutý. Pohraniční oblasti měly mít v rozvoji průmyslu přednost před vnitrozemskými oblastmi. Práce je zase jakoby na začátku: „*Nový průmysl je třeba do pohraničí umísťovat tak, aby byly využívány výhodné ekonomické předpoklady pohraničí, především pak surovinové zdroje.*“²⁷² Fakt celkem logický, který byl zřejmý už více než deset let před vydáním této zprávy. Zpráva se věnuje také nedostatkům ve zdravotnictví, školství a v dalších odvětvích služeb. Ani zde tedy osídlovací politika nebyla úspěšná.²⁷³ Nedostatek učitelů a lékařů se řešil

---

²⁶⁸ *Volné domky pro nové dosídlence v roce 1957 v okresech Bruntál, Jeseník, Rýmařov.* Olomouc, Odbor pracovních sil rady KNV Olomouc, 1957. Nestránkováno.

²⁶⁹ SOkA Šumperk. Fond ONV Šumperk. (1910) 1945-1990 (2002), inv. č. 1294, sign. 406, 9, k. 356. Akce dosídlení pohraničí – statistické sledování výsledků 1954. Leden-prosinec 1954.

²⁷⁰ SOkA Bruntál. Fond Okresní statistická služba Bruntál 1945-1960, inv. č. 3, k. 2. Dosídlení obcí. Příkaz pro okresní služby SÚS. 22. dubna 1958.

²⁷¹ Tamtéž. Dosídlení obcí. Zrušení zvláštního šetření. 19. listopadu 1959.

²⁷² SOkA Bruntál. Fond ONV Rýmařov, část II. (1945) 1949-1960, inv. č. 128, k. 121. S. 4.

²⁷³ Tamtéž. Zásady rozvoje pohraničních oblastí. S. 1-4.

například tak, že byl uměle navýšen počet přijatých zájemců o studium na vysokých školách z pohraničí.²⁷⁴

5.9 Neúspěchy osídlovací politiky

Nejprve osídlování Hrubého Jeseníku probíhalo podobně jako v jiných pohraničních oblastech, změna ve vývoji nastala až ve chvíli, kdy se nedařilo oblast osídlit dle plánu. Co z tohoto regionu s krásnou přírodou udělalo lokalitu pro život méně atraktivní než ostatní pohraniční regiony? Například špatný stav nabízených domů. Jejich adaptace probíhala pomalu a nedostatečně oproti plánu.²⁷⁵ Množily se stížnosti, kde osídlenci uvádějí, že přidělené domy a byty nejsou kvůli nedostatečné vybavenosti a celkově špatnému stavu vhodné k nastěhování nebo leží ve velké vzdálenosti od zaměstnání.²⁷⁶

Vládním usnesením z 26. 1. 1954 bylo rozhodnuto, že pohraničním okresům, které zaostávají za ostatními, bude poskytnuta mimořádná pomoc, která má, jak po technické, tak finanční stránce, zajistit adaptaci 2500 rodinných domků a přísun dalších pracovních sil do zemědělského sektoru. První část plánu byla více méně splněna, domy byly uvedeny do užitelného stavu, zaostávalo však jejich osídlování. Například v Rýmařovském okrese zbylo po akci v roce 1954 16 opravených domů bez majitelů, o které se musely starat místní národní výbory. Jejich péče však byla vyhodnocena jako nedostatečná, v některých případech jako vůbec žádná. Výdaje na usídlení a udržení rodiny osídlenců v pohraničních okresech vyšla průměrně na 30 000 Kčs. Národní výbory si však stěžovali, že se tato nemalá částka neodráží

---

²⁷⁴ Tamtéž. Školství a kultura. Zdravotnictví. S. 9, 10.

²⁷⁵ SOkA Bruntál. Fond ONV Rýmařov, část II. (1945) 1949-1960, inv. č. 129, sign. 157/1, k. 121. Dosídlení pohraničí. Důvodová zpráva.

²⁷⁶ Například: SOkA Bruntál. Fond ONV Rýmařov, část I. (1945) 1949-1960, inv. č. 56, k. 111, s. 343. Bytové záležitosti a národních správců, Změna bytu. Odvolání Františka Dostalíka. 6. září 1945.

na začlenění osídlenců do pracovního procesu. V rámci péče o rodiny dosídlenců mohly být u sociálně slabých JZD uděleny odměny až ve výši 70% z příjmu.²⁷⁷

Ze zpráv plyne, že už nebylo kde brát a koho lákat: „*Máme dosti zdatných pracovníků na venkově, v závodech, kteří nepracují ve svém vyučeném oboru, nebo jsou již starší a ze stavební výroby odešli. Ti všichni mohou podle svých sil a schopností pomoci při výstavbě pohraničí.*“²⁷⁸

Okresní národní výbor v Rýmařově zaznamenal několik návštěv zájemců o přesídlení týdně, nabízené podmínky však neodpovídaly jejich očekávání. Osídlování soukromých usedlostí bylo ztíženo tím, že rolníci z vnitrozemí, kteří vlastnili alespoň drobný majetek, se do nejistých podmínek nehrnuli. Důvodem odchodů byla slabá možnost výdělků v neprosperujících JZD.²⁷⁹ Dosídlenci si dále stěžovali na nízkou kvalitu oprav, které byly na přidělených domech provedeny, ani na druhé straně však nebyla situace vždy jednoduchá.²⁸⁰

Mnozí dosídlenci byli závislí na alkoholu. Dal se totiž pořídit poměrně levně a pomohl alespoň na chvíli zapomenout na všechny každodenní problémy. V některých obcích docházelo k jeho řízenému omezování na veřejných akcích, výsledky však nebyly přesvědčivé. Šarvátky a rvačky způsobené nadměrným množstvím alkoholu byly na denním pořádku a sem tam došlo

---

²⁷⁷ Tamtéž. inv. č. 129, sign. 157/1, k. 121. Dosídlení pohraničí.

Zpráva o stavu dosídlování okresu Rýmařov.

Zhodnocení plnění vládního usnesení o dosídlení pohraničí za rok 1954.

Zhodnocení akce dosídlení pohraničí za rok 1955.

²⁷⁸ SOA Opava. Fond Krajský národní výbor v Olomouci – (1857)1949-1960, inv. č. 3610, sign. 157.1, karton 3623. Náborový list, zpravodajství místních národních výborů v kraji Olomouc. 1954.

²⁷⁹ SOA Opava. Fond Krajský národní výbor v Olomouci – (1857)1949-1960, inv. č. 1237, sign. 157, k. 481. Zpráva o rozvoji pohraničí Olomouckého kraje.

²⁸⁰ Například v zápisu ze schůze komise pro dosídlení pohraničí z roku 1958 se píše, že v domech, které jsou určeny k opravě, mají často dělníci i ostatní zaměstnanci ztížené podmínky: “[...] v Třemešku u Oskavy jsou v domku umístěna prasata jednoho soukromníka. Projektanti jsou nyní v nemocničním léčení pro exem, který se rozšířil těmto pracovníkům po celém těle. Tato situace je i v Temenici.”

Státní okresní archiv Šumperk (SOKA Šumperk). Fond ONV Šumperk. (1910) 1945-1990 (2002), inv. č. 4924, zn. 104, 2. k. 356. Zápis ze schůze komise pro dosídlení. 7. ledna 1958

také k úmrtím.²⁸¹ Do pohraničí přicházely i osoby, které byly v minulosti opakovaně trestány (zpráva uvádí, že v některých případech i 13x) a jakmile dosáhly na materiální výhody či statky, na které měly jako osídlenci nárok, upadal jejich zájem o práci, která jim byla nabídnuta.²⁸²

Stížnosti osídlenců dále směřovaly na nedostatečnou péči národních výborů. Osídlování měl za ONV na starosti pouze jeden pracovník. V okresních národních výborech nebyl dosídlování věnován dostatek prostoru a nedokázaly ani využít potenciálu nabízené pomoci s osídlováním od státu.²⁸³ Ve špatném hospodářském i finančním stavu byla i JZD. Přídělové listiny, na kterých komunisté v prvních poválečných letech nasbírali mnoho politických bodů, se téměř přestaly vydávat. Žádná z uvedených skutečností nepomohla v doosídlení, naopak ještě nutila k úvahám o odchodu do vnitrozemí už usazené obyvatelstvo.²⁸⁴

Vnitrozemské okresy údajně správně neplnily svou funkci v dosídlování a nevěnovaly dostatečnou pozornost osobám, které o přesídlení projeví zájem.²⁸⁵ Vyšší správní orgány svalovaly vinu za neúspěchy na orgány místní správy, například na okresní dosídlovací

---

²⁸¹ KNOPP, Tomáš. *Předkládám na vědomí: Jesenicko 1945-1948*. Jeseník: Hnutí Brontosaurus Ještěr, 2004. S. 166-168.

²⁸² Státní okresní archiv Bruntál se sídlem v Krnově (SOkA Bruntál). Fond ONV Rýmařov, část II. (1945) 1949-1960, inv. č. 129, sign. 157/1, k. 121. Zhodnocení akce dosídlení pohraničí za rok 1955.

SOA Opava. Fond Krajský národní výbor v Olomouci – (1857)1949-1960, inv. č. 1237, sign. 157, k. 481. Materiální výhody pro dosídlence.

²⁸³ SOkA Bruntál, inv. č. 129, sign. 157/1, k. 121. Dosídlení pohraničí. Důvodová zpráva.

²⁸⁴ SOkA Bruntál, Fond ONV Rýmařov, část II. (1945) 1949-1960, inv. Č. 129, sign. 157/1, k. 121. Dosídlení pohraničí. Zhodnocení akce dosídlení pohraničí za rok 1955.

²⁸⁵ SOkA Bruntál. Fond ONV Rýmařov, část II. (1945) 1949-1960, inv. č. 128, k. 121. Místní hospodářství: S. 2.

komise.²⁸⁶ Naproti tomu v roce 1958 konstatovala krajská dosídlovací komise, že olomoucký kraj „plní dosídlení na 30%“ a že „váznou opravy domů“.²⁸⁷

I přes opakované konstatování problému s opravami domů a s nespolehlivými dosídlenci, kteří sledují jen vlastní zisk, se situace opakovala i v následujících letech. Domy, které dosud nebyly osídleny nebo byly osídleny pouze na přechodnou dobu, se teď nacházely v dezolátním stavu a kvůli tomu už nebylo možné udělat úpravy umožňující jejich obyvatelnost.²⁸⁸

Jako hlavní důvody pro odchod dosídlenců byl podle ONV Rýmařov nedostatečný vztah k místu a práci nebo ze zdravotních důvodů. Do pohraničí se často stěhovali lidé v pokročilém věku, kterým bylo doporučeno pobývat v přírodě, nedostatečná lékařská péče je však hnala zpátky do měst. Jako osídlenci nebyli ONV příliš užiteční, protože už se nezapojovali do pracovního procesu. Dalším důvodem byly rozvody a odluky manželů, ztráta zaměstnání, špatný stav přiděleného obydlí a nedostatečný zájem národních výborů o dosídlence.²⁸⁹ Nepříjemností, která dlouhodobě způsobovala frustraci a zapříčiňovala migrace zpět do vnitrozemí, mohlo být i to, že nebylo možné sehnat řemeslníka, elektrikáře nebo kadeřníka.²⁹⁰ Jedním z důvodů odchodu obyvatel bylo také to, že JZD, ve kterých pracovali, finančně neprosperovala. Například v okrese Rýmařov bylo v roce 1955 10 z 15 JZD ztrátových.²⁹¹

Překvapivý důvod odchodu mnohých osídlenců vypověděl pamětník, pan Václav Fiala, který žil sedm let v podhorské vesnici Stará Ves. Přistěhovali se sem s rodinou na jaře roku 1947

---

²⁸⁶ SOA Opava. Fond Krajský národní výbor v Olomouci – (1857)1949-1960, inv. č. 3877, k. 3910. Zápis z porady krajské osídlovací komise. 22. května 1959.

²⁸⁷ Tamtéž. Zápis z porady krajské osídlovací komise. 16. října 1958.

²⁸⁸ SOkA Bruntál. Fond ONV Rýmařov, inv. č. 129, sign. 157/1, k. 121. Průběžná zpráva o dosídlení pohraničního okresu v období od 1. ledna 1958 do 15. listopadu 1958.

²⁸⁹ Tamtéž.

²⁹⁰ SOkA Bruntál. Fond ONV Rýmařov, část II. (1945) 1949-1960, inv. č. 128, k. 121. Místní hospodářství. S. 6.

²⁹¹ SOkA Bruntál. Fond ONV Rýmařov, část II. (1945) 1949-1960, inv. č. 129, sign. 157/1, k. 121. Zpráva o průběhu akce dosídlení okresu Rýmařov 1954-1956.

z Hodonínska. Byli statkáři, měli deset krav, několik koní a prasat a 20 hektarů půdy. Počátkem 50. let byl otec Václava Fialy veřejně prohlášen za kulaka, bylo mu zabaveno obilí, ale přesto musel plnit dodávky. „*To, co nám vzali, jsme si museli nakoupit u hospodářského družstva v Rýmařově. A pomalu začaly narůstat dluhy. V dubnu 1954 jsme na hospodářství skončili. Otec za sebe musel najít náhradu, nějakého pana Kučeru, aby mohl statek opustit. Rodinu jsme odstěhovali do Čejkovic. Sem jsme jeli autem s vlečkou a zpátky v jednom autě. [...] Kolektivizace vyštvala ze Staré Vsi nás i ostatní rodiny, které s námi do pohraničí přišly.*”²⁹²

Celá věc se musela řešit na celostátní úrovni. V roce 1956 vláda zakázala omezování počtu pracovních příležitostí v průmyslu a uložila ministerstvům věnovat se vytváření zajímavých pracovních míst v těchto okresech a dále pak opravovat a přidělovat domy především cestářům, učitelům, zdravotnímu personálu a dalším kvalifikovaným pracovníkům, ovšem pod podmínkou, že setrvají na místě určenou dobu.²⁹³ O dva roky později stále nebyla situace vyřešena. Stále panoval nedostatek zemědělců, lesníků, silničářů a drážních pracovníků, dělníků ve stavebnictví, technických pracovníků, učitelů a zdravotníků.²⁹⁴ I do pohraničí později lidé dostávali umístěnky, pak už byla situace s nedostatkem zaměstnanců lepší.²⁹⁵

Plán na dosídlení pokračoval i v roce 1960. Okres Rýmařov potřeboval především obsadit pracovní pozice v zemědělství, v okrese Šumperk, Bruntál a Jeseník se osídlovací snahy zaměřovaly na zemědělce a zaměstnance v průmyslu.²⁹⁶

---

²⁹² FIALA, Václav. Vzpomínka na statek č. 7 na Dlouhé ulici ve Staré Vsi. Připravila Zdenka Přikrylová. *Rýmařovský horizont. Čtrnáctideník regionu Rýmařovska*. 2017, č. 20/2017, s. 19.

²⁹³ SOkA Bruntál. Fond ONV Rýmařov, část II. (1945) 1949-1960, inv. č. 129, sign. 157/1, k. 121. Výpis z vládního usnesení č. 1094 z 25. dubna 1956 o opatřeních k zastavení uvolňování pracovních příležitostí v pohraničí pro okresy Bruntál, Jeseník, Rýmařov, Šumperk a Zábřeh.

²⁹⁴ Tamtéž. Výpis z vládního usnesení č. 134 z 6. února 1958 o státním plánu rozvoje národního hospodářství ČSR na rok 1958, který nutno považovat za tajný.

²⁹⁵ ŠOLC, Karel. Do Vajglova jsme se přistěhovali na Velikonoce 1947. Připravila Zdenka Přikrylová. *Rýmařovský horizont. Čtrnáctideník regionu Rýmařovska*. 7. dubna 2017, č. 7/2017, s. 20-22.

²⁹⁶ SOkA Bruntál. Fond ONV Rýmařov, část II. (1945) 1949-1960, inv. č. 128, k. 121. Okresní národní výbor Rýmařov, plánovací komise. Pokyny k organizačnímu zabezpečení nábory doosídlenců v roce 1960. 5. února 1960.

6. Změny pohraničí na příkladu obce Dolní Moravice

6.1 Stručně k historii obce

Dnes obec Dolní Moravice zahrnuje celkem tři původní obce, Dolní Moravici, Horní Moravici a Novou Ves.²⁹⁷ Všechny tři mají charakter návěsních silnicovek a navzájem na sebe navazují.

Dolní Moravice byla založena roku 1258²⁹⁸ pány ze Sovince. Při tažení Matyáše Korvína v roce 1474 byla vypálena, později však znovu obnovena. Okolo roku 1590 se stal vlastníkem panství luterán Jan starší Kobylka z Kobylího, jemuž bylo panství po porážce na Bílé hoře odebráno a bylo prodáno řádu německých rytířů. V 17. století zde na krátko působil farář Kryštof Alois Lautner, slavný z šumperských čarodějnických procesů, kterým padl za oběť. Na počátku 18. století zasáhly Dolní Moravici hned dvě katastrofy, velká povodeň a morová epidemie.²⁹⁹

V 19. století, kdy narůstá počet pramenů, ze kterých můžeme čerpat, zaznamenala obec rozmach průmyslu. Fungovala zde výrobní hřebíků, drátů a řetězů, dále papírna, výrobní dřevěných cívek, dále zde pracovaly 4 tírny lnu a v roce 1900 zde byla založena výrobní výšivek, která o deset let později zaměstnávala už stovku místních obyvatel. V domácnostech

---

²⁹⁷ **Příloha č. 3:** Dolní Moravice, Horní Moravice a Nová Ves na mapě z přelomu 19. století.

Příloha č. 4: Dolní Moravice, Horní Moravice a Nová Ves na současné mapě.

²⁹⁸ STEJSKAL, Jiří. *Deset let obnovy venkova: 1991-2001*. Praha: Ministerstvo pro místní rozvoj, 2002. S. 138.

V jiných pramenech už byla založena před rokem 1351.

Moravskoslezský kraj: města a obce Moravskoslezského kraje: tradice, historie, památky, turistika, současnost. Rožnov pod Radhoštěm: PROXIMA Bohemia, 2006. S. 231.

²⁹⁹ *Moravskoslezský kraj: města a obce Moravskoslezského kraje: tradice, historie, památky, turistika, současnost*. Rožnov pod Radhoštěm: PROXIMA Bohemia, 2006. S. 231.

se v malém množství tkalo a spřádalo se len, postupně však domácí provozy s rostoucí mechanizací a rozvojem výroby zanikaly.³⁰⁰

Nová Ves, německy Neudorf, byla založena nedlouho před rokem 1613 lokátorem Hoffmanem. Od 18. století se zde v až 100 metrů hlubokých dolech těžilo olovo, zinek a stříbro, koncem 19. století však těžba začala upadat, ale prameny mluví o jejich omezeném fungování za přispění válečných zajatců ještě za druhé světové války a krátce po ní. Až do roku 1946 žilo v Nové Vsi pouze německé obyvatelstvo, které obhospodařovalo 380 hektarů půdy.³⁰¹

Vztah českých Němců k samostatnému Československu charakterizují dva příklady. V kronice vedené učitelem z Dolní Moravice Johannem Bernardem se v zápisu z roku 1924 píše: „*Od roku 1918 je naše odedávna německé území v rukou nově vzniklého Československého státu. Ale nikdo z opravdu místních s tím nikdy nesouhlasil. Každý toužil po připojení k Německé říši.*“³⁰² K pomnichovským událostem se obdobně vyjadřuje učitel Ferdinand Zohner v kronice Nové Vsi: „*Toto byl nejkrásnější a nejsvětější den, který naše vlast zažila: neboť náš Vůdce poslal své vojáky k nám, aby nás přivedli do Říše. Dvacet let jsme byli nuceni žít ve státě, do kterého jsme nepatřili. Nyní jsme osvobozeni. A náš pozdrav a dík za to patří našemu Vůdci Adolfu Hitlerovi.*“³⁰³ Ani tady se tedy nenacházelo loajální obyvatelstvo k nově vzniklému státu a není tedy divu, že připojení k Říši vítali jako osvobození.

---

³⁰⁰ Státní okresní archiv Bruntál se sídlem v Krnově (SOKA Bruntál). KISKOVÁ, Alena. *Inventář Místní národní výbor Dolní Moravice (1944) 1945-1990*. Krnov, 2015. S. 2.

³⁰¹ Podle sčítání lidu z roku 1930 zde žilo 481 obyvatel německé národnosti, kromě několika lesních dělníků byli všichni v roce 1946 odsunuti.

CEPEK, Josef a Lubica MEZEROVÁ. *Historie a současnost Dolní Moravice*. Dolní Moravice: Obec Dolní Moravice, 2008. S. 138.

S SOKA Bruntál. KISKOVÁ, Alena. *Inventář Místní národní výbor Nová Ves (1948-1958)*. Bruntál, 2005. S. 3.

³⁰² BERNARD, Johann. *Pamětní kniha obce Dolní Moravice*. Přeložila Veronika Smittová. Bruntál: Občanské sdružení Staré Sovinecko, 2014. S. 6.

³⁰³ Zohner, Ferdinand. *Kronika obce Nové vsi. ? -1938*. Přeložila dr. Šprincová.

Dostupné online: URL <<https://obecdolnimoravice.estranky.cz/>> [citováno 30. března 2020]

Sčítání lidu v roce 1930 ukázalo, že na území obcí žije celkem 1 510 obyvatel.³⁰⁴ Všichni se hlásili k německému původu. Volby v roce 1929 tak v Dolní Moravici s přehledem vyhrála Německá sociálně demokratická strana dělnická (Deutsche sozialdemokratische Arbeitpartei)³⁰⁵ a následující volby v roce 1935 vyhrála Sudetoněmecká strana (Sudetendeutsche Partei).³⁰⁶

Obec Dolní Moravice spadala od roku 1855 pod politický okres Rýmařov. V roce 1960 přešla obec stejně jako celý okres pod okres Bruntál, který ji spravuje dodnes. Horní Moravice se spojila s původně mnohem menší Dolní Moravici v roce 1948.³⁰⁷ Kromě praktických důvodů se nabízí také důvod logický. Mezi obcemi totiž neexistoval žádný viditelný předěl a jejich obyvatelé byli bezprostředními sousedy. Navíc měly společný kostel a školu.³⁰⁸ V současné době zde žije 385 stálých obyvatel. Výše položená Nová Ves byla přičleněna v roce 1960. Je s okolním světem spojena pouze úzkou komunikací se serpentýnami a je obklopena loukami a lesy. Dnes zde žije pouze 17 stálých obyvatel. Zbytek staveb je používán jako chaty a chalupy pro víkendové a prázdninové pobyty.³⁰⁹ V dnešní době je celá lokalita využívána hojně k rekreačním účelům, především kvůli krásné přírodě, doposud nepoškozeným lesům

---

³⁰⁴ V roce 1930 měla Dolní Moravice 751 obyvatel, počátkem roku 1945 754 obyvatel. Horní Moravice měla v roce 1930 278 obyvatel, počátkem roku 1945 269 obyvatel. Nová Ves měla v roce 1930 481 obyvatel, v roce 1945 475 obyvatel. Ukazuje se tedy, že počet obyvatel v tomto období nekolísá.

SOkA Bruntál. KÓLOVÁ, Věra – MATYSKA, Josef. *Inventáře Okresní národní výbor Rýmařov (1945) 1949-1960*, I. část, Janovice, 1964. S. 4, 5.

³⁰⁵ Vyhrála 173 hlasy z celkového počtu 419.

³⁰⁶ Vyhrála 197 hlasy z celkového počtu 478.

SOkA Bruntál. KISKOVÁ, Alena. *Inventář Místní národní výbor Dolní Moravice (1944) 1945-1990*. Krmov, 2015. S. 4.

³⁰⁷ SOkA Bruntál. Fond MNV Dolní Moravice. 1946-1961, inv. č. 61, k. 1. Vyhláška. Sloučení obcí Dolní Moravice a Horní Moravice v jednu politickou obec. 7. prosince 1948.

³⁰⁸ SOkA Bruntál. FITZ, Johann, Kronika obce Horní Moravice. Horní Moravice 1923-1940. S. 1.

³⁰⁹ V Dolní Moravici je celkem 208 chatařských objektů, v menší Nové Vsi 109.

Údaje k 1. lednu 2020 získané na základě emailové komunikace s Obecním úřadem Dolní Moravice v dubnu 2020.

a přítomnosti lyžařských sjezdovek v blízkém okolí. Obec leží v Chráněné krajinné oblasti Jeseníky a její nadmořská výška se pohybuje v rozmezí 600-850 m. n. m.

6.2 Závěrečná fáze války a odsun

Koncem války byly obce částečně zasaženy bombardováním a postupem válečné fronty.³¹⁰ První uprchlické konvoje tudy procházely už od podzimu 1944. Byli to údajně Němci z Maďarska, Rumunska či Sovětského svazu na útěku před Rudou armádou.³¹¹

Osud nebyl k původním obyvatelům mírný už od samého konce války. Jedna žena zemřela po zásahu granátem při ostřelování postupující německé vojenské kolony, jeden muž byl zavražděn probodnutím vojenským bajonetem a jedna žena zemřela na následky zranění po opakovaném znásilňování ruskými vojáky.³¹² Nebyla však jediná, kdo byl tomuto útoku vystaven: „*Mladé ženy se schovávaly, dávaly si na hlavu šátky jako staré ženy, malovaly si na obličej popelem vrásky. A přece to mnohým nepomohlo. V kostele se schovalo asi 20 mladých žen a já jsem kostel za nimi zamkl. Ale někdo je musel zradit. Byl jsem donucen kostel otevřít, jinak by mě byli zastřelili. Vpadli mezi ně.*“ líčil dolnomoravický farář Alfonz Dedek.³¹³

V krátkém období po konci války vykonávali také zde správní funkci vojáci obávané Rudé armády, kteří mimo jiné zapálili několik domů v Nové Vsi a v Horní Moravici. Jejich obyvatelé se potom skrývali i několik týdnů v okolních lesích. Postupně Rusové odcházeli a přicházeli první Češi, zlatokopové, kteří stáli za divokým odsunem. V říjnu 1945 bylo v Dolní Moravici

---

³¹⁰ SOkA Bruntál. Fond MNV Dolní Moravice. 1946-1961, inv. č. 61, k. 1. Složení a rozvrstvení obce.

³¹¹ CEPEK, Josef a Lubica MEZEROVÁ. *Historie a současnost Dolní Moravice*. Dolní Moravice: Obec Dolní Moravice, 2008. S. 39.

³¹² KAREL, Jiří, Roman ICHA a Herbert SCHNEIDER. *Nepřirozená úmrtí v region Rýmařovska 1945/6. Oběti z řad vojáků I civilistů žijících na Rýmařovsku či přicházejících*. Rýmařov: Interní tisk Městského muzea v Rýmařově, 1999. S. 8.

³¹³ CEPEK, Josef a Lubica MEZEROVÁ. *Historie a současnost Dolní Moravice*. Dolní Moravice: Obec Dolní Moravice, 2008. S. 40.

947 Němců a Rakušanů a 51 Čechů. Divoký odsun postupně vystřídal odsun organizovaný. V Dolní Moravici probíhal od února do července 1946. Po jeho skončení zde zůstalo pouze 7 osob německé národnosti. Transporty probíhaly z Janovic u Rýmařova, přes Olomouc a potom dále přes Hradec Králové, Plzeň a Cheb za německé hranice. Obec od listopadu 1945 spravovala správní komise složená z šesti nově příchozích.³¹⁴

V časopise *Osídlování* byly pravidelně zveřejňovány plány konfiskace, ve kterých mohli čtenáři zjistit, které živnosti jsou nově uvolněny a čekají na přidělení. V Dolní Moravici bylo na základě dekretu o konfiskaci nepřátelského majetku a o Fondech národní obnovy konfiskováni kadeřnictví a pekařství, v Horní Moravici kovářství a obuvnictví, v Nové Vsi také pekařství.³¹⁵ Okresní národní výbor v Rýmařově vydal v prosinci 1945 několik vyhlášek, kterými ohlašoval konfiskace nemovitostí v Dolní Moravici, Horní Moravici, Nové Vsi. Podle těchto vyhlášek bylo v Dolní Moravici konfiskováno 82 nemovitostí, v Horní Moravici 41 nemovitostí, Nové Vsi bylo konfiskováno celkem 48 nemovitostí.³¹⁶

---

³¹⁴ CEPEK, Josef a Lubica MEZEROVÁ. *Historie a současnost Dolní Moravice*. Dolní Moravice: Obec Dolní Moravice, 2008. S. 41-44, 47.

³¹⁵ *Osídlování. Věstník Osídlovacího úřadu a Fondu národní obnovy*. 1947, ročník II., č. 17 a 18, Příloha na s. 805-808.

Osídlování. Věstník Osídlovacího úřadu a Fondu národní obnovy. 1947, ročník II., č. 13, Příloha na s. 397, 398.

³¹⁶ SOKA Bruntál. Fond ONV Rýmařov, část II. (1945) 1949-1960, sign. 241, k. 247.

Vyhláška z 13. prosince 1945, Vyhláška z 13. prosince 1945, Vyhláška z 15. prosince 1945, Vyhláška z 18. prosince 1945, Vyhláška z 19. prosince 1945.

6.3 Osídlování

V Dolní Moravici se přes blízkou vzdálenost do okresního města a pěknou polohu v údolí obklopeném pastvinami podařilo kolonizovat do roku 1953 pouze z 53%.³¹⁷ I zde však čelili fenoménu zpětné migrace, protože mnoho novoosídlenců přecenilo své síly a práci v zemědělství nezvládali.³¹⁸ Odliv obyvatel od konce války do počátku 60. let, ale také celkový vývoj počtu obyvatel, lze pozorovat v této tabulce:³¹⁹

Počet obyvatel v letech / Zkoumaná obec	1930	1945	1949	1961	2020
Dolní Moravice	751	754	422	261	385
Horní Moravice	278	269	153	124	
Nová Ves	481	475	157	150	17

³¹⁷ SOkA Bruntál. Fond MNV Dolní Moravice. 1946-1961, inv. č. 74, karton 5. Seznam všech popisných čísel domů v Dolní Moravici. Vnitřní správa a ochrana veřejného pořádku.

³¹⁸ KÁŇA, Otakar. *Historické proměny pohraničí: vývoj pohraničních okresů Jeseník, Rýmařov, Bruntál a Krnov po roce 1945*. Ostrava: Profil, 1976. S. 60.

³¹⁹ SOkA Bruntál. KÓLOVÁ, Věra – MATYSKA, Josef. *Inventáře Okresní národní výbor Rýmařov (1945) 1949-1960, I. část, Janovice, 1964. S. 4, 5.*

SOkA Bruntál). KÓLOVÁ, Věra – MATYSKA, Josef. *Inventář Okresní národní výbor Rýmařov (1945) 1949-1960, II. část, Janovice, 1964. S. 5.*

Poslední sloupec: Údaje k 1. lednu 2020 získané na základě emailové komunikace s Obecním úřadem Dolní Moravice v dubnu 2020.

V říjnu 1945 žilo v Dolní Moravici už 51 přesídlenců z českého vnitrozemí. V průběhu následujícího roku přišlo několik rodin ze Slovenska, Maďarska a Rumunska.³²⁰

Kromě změn německých názvů obcí na české, docházelo také ke změnám příjmení. Noví přistěhovalci ze zahraničí, především z Rumunska, žádali ONV Rýmařov o úpravu svých příjmení tak, aby lépe zapadli mezi ostatní obyvatele. Například z Josefa Svedice z Dolní Moravice 102 je tak stal Josef Švédík, Antonie Forvarachi z Dolní Moravice 22 byla nově Antonie Folvarská.³²¹

V únoru 1946 byla v obci otevřena první česká škola. V prvním školním roce ji navštěvovalo celkem 22 žáků, v následujícím školním roce se však počet ztrojnásobil a bylo třeba otevřít další třídu. V Nové vsi byla národní škola otevřena v prosinci 1946. Děti nadále přibývalo až do konce 50. let. Ve školním roce 1957/1958 bylo dokonce kvůli nedostatku učitelů a školních prostor vyučováno na dvě směny, dopolední a odpolední. Rozmach nastával také v kulturním životě obce. Zakládaly se spolky jako myslivecké sdružení nebo ČSM, která hrála ochotnické divadlo. Obecní akce se však konaly až od 50. let.³²²

Ukazuje se zde, jak jednoduché bylo osídlovací politikou získat hlasy novoosídlenců. Ve volbách v roce 1946 získala KSČ naprostou většinu hlasů, 80 z celkových 102.³²³

Podle sčítání domů z roku 1946 bylo v Dolní Moravici 142 obytných domů, v Horní Moravici jich bylo obyvatelných 75.³²⁴ Domy byly novým obyvatelům svěřovány na základě přidělových listin, jejichž kopie se v mnoha případech zachovaly v archivech dodnes. Například dům č. p. 108 se zemědělskými pozemky o výměře přibližně 13 hektarů byl v roce

---

³²⁰ SOkA Bruntál. KISKOVÁ, Alena. *Inventář Místní národní výbor Nová Ves (1948-1958)*. Bruntál, 2005. S. 3.

³²¹ SOkA Bruntál. Fond MNV Dolní Moravice. 1946-1961, inv. č. 102, k. 7. Rozhodnutí o změně příjmení Josefa Sveice a Antonie Folvarachi.. Evidence obyvatelstva, matriční záležitosti.

³²² SOkA Bruntál. KISKOVÁ, Alena. *Inventář Místní národní výbor Dolní Moravice (1944) 1945-1990*. Krnov, 2015. S. 5, 6.

³²³ Tamtéž.

³²⁴ SOkA Bruntál. Fond MNV Dolní Moravice. 1946-1961, inv. č. 110, k. 9. Sčítání domů z 31. ledna 1946. Horní Moravice, Dolní Moravice.

1955 připsán manželům Hlučínovým za přidělovou cenu 3 200 Kčs. Oprava usedlosti byla přitom vyčíslena na 14 800 Kčs.³²⁵

Jako žádanky o přidělení domu se využívaly speciální přihlášky, které se v mnoha případech dochovaly v archivech. Můžeme tak zjistit, k jakým majetkovým přesunům v prvních letech po válce docházelo. Podívejme se například na dům číslo 5 v Dolní Moravici.³²⁶

Původně, tzn. v letech předválečných a válečných, patřil dům číslo 5 Němce Amálii Altové. Oficiálně byl konfiskován až několik měsíců po odsunu své majitelky, v říjnu 1946 podle výměru ze srpna téhož roku s odůvodněním: „*Majetek byl ke dni skončení německé okupace ve vlastnictví osob německé národnosti.*”³²⁷ Do domu se po přidělení dekretu o vlastnictví nastěhovala rodina Miloše Kovaříka, který se nakonec svého přidělu z neznámých důvodů vzdal.

Po nich domek obýval cestář Lán Josef s manželkou Boženou.³²⁸ Josef Lán žádal v roce 1946 MNV Dolní Moravice o přidělení cihel z vyhořelého domu č. 62, které chtěl použít na stavbu chléva pro dobytek v blízkosti domu. Žádost byla zamítnuta, protože se domek číslo 62 měl obnovovat.³²⁹ Manželé se z domu odstěhovali v roce 1948 nebo 1949. Stavební dělník Miloš Kovařík, narozený v roce 1924, původem z Liberce, podal žádost o přidělení rodinného domku číslo 5 v listopadu 1949. Chtěl se sem nastěhovat s manželkou a půlročním synem. Cena domku byla vyčíslena na 12 321 Kčs. Ještě tentýž měsíc mu byl, napůl s manželkou, domek přidělen Osidlovacím úřadem a Fondem národní obnovy. Dříve než mu však vyrozumění stihli doručit, odstěhoval se neznámo kam. Krajský národní výbor v Olomouci po něm marně pátral. Domu

---

³²⁵ SOkA Bruntál. Fond ONV Rýmařov, část II. (1945) 1949-1960, sign. 241. k. 247.

Přidělová listina z 6. Května 1955 manželům Janu a Kamile Hlučínovým.
Okres Rýmařov. Odhad usedlostí a rodinných domků.

³²⁶ Dům číslo 5 je jako příklad vybrán čistě náhodně.

³²⁷ Státní oblastní archiv Opava, pobočka Olomouc (SOA Opava). Fond Osidlovací úřad a Fond národní obnovy – Oblastní úřadovna Olomouc – 1946-1952. inv. č. 168, sign. III/3, k. 869. Dolní Moravice 5.

³²⁸ SOkA Bruntál. Fond MNV Dolní Moravice. 1946-1961, inv. č. 110, k. 9. Seznam osídlenců v Dolní Moravici, 1948.

³²⁹ SOkA Bruntál. Fond MNV Dolní Moravice. 1946-1961, inv. č. 123, k. 10. Žádost Josefa Lána o přidělení cihel z 10. září 1946.

se tedy vzdal. První dva měsíce žila rodina v domě ještě bez vlastnického práva, proto byla povinna zaplatit nájem, který činil celkem 204 Kčs a také výlohy řízení, které činily 616 Kčs, celkem tedy 820 Kčs. S největší pravděpodobností nebyl dluh nikdy vyrovnán.

O dům poté zažádal v dubnu 1950 Viktor Sembol (Sombol), horník z Nové Vsi s manželkou a dvěma dětmi. V květnu téhož roku mu bylo vyhověno. Získal zástavní právo na pohledávku v hodnotě 11 000 Kčs, tedy úvěr u rýmařovské spořitelny. Zbytek do celkové ceny domu a výlohy doplatil v hotovosti. Viktor Sembol byl ve druhé světové válce 2,5 roku vězněn, což je důležitá okolnost při prověřování, zda dům přidělit, či ne. V 50. letech dům ještě dvakrát změnil majitele. V roce 1953 patřil Josefu Kročilovi, v roce 1954 Josefu Hladkému.³³⁰

Téměř v polovině případů, které zůstaly v Státním oblastním archivu Opava uchovány, se žadatelé svých přidělů v průběhu řízení vzdali, nebo jim byly odeprény pro neplacení splátek.³³¹

6.4 Dosídlování

Stav domů v Dolní Moravici byl v roce 1953 následující: z celkových 216 čísel popisných, bylo 93 domů obydleno, 52 domů bylo zbouráno nebo těsně před likvidací, 10 domů vyhořelo a 19 domů bylo neobydleno. Zbytek staveb byl využíván k hospodářským účelům nebo pro potřeby obce.³³² Obýváno bylo tedy jen něco přes polovinu domů.

---

³³⁰ SOA Opava. Fond Osídlovací úřad a Fond národní obnovy – Oblastní úřadovna Olomouc – 1946-1952. Inv. č. 168, sign. III/3, k. 869. Dolní Moravice 5.

³³¹ SOA Opava. Fond Osídlovací úřad a Fond národní obnovy – Oblastní úřadovna Olomouc – 1946-1952. Inv. č. 168, sign. III/3, k. 869.

³³² SOkA Bruntál. Fond MNV Dolní Moravice. 1946-1961, inv. č. 74, k. 5. Seznam všech popisných čísel domů v Dolní Moravici.

Příloha č. 5: Ukázka dokumentu k evidenci staveb v Dolní Moravici z května 1953.

Obce patřily společně s okolními vesnicemi pod rýmařovský statek.³³³ V dubnu 1947 založilo 20 místních zemědělců strojní družstvo, které tvořilo základ budoucího JZD.³³⁴ V obci bylo vybudováno JZD III. typu, které obhospodařovalo přibližně 180 ha zemědělské půdy a 119 ha orné půdy. Vznikl také kravín, vepřín a drůbežárna.³³⁵ V roce 1956 bylo místní JZD vyhodnoceno v době žní a podzimních prací jako nejlepší v celém okrese. Ve Vesnických novinách Rýmařovska bylo velmi často dáváno za příklad ostatním JZD v okrese. Zemědělská výroba se orientovala především na pěstování obilovin, lnu a brambor.³³⁶ Postupem času však výkonnost JZD klesala, počátkem 60. let zaznamenalo odliv členů a celkový úpadek.³³⁷

Fungovala zde škola, masna, obchod a pohostinství.³³⁸ V roce 1958 ještě stále nebylo obsazeno místo vedoucího pohostinství a vedoucího masny. Kromě pracovní příležitosti byl k oběma pozicím nabízen i služební byt.³³⁹ V Nové Vsi bylo v plánu ještě v roce 1959 vystavět národní školu, vzhledem k odlivu osídlenců to však nemělo valný smysl.³⁴⁰ Obec se potýkala také s nedostatkem učitelů v národní škole v Dolní Moravici.³⁴¹ Do 6 kilometrů vzdáleného

---

³³³ ŠOLC, Karel. Do Vajglova jsme se přistěhovali na Velikonoce 1947. Přípravila Zdenka Přikrylová. *Rýmařovský horizont. Čtrnáctideník regionu Rýmařovska*. 7. dubna 2017, č. 7/2017, s. 21.

³³⁴ SOkA Bruntál. KISKOVÁ, Alena. *Inventář Místní národní výbor Dolní Moravice (1944) 1945-1990*. Krnov, 2015. S. 6.

³³⁵ SOkA Bruntál. Fond ONV Rýmařov, část II. (1945) 1949-1960, sign. 241, k. 247. Požadavky na dosídlení JZD.

³³⁶ Několik slov o hospodaření JZD Dolní Moravice. *Vesnické noviny Rýmařovska*. 14. prosince 1956, č. 44, s. 1.

³³⁷ SOkA Bruntál. KISKOVÁ, Alena. *Inventář Místní národní výbor Dolní Moravice (1944) 1945-1990*. Krnov, 2015. S. 7.

³³⁸ *Volné domky pro nové osídlence v roce 1958 v okresech Bruntál, Jeseník, Rýmařov*. Olomouc, Odbor pracovních sil rady KNV Olomouc, 1958. Neustránkováno.

³³⁹ SOkA Bruntál. Fond ONV Rýmařov, část II. (1945) 1949-1960, inv. č. 128, k. 121. Návrh dosídlení pohraničních okresů podle vlád. Usnesení č. 134/1958.

³⁴⁰ Tamtéž. Školství a kultura. S. 9.

³⁴¹ Tamtéž. Stanovení míst pro dosídlení v roce 1960.

Rýmařova jezdil autobus pouze 3x denně.³⁴² V okolí obce bylo v minulosti několik nalezišť rašeliny, která se začala v zimních měsících od roku 1956 těžit a v letních měsících používat jako přírodní hnojivo půdy.³⁴³

Snahy dosídlit Dolní Moravici pokračovaly, podobně jako v ostatních obcích rýmařovského okresu, i po roce 1960.³⁴⁴

V Nové Vsi mnoho původních staveb nezůstalo. Absence péče o původní neobydlené objekty zapříčinila jejich chátrání, jejich trosky posloužily jako základy rekreačních chat nebo jako stavební materiál. Bourání pokračovalo až do 70. let.³⁴⁵ Z původního Neudorfu se zachoval kostelík sv. Anny a obvodové zdi hřbitova s posledními třemi německými hroby. Při výletu na nedalekou Alfrédku narazíme na pozůstatky důlního díla, které lze rozpoznat hned na povrchu. Chodby se totiž propadly a v lesním porostu dodnes tvoří obrovské krátery.

Období od závěrečné fáze války do počátku 60. let bylo velmi dynamické. K jisté konsolidaci poměrů došlo až počátkem 60. let, kdy už tolik nekolísala počet obyvatel. V Dolní Moravici žilo trvale 385 osob a v Nové Vsi 150 obyvatel. Hornické domky u kostela sv. Anny v Nové Vsi byly skoupeny a využívány jako pionýrský tábor a stále častěji sem směřovali turisté a rekreatanti.

---

³⁴² SOkA Bruntál. Fond ONV Rýmařov, část II. (1945) 1949-1960, sign. 241, k. 247. Požadavky na dosídlení JZD.

³⁴³ JZD Moravice hodlá zlepšit stav půdy. *Vesnické noviny Rýmařovska*. 21. prosince 1956, č. 45. S. 2.

³⁴⁴ SOkA Bruntál. Fond ONV Rýmařov, část II. (1945) 1949-1960, inv. č. 128, k. 121. Stanovení míst pro dosídlení v roce 1960.

³⁴⁵ SOkA Bruntál. Fond MNV Dolní Moravice. 1946-1961, inv. č. 123, k. 10. Územní plánování a výstavba obce.

Závěr

Za úpadkem pohraničních území stojí množství vlivů a jevů. Jako zásadní zlom ve vývoji těchto oblastí vnímáme odsun Němců, žijících v českém pohraničí po stovky let, po porážce na bojištích druhé světové války. Při "očistě" od zrádců a kolaborantů docházelo v poválečných zmatcích často k nespravedlnostem a nezákonnostem.

Souběžně s odsunem německého obyvatelstva bylo nutné oblasti dosídlit tzv. spolehlivými osobami, které měly zajistit chod pohraničních podniků, dohlédnout na pořádek a postarat se, aby nedošlo k naprostému ochromení zemědělské výroby. Výsledky těchto snah jsou často žalostné. Většinu pohraničních oblastí se nepodařilo už nikdy plně osídlit, mnoho firem zkrachovalo, bývalá obydlí se měnila v trosky.

První, kdo po válce zareagoval a pokusil se o využití osídlovací politiky ve svůj prospěch, byla Komunistická strana československá. Prvotní úspěchy, kdy se skutečně podařilo přesídlit tisíce lidí do těchto lokalit, dokázala použít ve své propagandě a pomocí dekretů, kterými půdu a statky přidělovala, si celou akci v podstatě přivlastnila. To se odrazilo na volebních výsledcích, které byly v pohraničí pro KSČ mimořádně příznivé.

Kromě KSČ se snažily situace využít i některé jiné tehdejší politické strany, přišly však pozdě. Proč se politické strany přidávaly k tak extrémním řešením poválečné situace? Jedním z důvodů je jistě fakt, že jejich stranické programy odpovídaly náladám tehdejší společnosti, ve které se ozývaly silné hlasy toužící po odplatě za roky útlaku.

Do uvolněného pohraničí proudili osídlenci nejhojněji a zároveň nejdříve z vnitrozemských okresů, postupně také ze Slovenska. Od roku 1947 sem proudilo také 200 000 krajanů doposud žijících mimo hranice Československa. Jednalo se především o reemigranty z Rumunska, Maďarska, Jugoslávie a dalších. Významnou skupinou jsou také volyňští Češi.

Osídlovací snahy pohraničí nepřinesly žádaný efekt. Došlo k likvidaci mnoha podniků a lidských obydlí. Dodnes můžeme na některých lukách, ale i na zalesněných plochách nalézt zbytky obvodového zdiva. Pozůstatky domů byly použity v základech a podezdívkách rekreačních chat a chalup, které vyrostly na místech dřívějších staveb. Všechny ztráty však nejsou okem rozpoznatelné. Zanikly například i po staletí tvořená tradice a mezilidské vazby.

Okupace a mobilizace odčerpala mnoho pracovních sil, takže se jejich nedostatek projevoval už v průběhu války, s poválečným obdobím se však srovnat nedá. Situace v oblasti Hrubého Jeseníku po válce v mnohém koresponduje s poznatky, které máme k pohraničí všeobecně, v některých zásadních věcech se ale liší. Ačkoli byl region dříve hustě osídlen a i přes podhorský charakter se zde dařilo jak zemědělství, tak průmyslu, dnes se vyznačuje řídkým osídlením a zvýšenou mírou nezaměstnanosti. Důvodem nemůže být to, že by se jednalo o vyloženě příhraniční oblast. První osídlovací vlnu, zvláště v oblasti Rýmařovska a Bruntálska postihla zpráva o vybudování vojenského újezdu, ze které později sešlo. Pravděpodobně je na vině také správní aparát, Krajský národní výbor i Okresní národní výbory, které osídlování věnovaly nedostatečnou péči. Ty problém viděly v nedostatečných prostředcích vynaložených ministerstvem vnitra.

Problém nastal také v momentě, kdy se lidé již přesídlení do pohraničí začali vracet zpět do původních míst bydliště nebo zkoušeli své štěstí jinde. Nedostatečné služby v pohraničních obcích, špatné pracovní podmínky, lákavé pracovní nabídky například na Ostravsku, zklamané naděje, ale i trend doby, stěhování do měst, to jsou některé důvody zpětné migrace.

V roce 1954 byl proces osídlování uznán ministerstvem vnitra za ukončený, existovaly však výjimky, kde se nepodařilo ani částečně nahradit stav před rokem 1945. Mezi tyto výjimky patřily okresy Hrubého Jeseníku, s výjimkou Šumperku. Ten měl menší problémy s osídlováním pravděpodobně kvůli své relativně schůdné dostupnosti z vnitrozemských okresů, většinou nížinatému terénu, ale také kvůli tomu, že již před válkou zde žila výrazná česká menšina. V okrese Jeseník, Bruntál a Rýmařov pokračovaly dosídlovací snahy ještě celá 50. léta.

Kromě negativně vnímaných změn pozorujeme i změny pozitivní. Odliv obyvatel má na svědomí rozšíření přírody, která ročně láká tisíce turistů a chatařů a Jeseníky jsou jedny z našich nejkrásnějších hor.

Moje práce zkoumá změny, které se odehrály v pohraničí a zejména v Hrubém Jeseníku v období od roku 1945 do roku 1960, hlavně vzhledem k odsunu původních obyvatel a k osídlení obyvatelstvem novým. Mimo jiné jsem se snažila poukázat na jevy, kterým doposud v českém prostředí nebyla věnována dostatečná pozornost jako například zpětná migrace nebo proces dosídlování v 50. letech. Prostor pro další bádání nabízí například každý druh proměny zvlášť. Například ekologické otázky, zmizelé obce, osady a samoty, hospodářská situace, nezaměstnanost atd., které se nachází na pomezí historie, sociologie, hospodářských dějin, environmentálních dějin. Je možné přesáhnout téma do současnosti, neboť poválečné změny jsou znatelné dodnes. Prostor pro bádání nabízí také vývoj pohraničí po roce 1960, kdy přichází fenomén chatařství a jsou stavěny doposud nevídané stavby, jako například vodní elektrárna Dlouhé Stráně.³⁴⁶

---

³⁴⁶ Více v knize: KOPŘIVA, Miroslav. *Generace Dlouhé Stráně*. Šumperk: Pro společnost Energotis, s.r.o. vydal Jiří Mareček, 2009.

Seznam použitých pramenů a literatury

Prameny

Národní archiv (NA). Ministerstvo vnitra II – Noskův archiv, NAD 850.

Státní oblastní archiv Opava, pobočka Olomouc (SOA Opava). Fond Osidlovací úřad a Fond národní obnovy – Oblastní úřadovna Olomouc – 1946-1952. NAD 1476.

Státní oblastní archiv Opava, pobočka Olomouc (SOA Opava). Fond Krajský národní výbor v Olomouci – (1857)1949 -1960. NAD 1398.

Státní okresní archiv Bruntál se sídlem v Krnově (SOkA Bruntál). Fond Okresní statistická služba Bruntál 1945-1960. NAD 797.

Státní okresní archiv Bruntál se sídlem v Krnově (SOkA Bruntál). Fond ONV Rýmařov, část I. (1945) 1949-1960. NAD 466.

Státní okresní archiv Bruntál se sídlem v Krnově (SOkA Bruntál). Fond ONV Rýmařov, část II. (1945) 1949-1960. NAD 466.

Státní okresní archiv Bruntál se sídlem v Krnově (SOkA Bruntál). Fond ONV Bruntál, část I. (1945) 1949-1960. NAD 464.

Státní okresní archiv Bruntál se sídlem v Krnově (SOkA Bruntál). Fond ONV Bruntál, část II. (1945) 1949-1960. NAD 464.

Státní okresní archiv Bruntál se sídlem v Krnově (SOkA Bruntál). Fond MNV Dolní Moravice. 1946-1961. NAD 473.

Státní okresní archiv Šumperk (SOkA Šumperk). Fond ONV Šumperk. (1910) 1945-1990 (2002). NAD 1005.

Státní okresní archiv Bruntál se sídlem v Krnově (SOkA Bruntál). FITZ, Johann, Kronika obce Horní Moravice. Horní Moravice 1923-1940.

Státní okresní archiv Bruntál se sídlem v Krnově (SOkA Bruntál). KISKOVÁ, Alena. *Inventář Místní národní výbor Dolní Moravice (1944) 1945-1990*. Krnov, 2015.

Státní okresní archiv Bruntál se sídlem v Krnově (SOkA Bruntál). KISKOVÁ, Alena. *Inventář Místní národní výbor Nová Ves (1948-1958)*. Bruntál, 2005.

Státní okresní archiv Bruntál se sídlem v Krnově (SOkA Bruntál). KÓLOVÁ, Věra – MATYSKA, Josef. *Inventáře Okresní národní výbor Rýmařov (1945) 1949-1960, I. část*, Janovice, 1964.

Státní okresní archiv Bruntál se sídlem v Krnově (SOkA Bruntál). KÓLOVÁ, Věra – MATYSKA, Josef. *Inventář Okresní národní výbor Rýmařov (1945) 1949-1960, II. část*, Janovice, 1964.

Státní okresní archiv Bruntál se sídlem v Krnově (SOkA Bruntál). KÓLOVÁ, Věra – MATYSKA, Josef. *Inventář Okresní národní výbor Bruntál (1945) 1949-1960, II. část*, Janovice, 1974-1975.

Státní okresní archiv Šumperk (SOkA Šumperk). SPURNÝ, František: *Okresní národní výbor Šumperk 1945-1960 (1963)*. Inventář. Šumperk, 1972.

Literatura

ARBURG, Adrian von a Tomáš STANĚK, ed. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951: Češi a Němci do roku 1945. Úvod k edici*. Díl I. Středokluky: Zdeněk Susa, 2011.

ARBURG, Adrian von a Tomáš STANĚK, ed. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951: Duben-srpen/září 1945: "Divoký odsun" a počátky osídlování*. Díl II.1. Středokluky: Zdeněk Susa, 2010.

ARBURG, Adrian von a Tomáš STANĚK, ed. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951: dokumenty z českých archivů*. Díl II. Středokluky: Zdeněk Susa, 2011.

BÁRTEK, Tomáš a Tereza NIČOVÁ, ed. *Návrat do vlasti: sborník příspěvků z konference konané k 65. výročí reemigrace volyňských Čechů*. Praha: Sdružení Čechů z Volyně a jejich přátel, 2013.

VACULÍK, Jaroslav. *Reemigrace volyňských Čechů*. In *Návrat do vlasti: sborník příspěvků z konference konané k 65. výročí reemigrace volyňských Čechů*. Praha: Sdružení Čechů z Volyně a jejich přátel, 2013. S. 24-35.

BENEŠ, Edvard, OLIVOVÁ, Věra, ed. *Odsun Němců: výbor z Paměti a projevů doplněný edičními přílohami*. Praha: Společnost Edvarda Beneše, 1995.

BENEŠ, Zdeněk. *Rozumět dějinám: vývoj česko-německých vztahů na našem území v letech 1848-1948*. 2., opr. vyd. Praha: Gallery, 2002.

BERNARD, Johann. *Pamětní kniha obce Dolní Moravice*. Přeložila Veronika Smittová. Bruntál: Občanské sdružení Staré Sovinecko, 2014.

BŘEZINA, Jan. *Vlastivěda moravská: Šumperský okres, Staroměstský okres, Vizmberský okres*. Brno: Musejní spolek v Brně, 1932.

CEPEK, Josef a Ľubica MEZEROVÁ. *Historie a současnost Dolní Moravice*. Dolní Moravice: Obec Dolní Moravice, 2008.

DVOŘÁK, Tomáš. *Vnitřní odsun 1947-1953: závěrečná fáze "očisty pohraničí" v politických a společenských souvislostech poválečného Československa*. 2., upr. vyd. Brno: Matice moravská, 2013. Knižnice Matice moravské.

DVOŘÁKOVÁ, Eva a Petr LESJUK. *Československá společnost a komunisté v letech 1945-1948*. Praha: Svoboda, 1967.

HELLER, Čestmír. *Pojď s námi budovat pohraničí!*. Praha: Meziministerský koordinační výbor pro popularisaci dvouletky při ministerstvu informací, 1947.

HLEDÍKOVÁ, Zdeňka, Jan JANÁK a Jan DOBEŠ. *Dějiny správy v českých zemích: od počátků státu po současnost*. [1. vyd.]. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2005.

HOLUB, Ota. *Stůj! Finanční stráž!* Praha: Naše vojsko, 1987.

HORNÍŠER, Igor. *Sousedství na hranici: Bruntálsko v letech 1938-1946*. Bruntál: Muzeum v Bruntále, 2015.

HRADILOVÁ, Jana. *Odsun Němců z Frývaldova po roce 1945 ve světle českých pramenů a literatury*. Jeseník: Vlastivědné muzeum Jesenicka, 1996.

HRUŠKA, Jakub a Jiří KOPÁČEK. *Kyselý déšť stále s námi – zdroje, mechanismy, účinky, minulost a budoucnost*. Česká geologická služba a Hydrobiologický ústav AV ČR. Ministerstvo pro životní prostředí, 2018. Dostupné online z <[https://www.mzp.cz/web/edice.nsf/DC21A4C7F0AFAD0AC1257081001AA6B7/\\$file/plan_eta_web.pdf](https://www.mzp.cz/web/edice.nsf/DC21A4C7F0AFAD0AC1257081001AA6B7/$file/plan_eta_web.pdf)> [citováno 13. března 2020]

CHALOUPKA, Zdeněk a Jaroslav BRÁNSKÝ, ed. *Výsledky práce národních výborů okresu Bruntál v letech 1954-1956*. Bruntál: ONV, 1957.

JÍLEK, Tomáš a Alena JÍLKOVÁ. *Železná opona: československá státní hranice od Jáchymova po Bratislavu 1948-1989*. Praha: Baset, 2006.

KÁŇA, Otakar. *Historické proměny pohraničí: vývoj pohraničních okresů Jeseník, Rýmařov, Bruntál a Krnov po roce 1945*. Ostrava: Profil, 1976.

KAREL, Jiří, Roman ICHA a Herbert SCHNEIDER. *Nepřirozená úmrtí v region Rýmařovska 1945/6. Oběti z řad vojáků I civilistů žijících na Rýmařovsku či přicházejících*. Rýmařov: Interní tisk Městského muzea v Rýmařově, 1999.

KMOCH, Pavel. *Provinění proti národní cti: "malá retribuce" v českých zemích a Trestní nalézací komise v Benešově u Prahy*. Praha: Academia, 2015.

KNOPP, Tomáš. *Předkládám na vědomí: Jesenicko 1945-1948*. Jeseník: Hnutí Brontosaurus Ještěr, 2004.

KOKOŠKOVÁ, Zdeňka, Jiří KOCIAN a Stanislav KOKOŠKA, ed. *Československo na rozhraní dvou epoch nesvobody: sborník z konference k 60. výročí konce druhé světové války*. Praha: Národní archiv, 2005.

ČAPKA, František. *Několik poznámek k otázce nezemědělského osídlování pohraničí českých zemí po druhé světové válce*. In *Československo na rozhraní dvou epoch*

nesvobody: sborník z konference k 60. výročí konce druhé světové války. Praha: Národní archiv, 2005. S. 204-208.

KOČOVÁ, Kateřina. *Mimořádné lidové soudy v prvním retribučním období a odsun osob považovaných za Němce*. In *Československo na rozhraní dvou epoch nesvobody: sborník z konference k 60. výročí konce druhé světové války*. Praha: Národní archiv, 2005. S. 302-309.

NOSKOVÁ, Helena. *Migrace, národní stát a národnostní menšiny v poválečném Československu*. In *Československo na rozhraní dvou epoch nesvobody: sborník z konference k 60. výročí konce druhé světové války*. Praha: Národní archiv, 2005. S. 225-233.

NOVOTNÝ, Lukáš. *Německá menšina a česko-německé vztahy*. In *Československo na rozhraní dvou epoch nesvobody: sborník z konference k 60. výročí konce druhé světové války*. Praha: Národní archiv, 2005. S. 233-239.

PAVELČÍKOVÁ, Nina. *Vliv poválečných migrací a urbanizace na možnosti integrace Romů*. In *Československo na rozhraní dvou epoch nesvobody: sborník z konference k 60. výročí konce druhé světové války*. Praha: Národní archiv, 2005. S. 239-242.

VYKOUPIIL, Libor. *Volby v květnu 1946*. In *Československo na rozhraní dvou epoch nesvobody: sborník z konference k 60. výročí konce druhé světové války*. Praha: Národní archiv, 2005. S. 169.

KOVAŘÍK, David. *Demoliční akce v českém pohraničí v letech 1945-1960*. Brno, 2009. Disertační práce na Masarykově univerzitě. Vedoucí práce Jiří Malíř.

KOVAŘÍK, David. *Proměny českého pohraničí v letech 1958-1960: demoliční akce v českém pohraničí se zřetelem k vývoji od roku 1945*. Brno: Prius, 2006.

KREYSA, Miroslav. *České pohraničí*. Praha: Tiskové oddělení Osídlovacího úřadu a Fondu národní obnovy v Praze, 1947.

KŘENEK, Oldřich, ed. *Jesenicko: z kraje pod Pradědem*. Jeseník: Osvětový dům, 1961.

BRADA, Konstantin. Zemědělství, průmysl, budování nového života na Jesenicku. In *Jesenicko: z kraje pod Pradědem*. Jeseník: Osvětový dům, 1961. S. 126-136.

MACHÁČEK, Pavel. *Zmizelé Jesenicko: Zcela zaniklé osady. 1. díl*. Jeseník: Hnutí Brontosaurus Jeseníky, 2019.

MACHAČOVÁ, Jana a Jiří MATĚJČEK, ed. *Národnostní menšiny a jejich sociální pozice ve střední Evropě: sborník z mezinárodní vědecké konference konané ve dnech 5.-6. 10. 1999 ve Slezském ústavu Slezského zemského muzea v Opavě*. Opava: Slezský ústav SZM, 1999.

HERNOVÁ, Šárka. *Národnostní menšiny České republiky a vývoj jejich sociální struktury v letech 1950-1994*. In *Národnostní menšiny a jejich sociální pozice ve střední Evropě: sborník z mezinárodní vědecké konference konané ve dnech 5.-6. 10. 1999 ve Slezském ústavu Slezského zemského muzea v Opavě*. Opava: Slezský ústav SZM, 1999. S. 26-41.

MACHAČOVÁ, Jana a Jiří MATĚJČEK. *Dlouhodobé tendence ekonomického vývoje a jejich vliv na sociální pozice národnostních menšin v českých zemích do roku 1945*. In *Národnostní menšiny a jejich sociální pozice ve střední Evropě: sborník z mezinárodní vědecké konference konané ve dnech 5.-6. 10. 1999 ve Slezském ústavu Slezského zemského muzea v Opavě*. Opava: Slezský ústav SZM, 1999. S. 20-28.

NOSKOVÁ, Helena. *Územní a sociální migrace minorit jako pramen ke studiu novodobých dějin Československa*. In *Národnostní menšiny a jejich sociální pozice ve střední Evropě: sborník z mezinárodní vědecké konference konané ve dnech 5.-6. 10. 1999 ve Slezském ústavu Slezského zemského muzea v Opavě*. Opava: Slezský ústav SZM, 1999. S. 42-51.

PAVELČÍKOVÁ, Nina. *Několik poznámek ke změnám sociálního postavení romských migrantů do českých zemí po roce 1945*. In *Národnostní menšiny a jejich sociální pozice ve střední Evropě: sborník z mezinárodní vědecké konference konané ve dnech 5.-6. 10. 1999 ve Slezském ústavu Slezského zemského muzea v Opavě*. Opava: Slezský ústav SZM, 1999. S. 257-260.

MELZER, Miloš. *Vlastivěda šumperského okresu*. Šumperk: Okresní úřad, 1993.

MORYSOVÁ, Barbora. *Proměny Jesenicka po odsunu německého obyvatelstva*. Ostrava, 2016. Bakalářská práce na Vysoké škole báňské – Technická univerzita Ostrava. Vedoucí práce Milan Sekanina.

NOWAKOVA, Martina. *Odsun a osídlování severomoravského pohraničí v letech 1945-1950 (se zaměřením na město Krnov)*. Brno, 2008. Bakalářská práce na Masarykově univerzitě v Brně. Vedoucí práce František Čapka.

PÁNEK, Jaroslav a Oldřich TŮMA. *Dějiny českých zemí*. 2., doplněné vyd. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2018.

POSPÍCHAL, Miloslav, ed. *O nejnovějších dějinách střední a severní Moravy 1938-1960*. Olomouc: Krajský pedagogický ústav, 1965.

FILIP, Zdeněk a František SPURNÝ. K problematice odsunu Němců a osídlování severní Moravy v letech 1945-1948. In *O nejnovějších dějinách střední a severní Moravy 1938-1960*. Olomouc: Krajský pedagogický ústav, 1965. S. 56-71.

PTÁČNÍK, Karel. *Město na hranici*. 3. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1967.

SPURNÝ, František. *Vlastivědná příručka šumperského okresu*. Šumperk: Okresní pedagogické středisko, 1983.

SPURNÝ, František – SVOZIL, O. *Vývoj okresu od osvobození do současnosti*. In *Vlastivědná příručka šumperského okresu*. Šumperk: Okresní pedagogické středisko, 1983. S. 89-115.

SPURNÝ, Matěj. *Nejsou jako my: česká společnost a menšiny v pohraničí (1945-1960)*. Praha: Antikomplex, 2011.

STANĚK, Jiří. *Antologie textů s kulturně politickou problematikou k období 1945-1948*. I. díl (1945-1946). Plzeň: Západočeská univerzita, Fakulta pedagogická, 1997.

STANĚK, Tomáš. *Německá menšina v českých zemích 1948-1989*. Praha: ISE, Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1993.

STANĚK, Tomáš. *Odsun Němců z Československa 1945-1947*. Praha: Academia, 1991.

STANĚK, Tomáš. *Poválečné "excesy" v českých zemích v roce 1945 a jejich vyšetřování*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny, 2005.

STEJSKAL, Jiří. *Deset let obnovy venkova: 1991-2001*. Praha: Ministerstvo pro místní rozvoj, 2002.

SURMA, Karel. *Osvobozené Jeseníky*. Olomouc: Národohospodářská propagace pro průmysl, 1946.

TROST, Pavel a Jaromír POVEJŠIL. *Studie o jazycích a literatuře*. 1. vyd. Praha: Torst, 1995.

VACULÍK, Jaroslav. *Reemigrace zahraničních Čechů a Slováků v letech 1945-1950*. Brno: Masarykova univerzita, 1993.

VLK, Václav. *Krvavé dozvuky války: konec druhé světové války na českém území*. V Praze: Cosmopolis, 2015.

VOSTRUHA, Matěj. *Poválečný odsun Němců z Bruntálska a Opavska 1945-1947*. Praha, 2015. Bakalářská práce na Univerzitě Karlově. Vedoucí práce Zdeněk Beneš.

WIEDEMANN, Andreas. *"Pojď s námi budovat pohraničí!": osídlování a proměna obyvatelstva bývalých Sudet 1945-1952*. Přeložil Petr DVOŘÁČEK. Praha: Prostor, 2016.

ZOHNER, Ferdinand. *Kronika obce Nové vsi. ? -1938*. Přeložila dr. Šprincová. Dostupné online z <<https://obecdolnimoravice.estranky.cz/>> [citováno 13. března 2020]

ŽIDKOVÁ, Klára. *Pohraničí, domov můj? Soubor publicistických textů o proměnách krajiny a venkova na Sovinecku*. Brno, 2011. Bakalářská práce na Masarykově Univerzitě. Vedoucí práce Rudolf Burgr.

Dokončíme velké osídlovací dílo. Praha: tiskové a propagační oddělení Osídlovacího úřadu v Praze, 1946.

Dosídlení pohraničí. Ministerstvo zemědělství a lesního hospodářství. Praha: Státní zemědělské nakladatelství v Praze, 1957.

Jesenicko: vlastivědný sborník. Jeseník: Vlastivědné muzeum Jesenicka, 2001.

HRADILOVÁ, Jana. *Internace německého obyvatelstva v adolfovickém táboře 1945-1946.* In *Jesenicko: vlastivědný sborník.* Jeseník: Vlastivědné muzeum Jesenicka, 2001. S. 25-33.

Moravskoslezský kraj: města a obce Moravskoslezského kraje: tradice, historie, památky, turistika, současnost. Rožnov pod Radhoštěm: PROXIMA Bohemia, 2006.

Pětačtyřicátý: 1945 : konec války a nové Československo: studie, eseje, metodické materiály a prameny k událostem dramatického roku 1945. Ostrava: Občanské sdružení PANT, 2015.

Severní Morava: vlastivědný sborník. Sv. 8. Šumperk, Vlastivědný ústav v Šumperku, 1962.

BIEBERLE, Josef. *Nástin ekonomicko-politického vývoje severní a střední Moravy v letech 1945-1948.* In *Severní Morava: vlastivědný sborník.* Sv. 8. Šumperk, Vlastivědný ústav v Šumperku, 1962. S. 3-10.

Severní Morava: vlastivědný sborník. Sv. 9. Šumperk, Vlastivědný ústav v Šumperku, 1963.

BIEBERLE, Josef. *O počátcích nového života na severní Moravě v letech 1945-1948.* In *Severní Morava: vlastivědný sborník.* Sv. 9. Šumperk, Vlastivědný ústav v Šumperku, 1963. S. 3-9.

Severní Morava: vlastivědný sborník. Sv. 12. Šumperk, Vlastivědný ústav v Šumperku, 1966.

ZUBER, Rudolf. *Rok 1945 na Jesenicku.* In *Severní Morava: vlastivědný sborník.* Sv. 12. Šumperk, Vlastivědný ústav v Šumperku, 1966. S. 14-18.

FILIP, Zdeněk. SPURNÝ, František. *Počátky osídlování severní Moravy v roce 1945.* In *Severní Morava: vlastivědný sborník.* Sv. 12. Šumperk, Vlastivědný ústav v Šumperku, 1966. S. 21-32.

SPÁČIL, Jan. *Počátky socialistických přeměn vesnice na severní Moravě.* In *Severní Morava: vlastivědný sborník.* Sv. 12. Šumperk, Vlastivědný ústav v Šumperku, 1966. S. 46-54.

Severní Morava: vlastivědný sborník. Sv. 57. Šumperk, Vlastivědný ústav v Šumperku, 1989.

BEIHAUEROVÁ, Anna. *Základní charakteristické rysy jesenické průmyslové oblasti v letech 1945-1960.* In *Severní Morava: vlastivědný sborník. Sv. 57. Šumperk, Vlastivědný ústav v Šumperku, 1989. S. 3-9.*

Statistický lexikon obcí v zemi Moravskoslezské: úřední seznam míst podle zákona ze dne 14. dubna 1920, čís. 266 Sb. zák. a nař. Praha: Ministerstvo vnitra, 1935.

Volné domky pro nové dosídlence v roce 1957 v okresech Bruntál, Jeseník, Rýmařov. Olomouc, Odbor pracovních sil rady KNV Olomouc, 1957.

Volné domky pro nové osídlence v roce 1958 v okresech Bruntál, Jeseník, Rýmařov. Olomouc, Odbor pracovních sil rady KNV Olomouc, 1958.

Zaniklé osady Jesenicka. Jeseník: Hnutí Brontosaurus Jeseníky, 2011.

Právní normy

Dekret č. 5/1945 Sb. ze dne 19. května 1945 o neplatnosti některých majetkově-právních jednání z doby nesvobody a o národní správě majetkových hodnot Němců, Maďarů, zrádců a kolaborantů a některých organizací a ústavů. In *Sbírka zákonů a nařízení státu československého*, částka 4/1945 ze dne 23. května 1945, s. 5-10.

Dekret č. 12/1945 Sb. ze dne 21. června 1945 o konfiskaci zemědělského majetku. In *Sbírka zákonů a nařízení státu československého*, částka 7/1945 ze dne 23. června 1945, s. 17-19.

Dekret č. 16/1945 Sb. ze dne 19. června 1945 o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech. In *Sbírka zákonů a nařízení státu československého*, částka 9/1945 ze dne 9. července 1945, s. 25-31.

Dekret č. 17/1945 Sb. ze dne 19. června 1945 o Národním soudu. In *Sbírka zákonů a nařízení státu československého*, částka 9/1945 ze dne 9. července 1945, s. 31-33.

Ústavní dekret č. 33/1945 Sb. ze dne 2. srpna 1945 o úpravě československého státního občanství osob národnosti německé a maďarské. In *Sbírka zákonů a nařízení státu československého*, částka 17/1945 ze dne 10. srpna 1945, s. 57-58.

Dekret č. 105/1945 Sb. ze dne 4. října 1945 o očištných komisích pro přezkoumání činnosti veřejných zaměstnanců. In *Sbírka zákonů a nařízení státu československého*, částka 48/1945 ze dne 30. října 1945, s. 239-247.

Dekret č. 108/1945 Sb. ze dne 25. října 1945 o konfiskaci nepřátelského majetku a Fondch národní obnovy. In *Sbírka zákonů státu československého*, částka 48/1945 ze dne 30. října 1945, s. 248-254.

Dekret č. 138/1945 Sb. ze dne 27. října 1945 o trestání některých provinění proti národní cti. In *Sbírka zákonů a nařízení státu československého*, částka 57/1945 ze dne 26. listopadu 1945, s. 338.

Zákon č. 149/1947 Sb. ze dne 11. července 1947 o národní bezpečnosti. In *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé*, částka 70/1946 ze dne 23. srpna 1947, s. 753-759.

Periodika

Slováci v našem pohraničí. *Osidlování. Věstník Osidlovacího úřadu a Fondu národní obnovy*. 10. července 1947, ročník II., č. 4 a 5, s. 105.

Naše osidlovací situace. *Osidlování. Věstník Osidlovacího úřadu a Fondu národní obnovy*. 10. srpna 1947, ročník II., č. 6, s. 116-117.

KRČMÁŘ, Gustáv. Státní spolehlivost rodinných příslušníků německé s maďarské národnosti a povolování výjimek v přidělovém řízení. *Osidlování. Věstník Osidlovacího úřadu a Fondu národní obnovy*. 10. září 1947, ročník II., č. 8, s. 161.

Osidlování. Věstník Osidlovacího úřadu a Fondu národní obnovy. 1947, ročník II., č. 13, Příloha na s. 397, 398.

Osidlování. Věstník Osidlovacího úřadu a Fondu národní obnovy. 1947, ročník II., č. 17 a 18, Příloha na s. 805-808.

Osidlování. Věstník Osidlovacího úřadu a Fondu národní obnovy. 25. března 1948, ročník II., č. 22, s. 1138.

JUNGMANN, František. Pohraniční hory – plíce pracujícího Československa. *Osidlování. Věstník Osidlovacího úřadu a Fondu národní obnovy.* 10. dubna 1948, ročník II., číslo 23, s. 1210.

Několik slov o hospodaření JZD Moravice. 29. září 1956, č. 33, s. 1.

Několik slov o hospodaření JZD Dolní Moravice. *Vesnické noviny Rýmařovska.* 14. prosince 1956, č. 44. S. 1.

JZD Moravice hodlá zlepšit stav půdy. *Vesnické noviny Rýmařovska.* 21. prosince 1956, č. 45. S. 2.

ŠOLC, Karel. Do Vajglova jsme se přistěhovali na Velikonoce 1947. Připravila Zdenka Přikrylová. *Rýmařovský horizont. Čtrnáctideník regionu Rýmařovska.* 7. dubna 2017, č. 7/2017, s. 20-22.

FIALA, Václav. Vzpomínka na statek č. 7 na Dlouhé ulici ve Staré Vsi. Připravila Zdenka Přikrylová. *Rýmařovský horizont. Čtrnáctideník regionu Rýmařovska.* 3. listopadu 2017, č. 20/2017, s. 18-20.

KOVAŘÍK, David. Příchod prvních Němců. *Speciál časopisu Živá historie.* 2/2019, s. 8-10.

SPURNÝ, Matěj. Pohraničí po odsunu. *Speciál časopisu Živá historie.* 2/2019, s. 112-115.

Internetové zdroje

[online] <<https://www.ceskatelevize.cz/porady/10150778447-historie-cs/216452801400029/>>

[online] <<https://www.czso.cz/>>

[online] <<https://www.em.muni.cz/>>

[online] <<https://en.mapy.cz/>>

[online] <<http://jeseniky.ochranaprirody.cz/charakteristika-CHKO/vyvoj-osidleni/>>

[online] <<https://www.mvcr.cz/migrace/clanek/slovnicek-pojmu.aspx>>

[online]

<http://oldmaps.geolab.cz/map_viewer.pl?lang=cs&map_root=2vm&map_region=mo&map_list=O_4_V>

[online] <<https://www.pravopiscesky.cz/>>

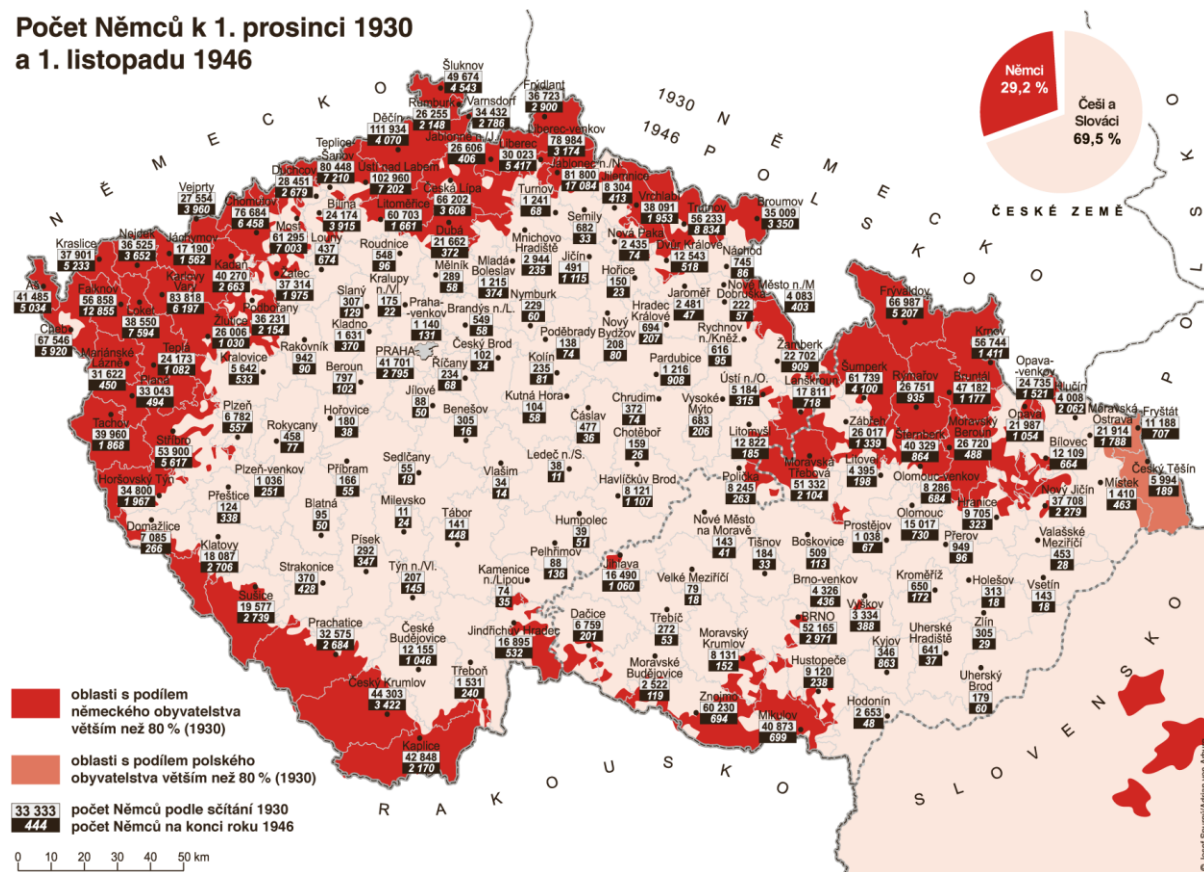
[online] <https://cs.wikipedia.org/wiki/Jazykov%C3%BD_ostrov>

[online] <<https://www.zakonyprolidi.cz/>>

Přílohy

Příloha č. 1: Hranice pohraničí a číselné údaje o obyvatelích

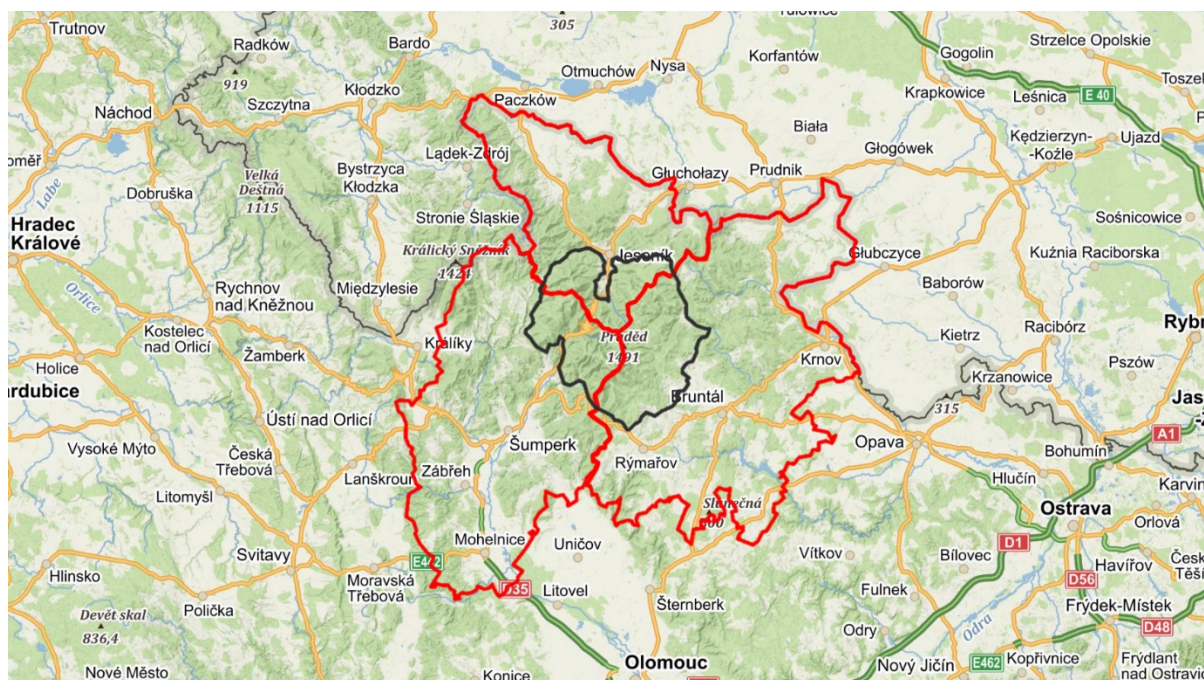
Počet Němců k 1. prosinci 1930
a 1. listopadu 1946

Dostupné z <<https://www.em.muni.cz/tema/2203-tema-povalecne-vysidleni-nemcu>>

[13. února 2020]

Příloha č. 2: Hranice okresů, pod které spadá oblast Hrubého Jeseníku dnes

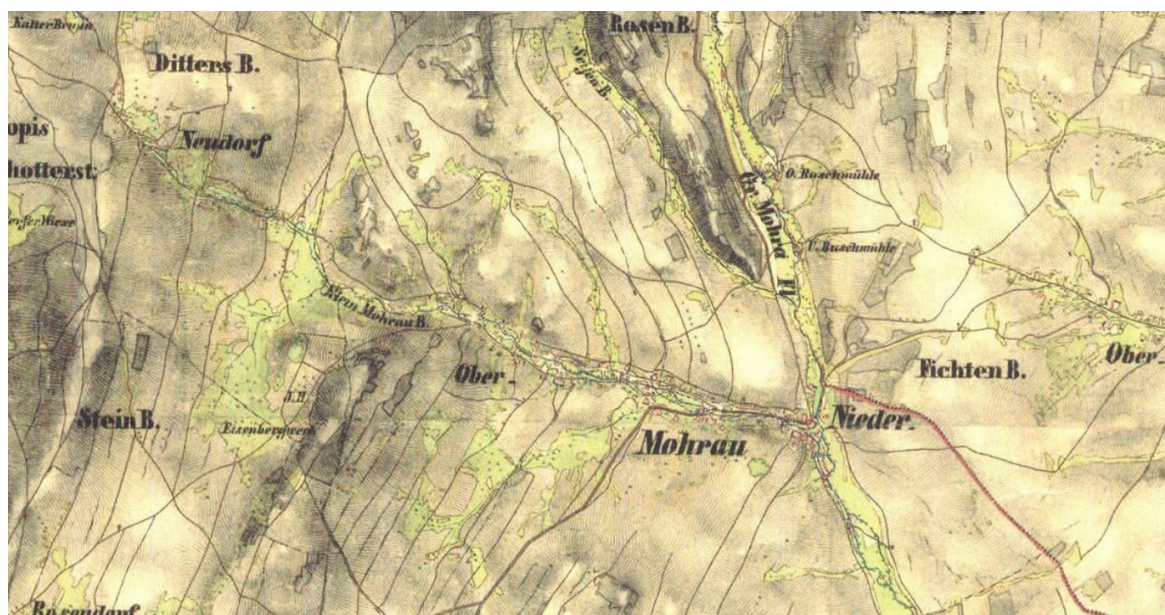
Mapa:

<https://en.mapy.cz/zakladni?x=17.2200863&y=50.1027984&z=10&source=area&id=31>

[13. dubna 2020]

Foto: Tereza Uvízlová

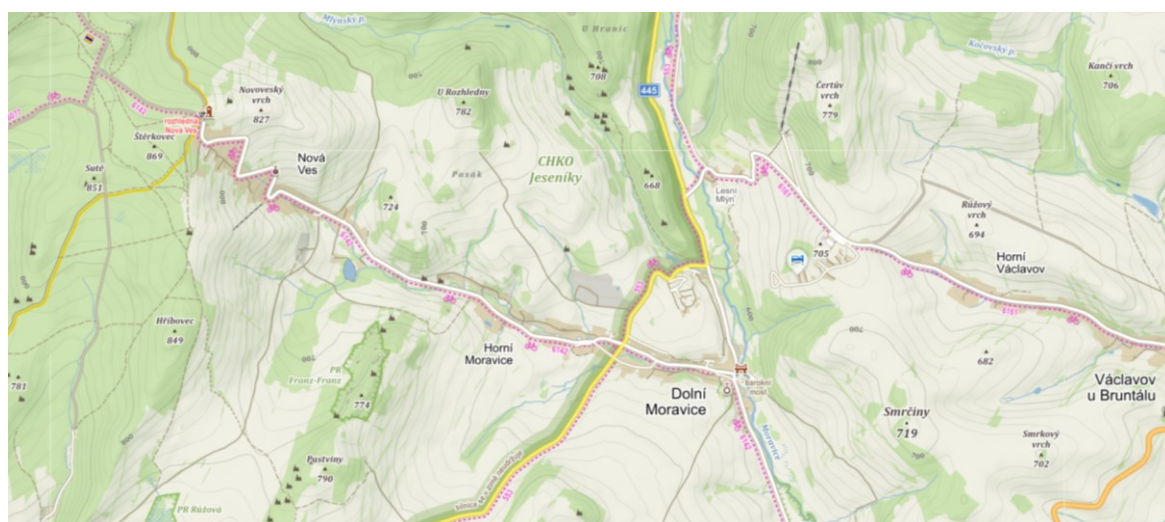
Příloha č. 3: Dolní Moravice, Horní Moravice a Nová Ves na mapě z přelomu 19. století

Dostupné z:

<http://oldmaps.geolab.cz/map_viewer.pl?lang=cs&map_root=2vm&map_region=mo&map_list=O_4_V> [13. dubna 2020]

Příloha č. 4: Dolní Moravice, Horní Moravice a Nová Ves na současné mapě

Dostupné z <<https://en.mapy.cz/turisticka?x=17.3044798&y=49.9855772&z=14&l=0>> [4. dubna 2020]

Příloha č. 5: Ukázka dokumentu k evidenci staveb v Dolní Moravici z května 1953.

Č.p.:	druh:	stav:	majitel:
	MNV Dol.Moravice.		
	Seznam všech popíjených čísel		
	domě v Dolní Moravici, katastrální území Horní Moravice ke dneš a za stavu		
	14.května 1953.Podle rejstříku a plánu obce vypracoval Trpík.		
1	usedlost	kravín a skladiště	JZD Dol.Moravice
2	usedlost-obývané		Langer Štěpán a Veronika
58	výměna k č.2,	obývatelné	-"
3	usedlost,	obývané	Vávra Václav a Štěpánka
4	vyhořelé		NPP/MNV
8	vyhořelé		NPP/MNV
5	zbořeno		KP/MNV
6	zbořeno		KP/MNV
7	vyhořelé za fronty,	parcela	Hamřík Bohumil a Adéla
59	výměna k č.7-	neobydleno	-"
10	zbořeno,	parcela	Magdziák Jiří a Rosalie
11	na zbor		Strbík Pavel a Růžena
12	rod.domek-	obydlen	Gézo Josef a Marie
13	zbořeno		Magdziák Jiří
14	usedlost-	obydleno	Magdziák Jiří a Rosalie
15	usedlost,	užívány sýpky a chlévy	Chromík Ján a Marie
16	usedlost,	obydleno	Ušák Ján a Alžběta
17	dřevěná	usedlost na zbor	NPP/MNV
18	usedlost,	obydleno	Sadlek Matěj a Anna
19	na zbor		Sadlek Matěj a Anna
62	zbořeno-	parcela	Sadlek Matěj a Anna
20	vyhořelé za fronty,	parcela	Samaj Ondřej a Františka
21	usedlost	neobydlitelná, opuštěno	Samaj Ondřej a Františka
63	výměna k č.21-	obydlitelná, opuštěno	Samaj Ondřej a Františka
22	rod.domek	na zbor	KP/MNV
23	usedlost-	obydleno	Strbík Pavel a Růžena
64	zbořeno		Strbík Pavel a Růžena
24	usedlost,	likvidovaná na zbor	Strbík Pavel a Růžena
25	rod.dom	zbořen	KP/MNV
26	rod.domek	obydlen	Ligačová Marie
27	usedlost-	obydleno	Roemer Josef a Klementína
28	usedlost-	obydleno	Kolesar Josef a Marie
29	usedlost,	na zbor-neobydleno	NPP/MNV
30	usedlost,	obydleno	Smišsko Pavel a Marie
66	výměna k č.30-	obydlitelná	Smišsko Pavel a Marie
31	usedlost,	obydleno	Hamřík Bohumil a Adéla
67	výměna k č.31,	neobydlitelná	-"
32	likvidovaná	usedlost	KP/MNV
33	usedlost,	obývané	Omelka Antonín a Ludmila
68	výměna k č.33-	neobývané	-"
34	usedlost,	obydleno	Lehovič Ján a Helena
69	neobydlitelná	výměna	-"
35	rod.domek		Nissner Josef
36	usedlost,	obydleno	Langer Jan a Antonie
39	výměna,	obydleno	-"
37	rod.domek,	zbořeno	KP/MNV
38	rod.domek,	zbořeno	KP/MNV
40	usedlost,	obydleno	Mosný Štefan a Anna
70	výměna	na zbor	-"
41	rod.domek,	zbořeno	KP/MNV
42	rod.domek,	obydleno	Přikryl Antonín a Zlatozlava
43	rod.domek,	zbořeno	KP/MNV
44	na zbor,	parcela	Klíma Lambert a Františka
45	rod.domek	a kovářství, obydlen	-"
46	rod.domek,	obydlen	Lon Josef a Božena
71	výměna k č.46,	jako hospod.část	-"
47	rod.domek,	obydlen	Kocinec Augustin a Emilie, Malá Morávka 216

Dostupné v: SOkA Bruntál. Fond MNV Dolní Moravice. 1946-1961, inv. č. 74, k. 5. Seznam všech popisných čísel domů v Dolní Moravici. 14. května 1953.